

**International Society of Philosophy and Cosmology
Research Institute of Public Law**

Advanced Space Law

Volume 1

Kyiv, 2018

Advanced Space Law, Volume 1
The Academic Journal
ISSN 2663-3663 (Online); ISSN 2663-3655 (Print)

<http://asljjournal.org>
E-mail: mfkoorg@gmail.com

Printed according to resolution of Scientific Board of International Society
of Philosophy and Cosmology (Minutes of meeting № 12 from April 6, 2018)

Printed according to resolution of Scientific Board of I Research Institute of Public Law
(Minutes of meeting № 4 from April 25, 2018)

Editor-in-Chief

Valentyn Halunko, Doctor of Law, Professor (Ukraine)

Editorial Board

Olena Fatkhutdinova, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine)

Serhiy Didenko, Doctor of Law (Ukraine)

Sergey Krichevskiy, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Russia)

Vasyl Semenyaka, Ph.D., Senior Researcher (Ukraine)

Sergey Udartsev, Doctor of Law, Professor (Kazakhstan)

Olga Yeshchuk, Doctor of Law, Associate Professor (Ukraine)

International Society of Philosophy and Cosmology:

<http://www.bazaluk.org/>

Research Institute of Public Law

<http://sipl.com.ua/>

© International Society of Philosophy
and Cosmology, 2018

© Research Institute of Public Law,
2018

Table of Contents

Igor Andrushko	5
On the Question of the Meaning of “Space Law”	
Andriana Bryhinets and Oleksii Drozd	14
Space Law: Intergovernmental Financial Relations and Regulation of Confidentiality	
Leonid Daderko	24
Protection of Trade Secrets in Outer Space Activity: A Study in Ukrainian Law	
Serhiy Didenko	33
Impact of UN General Assembly Resolutions on the Circulation and Use of Weapons on Earth and in the Cosmos	
Olena Fatkhutdinova	42
Impact of Legal Education on the Development of Space Law	
Tetiana Harbuz	50
Industrial Property and Space Activities: Legal Protection	
Oksana Ivanik	57
Principles of Administrative and Legal Regulation of Ukrainian Space Defense	
Ivanna Nepyivoda	66
Legal Framework of Orbital Transportation Services: US experience	
Evgeny Novikov	74
Legal Forms Activity of Technology Transfer Network on Example in Aerospace Industry	
Vasyl Semenyaka	84
International-Legal Problem of Space Debris	
Igor Smolij	91
Administrative Justice in Ukraine and Space Law	
Artem Zubko	98
Administrative and Legal Status of Public Administration, which Carries out Administrative and Legal Regulation in Ukrainian Space Defense	
Authors	108
Information for Authors	114

Зміст

Андрушко, Ігор Петрович	5
До питання про зміст поняття «космічне право»	
Бригінець, Андріана Василівна і Дрозд, Олексій Юрійович.....	14
Космічне право: міжурядові фінансові відносини та регулювання конфіденційності	
Дадерко, Леонід Федорович	24
Захист комерційних таємниць у космічній діяльності: дослідження в українському законодавстві	
Діденко, Сергій Володимирович	33
Вплив резолюцій Генеральної Асамблеї ООН на забезпечення обігу та застосування зброї на Землі і в космосі	
Фатхутдінова, Олена Василівна	42
Вплив правової освіти на розвиток космічного права	
Гарбуз, Тетяна Олександрівна.....	50
Промислова власність та космічна діяльність: правова охорона	
Іваник, Оксана Михайлівна	57
Принципи адміністративно-правового регулювання космічної оборони України	
Непийвода, Іванна Василівна.....	66
Правове забезпечення орбітальних транспортних послуг: досвід США	
Новіков, Євген Андрійович.....	74
Правові форми діяльності мереж трансферу технологій, на прикладі аерокосмічної індустрії	
Семеняка, Василь Васильович.....	74
Міжнародно-правова проблема космічного сміття	
Смолій, Ігор Володимирович	91
Адміністративне судочинство в Україні і космічне право	
Зубко, Артем Олександрович	98
Адміністративно-правовий статус публічної адміністрації, яка здійснює адміністративно-правове регулювання у сфері космічної оборони України	
Про авторів.....	108
Інформація для авторів.....	114

On the Question of the Meaning of “Space Law”

Igor Andrushko

Ph.D., Lawyer (Kyiv, Ukraine)
E-mail: advokatandrushko@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-7695-499X>

The article analyzes the application of the concept of “space law” at the level of national and international law and its connection with the notions of “international space law”, “national space law” and “international private space law.” The peculiarities of the application of the concept of “space law” in the national legislation, including Ukraine, are revealed, the scope of legal relations that are covered and the level of integration with the concepts applied at the level of international law.

Keywords: space law, space legislation, space activities, use of outer space.

До питання про зміст поняття «космічне право»

Андрушко, Ігор Петрович

Кандидат юридичних наук, адвокат (Київ, Україна)

У статті проаналізовано застосування на рівні національного та міжнародного права поняття «космічне право» та його пов'язаність із поняттями «міжнародне космічне право», «національне космічне право» та «міжнародне приватне космічне право». Розкрито особливості застосування поняття «космічне право» в національному законодавстві, в т.ч. України, обсяг правовідносин, які ним охоплюються та рівень інтегрованості з поняттями, що застосовуються на рівні міжнародного права.

Ключові слова: космічне право, космічне законодавство, космічна діяльність, використання космічного простору.

Received: February 3, 2018; accepted: February 27, 2018

Advanced Space Law, Volume 1, 2018: 5-13.
<https://doi.org/10.29202/asl/2018/1/1>

Постановка проблеми

У юридичній літературі паралельно з термінами «міжнародне космічне право», «національне космічне право» та іноді «міжнародне приватне космічне право» вживається термін «космічне право». Цікавим постає питання співвідношення цих термінів; а щоб розібратися в ньому, необхідно дослідити й проаналізувати обсяг, метод і джерела регулювання кожного з них. Перш за все ми маємо визначитися із змістом таких понять як «діяльність із дослідження і використання космічного простору», «космічна діяльність», «національна космічна діяльність», «космічна діяльність міжнародної організації» тощо, які визначають коло суспільних відносин, що підпадають під дію того чи іншого права.

Окремі теоретичні аспекти формування космічного права розглядалися у наукових працях О.В. Беглого, Е.Г. Василевської, В.С. Верещетина, В.С. Вещунова, О.С. Пірадова, О.В. Яковенка та Ю.С. Шемшученка.

Метою статті є аналіз теоретичних закономірностей формування і розвитку сучасного космічного права, виявлення змісту його базових понять і співвідношення між ними.

Виклад основного матеріалу

Щодо визначення терміну «космічна діяльність», то в «Словнику міжнародного космічного права» подано таке його тлумачення, а саме, — «діяльність із дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла» [Словарь, 1992]. Проте існує й інша точка зору, відповідно до якої термін «космічна діяльність» передбачає дослідження космічного простору і небесних тіл і їх використання в **практичних цілях**, здійснювані за допомогою космічної техніки [Международное, 1999: 7]. Отже, можна зробити висновок, що це два тотожні поняття, тобто, коли ми застосовуємо термін «космічна діяльність», то маємо на увазі діяльність із дослідження і використання космічного простору, правове регулювання якої підпадає під дію норм «Договору про принципи діяльності держава із дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла» (далі — Договір з космосу) [Космічне право України, 1999]. Дія цього договору поширюється на всю діяльність, яка провадиться з метою дослідження та використання космічного простору, в тому числі і на діяльність, яка провадиться в межах конкретної держави, оскільки **кінцевим результатом** такої діяльності буде діяльність, що матиме міжнародний характер і підпадатиме під дію норм міжнародного космічного права. Проте обмеження космічної діяльності лише практичними рамками ми вважаємо недоречним.

На нашу думку, «діяльність із дослідження і використання космічного простору» є більш загальним і всеохоплюючим поняттям, паралельно з яким, як синонім до нього, вживається термін «космічна діяльність», що із стилістичної точки зору є більш прийнятним для застосування. Однак слід зазначити, що офіційного (договірного) визначення терміну «космічна діяльність» немає [Словарь, 1992: 99]. Дещо некоректним постає вислів, поданий у «Словнику» далі, при визначенні цього терміну, а саме: «Космічну діяльність необхідно відрізнити від діяльності, пов'язаної із дослідженням і використанням космічного простору, оскільки друга за сферою поширення є значно ширшою і не завжди регламентується міжнародним правом, залишаючись значною мірою у сфері дії національного законодавства і міжнародного приватного права» [Словарь, 1992: 99]. Незрозуміло, чому спочатку космічна діяльність прирівнюється до діяльності із дослі-

дження та використання космічного простору, а нижче зазначається, що її необхідно від-різнати від діяльності, пов'язаної із дослідженням та використанням космічного простору. На нашу думку, обидва ці поняття є синонімічними і тому, наприклад, застосовуючи термін «національна космічна діяльність», ми маємо на увазі національну діяльність із дослідження та використання космічного простору.

Однак ми підтримуємо думку про те, що діяльність із дослідження та використання космічного простору регулюється як публічним міжнародним правом, до складу якого разом з іншими галузями права входить міжнародне космічне право, так і національним космічним правом. Питання виділення поряд з міжнародним правом і національним законодавством міжнародного приватного права, на нашу думку, є спірним, оскільки на сьогодні немає загальноприйнятої позиції щодо нього.

Інші терміни («національна космічна діяльність», «космічна діяльність неурядових юридичних осіб» тощо) є видовими поняттями і визначають певний вид, напрямок космічної діяльності.

Так, національне космічне право¹ — сукупність національних законів й інших нормативних актів, що регулюють відносини між суб'єктами національного права, які виникають у зв'язку із дослідженням та використанням космічного простору [Словарь, 1992: 112-114].

Національне космічне право є галуззю національного права конкретної держави. Об'єктом його регулювання є національна космічна діяльність, тобто відносини, що виникають між її суб'єктами з приводу здійснення такої діяльності. Відносини, які охоплює поняття «національна космічна діяльність», визначаються конкретно законодавством певної держави. Так, наприклад, відповідно до ст. 1 Закону України «Про космічну діяльність», до неї відносяться наукові космічні дослідження, створення та застосування космічної техніки, використання космічного простору [Закон, 1997]. Визначення кола суб'єктів космічної діяльності теж здійснюється відповідно до національного права. Згідно із статтею закону, згаданого вище, суб'єктами космічної діяльності в Україні та під юрисдикцією України поза її межами є підприємства, установи та організації, в тому числі міжнародні та іноземні, які здійснюють космічну діяльність. Натомість, Законом Російської Федерації передбачено, що під космічною діяльністю розуміється будь-яка діяльність, пов'язана з безпосереднім проведенням робіт із дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла; космічна діяльність містить у собі створення (в тому числі розробку, виготовлення і випробування), використання (експлуатацію) космічної техніки, космічних матеріалів і космічних технологій і надання інших, пов'язаних із космічною діяльністю, послуг, а також міжнародне співробітництво Російської Федерації у сфері дослідження і використання космічного простору (ст. 2). Суб'єктами космічної діяльності в Російській Федерації є організації і громадяни Російської Федерації, іноземні організації і громадяни під юрисдикцією Російської Федерації (ст. 9 та інші). Отже, можна зробити висновок, що визначення змісту терміну «національна космічна діяльність» у законодавстві різних держав не повністю співпадають і залежать, по-перше, від особливостей правової системи конкретної держави та, по-друге, від волі самої держави.

¹ Іноді в юридичній літературі вживається термін «національне космічне законодавство». Ми не маємо на меті проводити аналіз співвідношення даних термінів і будемо застосовувати їх як тотожні.

Джерелами національного космічного права конкретної держави є законодавчі акти, судові прецеденти тощо, які створюються суверенним одностороннім волевиявленням лише цієї держави і нею ж можуть бути скасовані (законотворючою, судовою владою тощо). Враховуючи особливості правової системи, до джерел права певної держави, можуть бути віднесені міжнародні договори та угоди, які є основним джерелом міжнародного права, в тому числі і міжнародного космічного права. Відповідно до ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [Конституція України, 2016].

Національне космічне право характеризується також існуванням ієрархії відносин між суб'єктами космічної діяльності, зокрема між юридичними та фізичними особами та органами держави, які наділені владними функціями. Космічне право конкретної держави стоїть над суб'єктами, які здійснюють космічну діяльність на її території або під її юрисдикцією, оскільки сама держава визначає правила поведінки при здійсненні такої діяльності, які часом не збігаються з інтересами її суб'єктів. Саме при здійсненні національної космічної діяльності можливим є вибір її суб'єктами більш прийнятних для себе «правил гри». Із розвитком процесів комерціалізації і підвищення ролі національного регулювання в космічній діяльності це матиме свій вплив на процес законотворення — створення сприятливих умов для залучення суб'єктів космічної діяльності, внаслідок надання своєї території для її здійснення.

На противагу морському і повітряному праву правове регулювання в космічній сфері почалося не з прийняття державами національних правових актів, а з розробки норм міжнародно-правового характеру, а це в свою чергу наклало певний відбиток на національні закони з космосу [Международное, 1999: 13-14]. Можна виділити декілька факторів, за допомогою яких правове регулювання космічної діяльності йшло шляхом розробки норм міжнародно-правового характеру: по-перше, найбільш вагомим із них є специфіка космічної діяльності, що виявляється в особливостях території, на якій вона здійснюється, а саме, в космічному просторі, діяльність в якому завжди торкається інтересів кількох (в певних випадках майже всіх) держав; по-друге, первинними та довгий час єдиними суб'єктами космічної діяльності були держави, а не приватні суб'єкти.

На даний час обсяг національного регулювання в цій сфері поступається міжнародно-правовому, проте існує тенденція щодо подальшого розвитку національного космічного законодавства. У деяких державах, зокрема в США, Російській Федерації, Україні, Великобританії та ін., вже прийняті спеціальні національні закони та інші акти з питань космічної діяльності або відбулося поширення вже існуючого законодавства на цю сферу діяльності, або його відповідне доповнення.

Наступним терміном, який ми маємо дослідити, є «міжнародне космічне право». Міжнародне космічне право — це сукупність спеціальних норм сучасного загального міжнародного права, що регулює відносини держав між собою, з міжнародними міжурядовими організаціями, взаємовідносини таких організацій у зв'язку із здійсненнями всіма ними космічної діяльності, та встановлює міжнародно-правовий режим такої діяльності в межах космічного простору, Місяця та інших небесних тіл [Международное, 1999: 7].

Оскільки міжнародне космічне право є галуззю міжнародного публічного права, йому властиві всі його особливості та специфічні риси. Головною відмінною рисою міжнародного права від національного права конкретної держави є особливий предмет

правового регулювання. Міжнародне право регулює суспільні відносини, що виходять за межі як внутрішньої компетенції, так і територіальних меж держав. При цьому предметом міжнародно-правового регулювання є відносини між суб'єктами міжнародного права. Міжнародне право (як особлива система права) не входить у жодну національну правову систему і не містить норм внутрішньодержавного права. До того ж, міжнародне право впливає на формування і зміну внутрішньодержавних правових норм, зобов'язуючи держави приводити своє національне законодавство у відповідність з міжнародними договорами, учасниками яких вони є. Більш того, для деяких держав норми міжнародного права можуть бути нормами прямої дії у внутрішньодержавному праві. У науці міжнародного права прийнято виділяти також інші відмінні риси, а саме: особливі суб'єкти та об'єкти міжнародного права, особливий порядок нормотворення та примусу до дотримання норм міжнародного права, особливі джерела міжнародного права [Международное, 1998: 9-11].

Норми міжнародного космічного права регулює не лише діяльність у самому космічному просторі, включаючи Місяць та інші небесні тіла, а й діяльність на Землі та у її повітряному просторі, яка пов'язана із дослідженням і використанням космосу. Коли мова йде про застосування цих норм на території суверенної держави, виникають питання про взаємодію міжнародного і національного права, про юридичну чинність міжнародних норм в межах національного законодавства.

Хоч норми національного права здебільшого призначені для дії в межах держави й у територіальному змісті не поширюються на космічний простір як такий, однак сфера їх дії поширюється на космонавтів і космічні об'єкти, що знаходяться в космічному просторі. Іншими словами, спостерігається взаємне проникнення міжнародного космічного права і внутрішньодержавного права в просторі, які є сферами їх відповідного регулювання. Але, слід зазначити, що це не стихійний, а свідомий процес, викликаний складністю взаємозв'язків національної і міжнародної космічної діяльності.

Міжнародне космічне право пов'язане з національним космічним законодавством конкретної держави, зокрема з такими його інститутами, які, по-перше, виходячи з того, що міжнародне космічне право є галуззю міжнародного права, регулюють питання державного суверенітету; по-друге, регулюють питання, пов'язані із здійсненням космічної діяльності, а саме: правове положення космодромів, космічних кораблів та їх екіпажів, космічне страхування, охорона інтелектуальної власності, правове положення неурядових юридичних осіб тощо. Міжнародним космічним правом у ряді випадків прямо передбачено дію норм національного права в космічному просторі. Відповідно до норм національного права здійснюється юрисдикція і контроль над космічним об'єктом і «над будь-яким екіпажем цього об'єкта» під час їх перебування в космічному просторі, включаючи небесні тіла. Право власності на космічні об'єкти і їхні складові частини, що знаходяться в космічному просторі, також може регулюватися національним правом.

Аналізуючи термін «міжнародне приватне космічне право», перш за все необхідно витлумачити зміст поняття «міжнародне приватне право». Існує кілька підходів до визначення поняття і природи міжнародного приватного права. Серед основних можна виділити такі:

1. Міжнародне приватне право відноситься до міжнародного права в широкому значенні [Фельдман, 1979];
2. Міжнародне приватне право входить у систему внутрішнього права держави [Богуславский, 1989: 27];

3. Міжнародне приватне право — це «полісистемний комплекс», що частково відноситься до міжнародного (публічного) права і частково — до внутрішньодержавного права [Мюллерсон, 1982: 18].

Однак, докладно проаналізувавши ці точки зору, можна зробити висновок, що міжнародне приватне право, безперечно, пов'язане як з міжнародним (публічним) правом, так і з приватним правом, що в свою чергу є частиною національного права держави. Незважаючи на тісний зв'язок із міжнародним (публічним) правом, міжнародне приватне право входить у систему внутрішнього (національного) права держави — це чітко визначається предметом правового регулювання (приватноправовими відносинами). Воно регулює відносини між такими суб'єктами (фізичними і юридичними особами), що знаходяться під верховенством держави, тобто під дією її внутрішнього права. Механізм міжнародно-правового регулювання не пристосований до регулювання відносин між фізичними й юридичними особами. У системі внутрішнього права міжнародне приватне право не є частиною цивільного права (сімейного, трудового), воно займає самостійне місце в цій системі і є самостійною галуззю зі своїми специфічними предметом та методом регулювання. Усупереч назві, міжнародне приватне право має національно-правову природу. На відміну від міжнародного (публічного) права, єдиного для всіх держав, міжнародне приватне право існує в рамках внутрішнього (національного) права кожної конкретної держави. Виходячи з викладеного вище, можна визначити міжнародне приватне право як систему колізійних (внутрішніх і договірних) та уніфікованих матеріальних приватноправових норм держави, що регулюють приватноправові відносини, ускладнені іноземним елементом [Международное, 2000: 37-38].

Повертаючись до аналізу терміну «міжнародне приватне космічне право», слід додати, що воно є складовою міжнародного приватного права, частина норм якого регулює відносини, пов'язані із здійсненням космічної діяльності. Міжнародне приватне космічне право не є новою галуззю права, а, як уже зазначалося, сукупністю колізійних (внутрішніх і договірних) та уніфікованих матеріальних приватноправових норм держави, що регулюють приватноправові відносини, ускладнені іноземним елементом, з приводу здійснення ними космічної діяльності. Таке визначення є суто умовним, оскільки визначає певне коло відносин, а саме космічну діяльність, регулювання якої підпадає під дію норм міжнародного приватного права. Якщо такі відносини виникають у зв'язку із здійсненням космічної діяльності, то умовно їх можна віднести до сфери, що регулюється міжнародним приватним космічним правом. У наш час ступінь цієї умовності дуже велика, тому що й досі не існує ні загальноприйнятого визначення космічної діяльності, ні достатнього масиву національного законодавства, прийнятого автономно чи в силу міжнародних договорів про уніфікацію, специфічного саме для цивільно-правових космічних відносин [Новое, 1990: 5].

Поява міжнародного приватного космічного права була наслідком змін, які відбулися в космічній діяльності, у зв'язку з процесами комерціалізації та відповідного підвищення ролі національно-правового регулювання. Зростання процесів комерціалізації космічної діяльності вимагало вирішення питань, пов'язаних із космічним страхуванням, інтелектуальною власністю тощо. Невдовзі потребуватиме правового регулювання питання щодо трудових відносин та відповідальності за шкоду, заподіяну космонавтам під час виробничої діяльності в космосі, можливо, й питання сімейного права.

Необхідно також зазначити, що задовго до появи міжнародного приватного космічного права міжнародним космічним правом були створенні передумови для виникнення

приватноправових відносин, ускладнених іноземним елементом. Так, наприклад, ст. VIII Договору з космосу передбачено, що «право власності на космічні об'єкти, запущені в космічний простір, включаючи об'єкти, доставлені або споруджені на небесному тілі, і на їх складові частини залишаються непорушними під час їх знаходження в космічному просторі чи на небесному тілі, або після повернення на Землю».

В останні роки відбувається значне зростання кількості спеціальних норм національного законодавства й уніфікованих норм міжнародних договорів, що відносяться до приватноправових відносин з «іноземним елементом», що в майбутньому призведе до появи міжнародного приватного космічного права, яке стане в один ряд поряд із міжнародним приватним морським правом, міжнародним приватним повітряним правом тощо. Так, Міжнародним інститутом уніфікації приватного права (International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT)) розробляється Проект конвенції про міжнародні інтереси в мобільному обладнанні і попередній проект протоколу до неї з питань, що стосуються космічного майна².

Проаналізувавши матеріал, викладений вище, можна твердити, що «космічне право» як своєрідне поєднання національного космічного права, міжнародного космічного права і міжнародного приватного космічного права є не тільки окремою, але й комплексною галуззю. Відомо, що найважливішим критерієм утворення галузі (у тому числі й комплексної) є єдність визначеного кола суспільних відносин. Збірне ж поняття «космічне право» не відповідає цьому критерію, тому що передбачає не лише однорідне, а три різних кола космічних суспільних відносин, які пов'язує у єдине ціле їх космічний елемент. Однак, на нашу думку, їх спільність цим і закінчується, а розходження є дуже істотними. Вони перш за все проявляються у відмінностях між національним та міжнародним правом та особливим положенням міжнародного приватного права, оскільки три кола космічних суспільних відносин є відповідними частинами національного, міжнародного та міжнародного приватного права. Так, перша група космічних відносин охоплює відносини національного характеру, що стосуються внутрішньої компетенції кожної конкретної держави та здійснюються в межах її території або під її юрисдикцією, на які поширюється її державний суверенітет і де є неможливим несанкціоноване втручання будь-якої іншої держави. Отже, правове регулювання даної групи космічних відносин визначається самою державою, її законодавчими органами та лише нею може бути змінено чи скасовано. Друга група космічних відносин охоплює відносини між державами, тобто між носіями суверенітету, а також між державами і їх об'єднаннями (міжнародними організаціями), і між самими об'єднаннями держав. Ця група міжнародних космічних відносин носить суто публічно-правовий характер. Методом регулювання таких космічних відносин є координація інтересів різних держав на основі принципу сполучення їх прав. Третя ж група космічних відносин охоплює приватноправові відносини між фізичними і юридичними особами різних держав та входить в систему національного права конкретної держави.

У науці розглянуті вище три галузі, які включено в загальне поняття «космічне право», не можуть поєднуватися (за винятком окремих суміжних чи змішаних інститутів), а в нормативному плані взагалі існують окремо (у міжнародних договорах чи внутрішньому законодавстві). Однак визначитись з умовами розгляду цих трьох галузей у навчальних, педагогічних цілях і відповідно в програмах і підручниках просто неможливо та недоцільно, оскільки лише міжнародне космічне право є досить розвинутою галуззю права, яку можна використовувати із такою метою.

² <https://www.unidroit.org/>

Навряд чи можна погодитися з висловленнями деяких науковців про необхідність виходити з «єдності космічного права» чи про можливість створення «інтегрованої системи космічного права», що включає як міжнародно-правові, так і національно-правові норми. Більш коректним видається твердження, що термін космічне право «є суто функціональним, що використовується для опису суми всіх правових норм, незалежно від їхнього джерела, які застосовуються щодо діяльності, пов'язаної з космосом» [Новое, 1990: 7]. У цьому контексті можна говорити про «космічне право» в широкому змісті слова, що охоплює як міжнародно-правове, так і національно-правове регулювання. До того ж, ми не повинні забувати про те, що в реальній дійсності відповідні норми цього штучно сконструйованого «космічного права» в широкому змісті слова знаходяться або в актах національного законодавства, або в міжнародних договорах і звичаях, і не створюють органічну єдність, єдину сукупність норм.

Висновки

1. Космічна діяльність регулюється як міжнародним космічним правом, так і національним космічним правом, включаючи міжнародне приватне космічне право.
2. Ступінь впливу тієї чи іншої системи правових норм на цю діяльність залежить від місця, характеру і часу її здійснення. Міжнародно-правова сторона космічної діяльності регламентована більш детально порівняно з національною, тим більше порівняно з приватноправовою, ускладненою «іноземним елементом». Норми міжнародного космічного права визначають рамки дії національної юрисдикції в космосі і лише намічають шляхи запобігання колізій національної юрисдикції.
3. Подальше розширення й ускладнення комерційної космічної діяльності потребуватиме більш розвинутого механізму правового регулювання як у межах конкретної держави, так і в межах світового співтовариства.
4. Дві самостійні системи права (міжнародну і національну) можна погодити, скоординувати, привести у відповідність, але інтегрувати в єдину систему не можна.

Література

- Богуславский, М. М. *Международное частное право*. Москва, 1989.
- Закон України «Про космічну діяльність». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1, 1997. ст. 2
- Конституція України*. Редакція від 30.09.2016. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
- Космічне право України: Збірник нормативно-правових актів та міжнародних документів*. Вид. 2-ге, перероб. та доповн. Відп. ред. О.О. Негода та Ю.С. Шемшученко. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 1999. С. 109-115.
- Международное космическое право: Учебник*. Отв. ред. Г.П. Жуков, Ю.М. Колосов. Москва: Международные отношения, 1999.
- Международное публичное право: Учебник*. Под ред. К.А. Бекяшева. Москва: Проспект, 1998.
- Международное частное право. Учебник*. Под ред. Г.Д. Дмитриевой. Москва: Проспект, 2000.
- Мюллерсон, Р. А. О соотношении международного публичного, международного частного и национального права. *Советское государство и право*. 2, 1982.

- Новое в космическом праве (на пути к международному частному космическому праву)*. Отв. ред. В.С. Верещетин. Москва: ИГПАН, 1990.
- Словарь международного космического права*. Отв. ред. В.С. Верещетин. Москва: Международные отношения, 1992.
- Фельдман, Д. И. О системе международного права. *Советский ежегодник международного права, 1977*. Москва, 1979. С. 91-114.

References

- Bohuslavskiy, M. M. *Mezhdunarodnoe chastnoe pravo*. Moskva, 1989.
- Zakon Ukrainy «Pro kosmichnu diialnist». *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, 1, 1997. st. 2
- Konstytutsiia Ukrainy*. Redaktsiia vid 30.09.2016. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
- Kosmichne pravo Ukrainy: Zbirnyk normatyvno-pravovykh aktiv ta mizhnarodnykh dokumentiv*. Vyd. 2-he, pererob. ta dopovn. Vidp. red. O.O. Nehoda ta Yu.S. Shemshuchenko. Kyiv: Vydavnychi Dim "In Yure", 1999. — S. 109-115.
- Mezhdunarodnoe kosmycheskoe pravo: Uchebnyk*. Отв. ред. Н.П. Zhukov, Yu.M. Kolosov. Moskva: Mezhdunarodnye otnosheniya, 1999.
- Mezhdunarodnoe publychnoe pravo: Uchebnyk*. Pod red. K.A. Bekiasheva. Moskva: Prospekt, 1998.
- Mezhdunarodnoe chastnoe pravo. Uchebnyk*. Pod red. H.D. Dmytryevoi. Moskva: Prospekt, 2000.
- Miullerson, R. A. O sootnoshenyy mezhdunarodnoho publychnoho, mezhdunarodnoho chastnoho y natsyonalnoho prava. *Sovetskoe hosudarstvo y pravo*. 2, 1982.
- Novoe v kosmycheskom prave (na puty k mezhdunarodnomu chastnomu kosmycheskomu pravu)*. Отв. ред. V.S. Vereshchetyn. Moskva: YHPAN, 1990.
- Slovar mezhdunarodnoho kosmycheskoho prava*. Отв. ред. V.S. Vereshchetyn. Moskva: Mezhdunarodnye otnosheniya, 1992.
- Feldman, D. Y. O systeme mezhdunarodnoho prava. *Sovetskyi ezhehodnyk mezhdunarodnoho prava, 1977*. Moskva, 1979. S. 91-114.

Space Law: Intergovernmental Financial Relations and Regulation of Confidentiality

Andriana Bryhinets

Ph.D., Ministry of Infrastructure of Ukraine (Kyiv, Ukraine)
E-mail: andriana_bryhinets@ukr.net

Oleksii Drozd

Doctor of Law, Associate Professor, National Academy of Internal Affairs
(Kyiv, Ukraine)
E-mail: info@asljournal.org

The discovery of space for research and use has had a significant impact on society. In its activities, the person has ceased to be limited to planetary scale, and began to project its future in the cosmos. There was a need for the development and improvement of legislation regulating human activity in space. In particular, the regulation of confidentiality in financial relations between private enterprises operating in space, as well as in intergovernmental financial relations. In the paper, the author examines the experience of confidentiality regulation in intergovernmental financial relations of the leading countries of the world. The results will serve as the basis for improving the relevant provisions of space law.

Keywords: space law; commercial secrets; regulation of confidentiality; legal support; intergovernmental financial relations.

Космічне право: міжурядові фінансові відносини та регулювання конфіденційності

Бригінець, Андріана Василівна

Кандидат юридичних наук, Управління запобігання корупції, внутрішніх розслідувань та державного фінансового моніторингу Міністерства інфраструктури України
(Київ, Україна)

Дрозд, Олексій Юрійович

Доктор юридичних наук, доцент, начальник відділу докторантури та ад'юнктури Національної академії внутрішніх справ (Київ, Україна)

© Bryhinets, Andriana, 2018
© Drozd, Oleksii, 2018

Відкриття космосу для дослідження і використання суттєво вплинуло на суспільство. У своїй діяльності людина перестала обмежуватися планетарними масштабами, а почала проектувати своє майбутнє в масштабах космосу. Виникла необхідність розвитку і вдосконалення законодавства, що регулює діяльність людини у космосі. Зокрема, регулювання конфіденційності в фінансових відносинах між приватними підприємствами, що працюють у космосі, а також в міжурядових фінансових відносинах провідних держав світу. Отримані результати слугуватимуть підґрунтям для вдосконалення відповідних положень космічного права.

*Ключові слова: космічне право; комерційна таємниця; регулювання конфіденційності; право-
ве забезпечення; міжурядові фінансові відносини.*

Received: February 1, 2018; accepted: February 27, 2018

Advanced Space Law, Volume 1, 2018: 14-23.
<https://doi.org/10.29202/asl/2018/1/2>

Постановка проблеми

На сторінках авторитетних наукових журналів в останні кілька років обговорюється можливість створення космічної нації. Наприклад у статті Романа Олексенко та Лідії Фьодорової «Ното Economicus як основа Держави “Асгардія” у космосі», розглядаються можливості освітніх технологій в Державі “Асгардія” [Oleksenko & Fedorova, 2017]. Автори виходять із факту фактичного створення першої в світі космічної держави “Асгардія.” Правовий пакет “Асгардія” включає створення нової правової платформи для дослідження навколосезонного і далекого космосу. Замість міжнародного космічного права і геополітики правове регулювання в “Асгардії” ґрунтується на положеннях «Універсального космічного права» і «астрополітики» [Ashurbeyli, 2016]. І хоча на перший погляд «створення космічної нації», «космічної цивілізації», «універсального космічного права», здаються утопією і сюрреалізмом, кількість публікацій та наукових досліджень в цій галузі змушують звернути на себе увагу.

По суті дійсно, відкриття космосу для дослідження і використання суттєво вплинуло на суспільство. Дистанційне зондування Землі супутниками покращило метеорологію, землекористування та моніторинг навколишнього середовища. Супутникове телебачення та новітні телекомунікаційні технології забезпечили миттєве розповсюдження інформації, та посилили її вплив на суспільство. Можливість з космосу поглянути на Землю, і на процеси, які відбуваються на ній, змінили свідомість людини. Перші космічні туристи, політ на Місяць, плани Ілона Маска здійснювати регулярні рейси на Марс і створити там населену станцію тощо, відкрили можливість розселення людини в космосі. Розробляються навігаційні карти для космічних подорожей, які враховують точне розташування космічних тіл і їх гравітаційних полів в просторі [Литвинчук, 2016]. У своїй діяльності людина перестала обмежуватися планетарними масштабами, а почала проектувати своє майбутнє в масштабах космосу. Книга «Космічне право» Френсіс Лайал і Пола Б. Ларсена вносить пропозиції щодо розвитку і вдосконалення законодавства, що регулює діяльність людини у космосі. Зокрема, регулювання конфіденційності в фінансових відносинах між приватними підприємствами, що працюють у космосі [Lyall & Larsen, 2007].

В статті ми розглянемо досвід регулювання конфіденційності в міжурядових фінансових відносинах провідних держав світу. Отримані результати, на наш погляд, слугуватимуть підґрунтям для вдосконалення відповідних положень космічного права.

Метою статті є визначення сутності проблем регулювання конфіденційності в міжурядових фінансових відносинах.

Виклад основного матеріалу

Розробка та прийняття відповідних нормативно-правових актів у сфері регулювання конфіденційності в міжурядових фінансових відносинах у розвинених державах світу, визначається як важлива і відповідальна діяльність. З історичних фактів відомо, що основоположними правовими актами у інформаційній сфері були закони про охорону державної таємниці, тобто законодавчі документи у галузі захисту інформації. У ФРН для належного захисту вітчизняних секретів були спеціально визначені кримінально-правові наслідки за протиправні діяння, пов'язані з розголошенням, передачею або втраченою важливих державних документів та секретів, шпигунство, а також інших дії, які наносили шкоду державі. Німецьке Уложення 1871 року передбачало позбавлення волі за розголошення відомостей, які необхідно було зберігати у таємниці від інших держав [Князев и др., 2005: 45].

Крім розробки й прийняття законодавчих актів у інформаційній сфері, до заходів охорони конфіденційності в міжурядових фінансових відносинах належать:

1. Видання директив, положень, інструкцій, методичних рекомендацій, які безпосередньо регламентують режим використання інформації на підприємствах, установах, організаціях;
2. Проведення спеціальної перевірки осіб на компетентність у роботі з документами, матеріалами й виробами, що містять інформацію конфіденційного характеру;
3. Впровадження посиленої фізичної та технічної охорони об'єктів, на яких зберігаються матеріали, що потребують захисту;
4. Періодичне проведення різнопланових профілактичних заходів тощо.

У кримінальному законодавстві держав континентальної системи права існують свої відповідні норми, що охороняють конфіденційність в міжурядових фінансових відносинах. Наприклад, Кримінальний кодекс Королівства Іспанії (далі — Іспанія) містить детальну регламентацію кримінально-правової охорони комерційної таємниці. У діючому правовому акті зазначається, що той, хто з метою розкрити комерційну таємницю заволодіє яким-небудь способом відомостями, письмовими або електронними документами, інформаційними пристроями або іншими об'єктами, які відносяться до комерційної таємниці, карається відповідно до норм чинного законодавства [Уголовный кодекс, 1998]. Передбачене законодавством покарання значно збільшується якщо розкрита таємниця буде поширюватися, видана або передана третім особам. Ряд норм Кримінального кодексу Іспанії передбачає відповідальність за наслідки, що настали через розголошення конфіденційної інформації економічного характеру.

У Кримінального кодексі Французької Республіки (далі — Франція) правова регламентація охорони конфіденційності у фінансово-правових відносинах регламентована досить детально. Наприклад, розділ «Про зазіхання на таємницю», містить перелік злочинів можливих у відповідній сфері [Уголовный кодекс, 2010].

Кримінальне законодавство центральних держав Європи містить свої характерні особливості регламентації кримінально-правової охорони конфіденційності в міжурядових фінансових відносинах. Наприклад, Кримінальний кодекс ФРН основу класифікації таємниці зосереджує на злочинах проти публічних інтересів та злочинах проти приватних інтересів [Кузнецова & Вельцель, 1980: 43-44]. Законодавчо визначається відповідальність за незаконне розголошення таємниць довірену особі, яка стала їй відомою під час здійснення власної діяльності. Встановлюється кримінальна відповідальність за використання відомостей, що становлять комерційну таємницю, яку особа зобов'язана була зберігати. Винятковий обов'язок щодо стосовно збереження комерційної таємниці покладено на посадових осіб фіскальних органів. Наприклад, відповідальності підлягає особа, яка безпідставно розголошує або використовує виробничу чи комерційну таємницю, яка їй не належить, але стала відома як посадовій особі під час такої діяльності. Питання стосовно боротьби з розкраданням секретів виробництва у сфері промисловості й торгівлі сформульовані досить детально у діючому законодавстві. До них відносяться: «Федеральний закон про охорону даних», «Закон про боротьбу з несумлінною конкуренцією», «Постанова про боротьбу з підкупом не посадових осіб» тощо. Для вдосконалення існуючого захисту конфіденційності у фінансово-правових відносинах у ФРН реалізуються такі напрямки, а саме: деталізація та оновлення законодавства у сфері захисту державної таємниці; посилення органів безпеки та надання їм більших повноважень; створення організацій «самопомогі» у промисловості й розгортання їхньої діяльності. Вважаємо, що у ФРН, як і у цілому в державах-членах Європейського Союзу (далі — ЄС) недостатність засобів покарання, передбачених чинним законодавством не сприяють підвищенню ефективності боротьби з промисловим шпигунством. Іншою причиною німецькі вчені вбачають у протидії, яку промислові кола роблять спробам посилення заходів щодо охорони секретів виробництва, оскільки за нормами «Закону про несумлінну конкуренцію» постраждали фірми часто уникають звертатися в судові органи з ряду причин, у тому числі побоюючись підриву своєї комерційної репутації.

Огляд сучасного законодавства розвинених держав як загального, так і континентального права дає можливість вести мову про наявну спільність кримінально-правової охорони конфіденційності в міжурядових фінансових відносинах [Кибальник и др., 2001]. Крім того, у багатьох провідних державах використовується позитивна практика стосовно збереження конфіденційності працівниками підприємств за відповідною угодою. Особа не допускається до такої інформації, або ж взагалі не приймається на роботу без укладання такої угоди. Відповідно, на службовців, так само як на працівників приватного сектора, досить часто покладається відповідне зобов'язання не розголошувати інформації з обмеженим доступом. Зобов'язання зберігати інформацію можуть поширюватись на відомості, що стосуються політики, виробничої, наукової та комерційної діяльності, а також на особисті дані працівників. Також службовці можуть бути зобов'язані зберігати інформацію особистого характеру їхніх стосунків з громадянами. Зауважимо, що конфіденційність у окремих випадках вступає у конфлікт із тим, що відноситься до інтересів суспільства. Наприклад, у Великобританії інтерес суспільства визнається важливішим від питань збереження конфіденційності. У розвинених європейських державах при прийомі на роботу, пов'язану з використанням інформації з обмеженим доступом досить часто використовується спеціальний прилад — поліграфа. Також його використовують при проведенні розслідувань, пов'язаних з витоком інформації обмеженої у доступі.

У США досить багато осіб без попереднього попередження проходять перевірку на поліграфі, що є умовою продовження з ними контракту. Дана умова обумовлюється в вищезазначеній угоді [Климчук, 2006: 158-164]. Сучасні детектори є доволі складними приладами, які одночасно охоплюють кілька фізіологічних процесів людини. Але відношення до поліграфу, особливо у державах-членах ЄС є неоднозначним. Наприклад, у ФРН поліграф не може використовуватися при прийомі на роботу. Вважається, що дана перевірка багато у чому залежить від підготовленості оператора, який скеровує даний пристрій.

Необхідно звернути увагу на те, що Великобританія законодавчо не закріплювала захист конфіденційності у цілому, а також у фінансово-правових відносинах зокрема. І тільки 1981 року був прийнятий Закон «Про порушення конфіденційності». Вказаний нормативний акт і до сьогодні регулює усі питання, пов'язані з конфіденційністю, встановлює відповідальність за порушення конфіденційності, а також засоби судового захисту, застосовувані при таких процедурах. Дещо пізніше з введенням у дію Закону «Про свободу інформації» було запроваджено певну процедуру розголошення інформації з обмеженим доступом, якою володіють органи державної влади або особи, які надають послуги громадянам. При розголошенні такої інформації аналізується можливість заподіяної шкоди певним інтересам. Проте, положення даного нормативно-правового акту чітко не визначили випадки, у яких органи влади повинні так діяти. Обмеження доступу до інформації залежить від даних, що містяться у документі: інформація, пов'язана з питаннями національної безпеки; інформація, з якою працюють судові органи; записи судових органів; інформація, стосовно державної політики; інша конфіденційна інформація.

Особливу увагу уряд приділяє захисту секретних відомостей державного апарату. Розроблені спеціальні рекомендації стосовно правил поведіння та дотримання таємниці під час виконання службових обов'язків. Відповідно до вказаних рекомендацій члени кабінету міністрів зобов'язані підтримувати імідж і єдність англійського уряду та зберігати у таємниці усе, що стосується їх діяльності. При призначенні на посаду необхідною умовою є проходження інструктажу з питань забезпечення державної безпеки. Інструктаж проводять працівники служби безпеки та контррозвідки. Призначений на посаду кожний новий член уряду підписує декларацію, яка засвідчує його ознайомлення з основними постулатами Закону «Про державну таємницю». Керуючись положеннями закону про державну таємницю, а також закону про конфіденційність пріоритетним завданням уряду стає вжиття активних заходів щодо попередження та запобігання витоку секретних відомостей через засоби масової інформації. Відповідно до положень вказаних нормативних актів, уряд має право вимагати через суд першої інстанції заборонити публікацію матеріалів, які містять секретні відомості. Разом з тим, автору можуть заборонити публікування матеріалів і за кордоном. У той же час, суд має право зобов'язати автора забрати рукопис з будь-якого іншого видавництва. У разі, якщо автор бажає, щоб заборона була знята йому необхідно подати на розгляд зміст публікації, а також перелік використаних джерел. 1995 року розроблено нову процедуру перевірки державних службовців, які мають доступ до секретної інформації. Пришвидшили реалізацію даного заходу часті випадки підкупу посадових осіб, у тому числі і спецслужбами іноземних держав. Перевірки банківських рахунків та кредитних платежів здійснюються стосовно службовців, які мають тривалий та неконтрольований доступ до секретних документів. Про всі випадки виявлення внесків підозрілого походження відразу інфор-

мується служба безпеки. Особи, які мають доступ до цілком таємних матеріалів, перевіряються найбільш детально. У першу чергу це стосується працівників спецслужб, котрі працюють під прикриттям за кордоном або виконують обов'язки офіцерів зв'язку при штаб-квартирах іноземних спецслужб.

Дослідження основних положень законодавства дозволяє говорити про те, що у його основі закладена ідея систематизації інформації з обмеженим доступом. Таким чином, прослідковується відмова від поділу інформації з обмеженим доступом на державну таємницю та конфіденційну інформацію. З цієї позиції, основну роль відіграють різновиди обмеження доступу до інформації, які встановлюються законодавством. Виходячи з вищезазначеного, «конфіденційність» слід розглядати як ознаку інформації з обмеженим доступом, а також як ключова характеристика її правового режиму. На жаль, у законі не наведено повний перелік інформації з обмеженим доступом, а лише зазначені найбільш типові її різновиди. Вказана спроба систематизації інформації з обмеженим доступом отримала неоднозначні відгуки наукової спільноти. В основному причинами цього являється різне тлумачення та розуміння значення термінів «конфіденційна інформація», «конфіденційність», «таємність».

Значна частина науковців, вважає рівнозначними між собою вищезгадані поняття. Окрему увагу приділяють конфіденційній інформації, вказуючи, що це основний термін для позначення всієї інформації з обмеженим доступом [Ефремов, 2004]. У той же час, як справедливо вказує Людмила Терещенко, поняття «конфіденційна інформація» має свої певні особливості. Наслідком цього не вся інформація з обмеженим доступом може розглядатися як така [Терещенко, 2008: с. 72]. Термін «конфіденційний» можна дослівно перекласти як «довірчий», по відношенню безпосередньо до інформації, у випадках передачі її власником іншим суб'єктам, тобто забезпечити її конфіденційність. Необхідність останнього викликана наявністю у власника, яке може опинитися під загрозою у результаті поширення інформації або передачі без згоди останнього третім особам. У даному випадку «конфіденційність» як вимога стосується виключно особи, яка відповідно до норм закону, а також за бажанням власника отримала доступ до інформації чи інших відомостей. Що стосується останнього, то власник, як правило, має право розпоряджатися та контролювати обіг інформації, що становить таємницю. Наприклад, усі існуючі різновиди таємниць фактично віднести до переліку «конфіденційної інформації» неможливо. У переважній більшості, власник, тобто суб'єкт таємниці, здійснює її охорону самостійно та не передає інформацію іншим особам. У випадках передачі відомостей іншим особам вони набувають статусу держателя інформації, проте, режим таємниці або інформації при цьому змінюється. При передачі відомостей державним органам така інформація вже охороняється у режимі службової таємниці. Таким чином, конфіденційною інформація стає у разі передачі її особі, вимушеної на підставі закону забезпечувати її конфіденційність, у першу чергу в інтересах власника. Як бачимо, термін «конфіденційність» може бути застосовано виключно до держателів інформації, у той час як власник здійснює безпосередній захист інформації, як правило, добровільно, у своїх власних інтересах, так само як і відмовляється від неї. Зазначимо, що термін «конфіденційність» широко використовується у відносинах, що виникають між роботодавцем до працівником, тобто у трудових відносинах. У даному випадку, найманих працівників тимчасово допускають до такого виду інформації для виконання ними власних посадових обов'язків.

Зауважимо, що конфіденційність інформації виступає досить часто основою роботи з аудиторськими організаціями. Виходячи з того, що аудиторські організації отримують

доступ до повної та достовірної інформації про осіб, то саме на них спрямовується підвищена увага з боку правоохоронних органів та інших установ, що виявляють інтерес до цієї інформації. Важливою проблемою забезпечення конфіденційності інформації аудиторських організацій є питання про державне регулювання даної діяльності. Закон «Про аудиторську діяльність» зобов'язує аудиторів дотримуватись аудиторської таємниці, та передбачає її надання державним органам лише у окремих виняткових випадках. Саме тому, аудиторські організації повинні забезпечити максимальне виконання таких заходів забезпечення конфіденційності інформації, як, наприклад, розробка і впровадження політики інформаційної безпеки, яка являє собою документ, що містить перелік організаційних заходів забезпечення безпеки інформації та її цілісності. Враховуючи думку експертів ключовим аспектом розробки політики інформаційної безпеки виступає аналіз ризиків інформаційної сфери, який полягає аналізі ймовірних загроз, а також перелік заходів, необхідних для запобігання реалізації загроз щодо ресурсів організації [Чернова, 2009]. Зазвичай застосовуються кілька підходів до аналізу ризиків, зокрема: базовий, що включає у себе перевірку стандартного захисту від поширених загроз і виконання вимог сертифіката безпеки, та цілісний, що передбачає більш прискіпливу оцінку ресурсів підприємства. Більш доцільним вважаємо використання цілісного підходу до аналізу ризиків власної інформаційної системи.

Аудиторські організації повинні керуватися стандартами аудиторської діяльності, які базуються на принципах проведення аудиторської діяльності, а саме: конфіденційності, незалежності, професійної етики. Будь-яка аудиторська організація зобов'язана виробляти власні стандарти, з метою практичної реалізації зазначених принципів. Працівники аудиторських організацій повинні знати внутрішні стандарти та виконувати їх. Як бачимо, будь-яка діяльність аудиторських організацій безпосередньо пов'язана з конфіденційністю у фінансово-правових відносинах, а саме: фінансовою інформацією, що є предметом власності інших юридичних осіб. Саме у цьому полягає специфіка аудиторської діяльності, адже аудиторські організації зобов'язані не лише захищати дану інформацію, але і забезпечувати її конфіденційність. Особливістю вказаної діяльності є те, що терміни дії аудиторської таємниці не встановлені законодавством, тобто передбачено обов'язок зберігати у таємниці конфіденційну інформацію про операції клієнтів, отриману при наданні професійних послуг, без обмеження термінів та незалежно від продовження або припинення безпосередніх відносин з ним. Виходячи з норм чинного законодавства не вірне використання інформаційних ресурсів, що перебувають у володінні аудиторських організацій, може спричинити за собою серйозні наслідки. Максимальним із них визнається позбавлення волі на строк до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю. Саме тому аудиторські організації повинні дотримуватися принципу конфіденційності та впроваджувати елементи політики інформаційної безпеки, яка здатна не тільки забезпечити конфіденційність інформації, що захищається, але і її доступність і цілісність. Нажаль, через відсутність загальних вимог щодо забезпечення безпеки конфіденційної інформації відповідні суб'єкти повинні розробляти та застосовувати комплекс заходів на власний розсуд.

Як бачимо, досліджувана проблема забезпечення і дотримання конфіденційності інформації дослідниками розглядається досить по-різному. Доволі поширеним у науці є уявлення про те, що при отриманні конфіденційної інформації відповідний режим таємниці перетворюється з одного режиму в інший. Наприклад, відомості про діяльність юридичних осіб являються предметом комерційної таємниці, але вказана діяльність з

банківськими рахунками захищається режимом банківської таємниці. При наданні таких відомостей до фіскальних органів виникають відносини з приводу податкової таємниці, наприклад режим податкової таємниці або службової таємниці. Тобто, банківська, комерційна, професійна таємниці, персональні дані після подання їх до контролюючих органів не припиняють своє функціонування, так як до органів виконавчої влади передається не режим, а сама інформація. Конфіденційна інформація стає не тільки об'єктом обміну між особами та органами державної влади; у середині однієї організації можуть функціонувати відомості, що становлять комерційну таємницю, персональні дані, різновиди професійної таємниці, щодо яких власник повинен забезпечити конфіденційність.

Вищезгадані приклади свідчать, що для забезпечення конфіденційності однієї і тієї ж інформації доводиться встановлювати різні режими, які можуть призвести до виникнення конфліктів інтересів суб'єктів таємниць, тобто для виключення конфліктів при здійсненні інформаційного обміну доцільно закріпити у нормативних актах поняття «режим конфіденційності інформації», який дозволив би встановити єдині правила і вимоги до забезпечення безпеки інформації в органах державної влади, так і юридичних осіб та ґрунтувався б на основі оцінки ризиків суб'єкта таємниці в міжурядових фінансових відносинах. Використовуючи оцінку ризиків в міжурядових фінансових відносинах здійснюється виявлення загроз активів, оцінка уразливості відповідних активів та ймовірності виникнення загроз. Також важливим визнається використання законодавчих вимог для забезпечення узгодженості, цілеспрямованості, планомірності діяльності по забезпеченню інформаційної безпеки; оцінка можливих наслідків; визначення адекватності заходів захисту з урахуванням принципу оптимальності витрат на захист конфіденційності в міжурядових фінансових відносинах.

Висновки

Варто зазначити, що дослідження позитивного зарубіжного досвіду розвинених держав, з метою поширення базових та основоположних підвалин даної сфери у космічне право є, безумовно, актуальним як з наукового, так і з практичного погляду. Слід вказати, що режим конфіденційності в міжурядових фінансових відносинах визначається як предмет правового регулювання, який являє собою особливий правовий порядок, встановлений державою за допомогою правових норм і забезпечений нею шляхом роботи з інформацією конфіденційного характеру, що включає в себе: збір, накопичення, зберігання, уточнення, систематизацію, використання, поширення, знищення. У зв'язку з цим розвинені держави при захисті власних інформаційної системи використовують відповідні механізми для її охорони. Ефективність запровадження таких механізмів вимагає врахування передового досвіду у інформаційній сфері стосовно належного регулювання конфіденційності в міжурядових фінансових відносинах.

Література

- Ефремов, Алексей. Понятие и виды конфиденциальной информации. *Право и экономика*. 4, 2004: 46-47.
- Князев, С. О., Ботвінкін, О. В., Колеснік, О. А. *Генезис системи охорони державної таємниці на території України: Аналітичний огляд*. Київ: Видавництво НА СБ України, 2005.

- Кибальник, А. Г., Масленников, А. В., Соломоненко, И. Г. *Уголовная ответственность за незаконные получение и разглашение сведений, составляющих коммерческую или банковскую тайну*. Ставрополь, 2001.
- Климчук, С. *Загальна характеристика законодавства про інформаційну безпеку ЄС, США та Канади*. Київ: Юстініан, 2006.
- Кузнецова, Н. Ф., Вельцель, Л. *Уголовное право ФРГ*. Москва: Изд-во Московского университета, 1980.
- Литвинчук, Николай. Парадоксы навигационной карты (модели) звёздного неба для дальних космических путешествий. *Philosophy and Cosmology 2015* (Vol. 14): 83-90.
- Терещенко, Людмила. *Правовой режим информации*. Москва, 2008.
- Уголовный кодекс Испании*. Под редакцией Н.Ф. Кузнецовой и Ф.М. Решетникова. Москва: ЗЕРЦАЛО, 1998.
- Уголовный кодекс Франции*. СПб.: Юрид. Центр Пресс, 2010.
- Чернова, Е. В., Попова, Е. В., Попова, И. В., Зленко И. В. Обеспечение безопасности системы информационно-аналитической поддержки научных исследований. *Программные продукты и системы*. 4, 2009.
- Ashurbeyli, Igor. *Concept "Asgardia — the Space Nation"*. October 12, 2016. <https://asgardia.space/en/page/concept>
- Lyall, Francis and Paul B. Larsen. *Space Law*. Routledge, 2007.
- Oleksenko, Roman and Lidiia Fedorova. Homo Economicus as the Basis of "Asgardia" Nation State in Space: Perspective of Educational Technologies. *Future Human Image*. Volume 7, 2017: 113-119.

References

- Efremov, Aleksei. Poniatye y vydy konfydentsyalnoi ynformatsyy. *Pravo y ekonomyka*. 4, 2004: 46-47.
- Kniaziev, S. O., Botvinkin, O. V., Koliesnik, O. A. *Henezys systemy okhorony derzhavnoi taiemnytsi na terytorii Ukrainy: Analitychnyi ohliad*. Kyiv: Vydavnytstvo NA SB Ukrainy, 2005.
- Kybalnyk, A. H., Maslennykov, A. V., Solomonenko, Y. H. *Uholovnaia otvetstvennost za nezakonnye poluchenye y razghlasheniye svedeni, sostavliaiushchyykh kommercheskuii yly bankovskuii tainu*. Stavropol, 2001.
- Klymchuk, S. *Zahalna kharakterystyka zakonodavstva pro informatsiinu bezpeku YeS, SShA ta Kanady*. Kyiv: Yustinian, 2006.
- Kuznetsova, N. F., Veltsel, L. *Uholovnoe pravo FRH*. Moskva: Yzd-vo Moskovskoho un-ta, 1980.
- Lytvynchuk, Nykolai. Парадоксы навигационной карты (модели) звёздного неба для дальних космических путешествий. *Philosophy and Cosmology 2015* (Vol. 14): 83-90.
- Tereshchenko, Liudmyla. *Pravovoi rezhym ynformatsyy*. Moskva, 2008.
- Уголовный кодекс Испании*. Под редакцией Н.Ф. Кузнецовой и Ф.М. Решетниковой. Москва: ЗЕРЦАЛО, 1998.
- Уголовный кодекс Франции*. СПб.: Юрид. Центр Пресс, 2010.

- Chernova, E. V., Popova, E. V., Popova, Y. V., Zlenko Y. V. Obespechenye bezopasnosty systemy ynfomatsyonno-analytycheskoi podderzhky nauchnykh yssledovanyi. *Programmnye produkty y systemy*. 4, 2009.
- Ashurbeyli, Igor. *Concept "Asgardia — the Space Nation"*. October 12, 2016. <https://asgardia.space/en/page/concept>
- Lyall, Francis and Paul B. Larsen. *Space Law*. Routledge, 2007.
- Oleksenko, Roman and Lidiia Fedorova. Homo Economicus as the Basis of "Asgardia" Nation State in Space: Perspective of Educational Technologies. *Future Human Image*. Volume 7, 2017: 113-119.

Protection of Trade Secrets in Outer Space Activity: A Study in Ukrainian Law

Leonid Daderko

Ph.D., Associate Professor,
Open International University of Human Development “Ukraine”
(Kyiv, Ukraine)
E-mail: sipl@email.ua

In 1993, the paper “Protection of Trade Secrets in Outer Space Activity: A Study in Federal Preemption” by leading researcher in the field of intellectual property Dan L. Burk was published. The Dan L. Burk paper testifies that the legal settlement of the problem of trade secrets in outer space activities in American law was at the time still at the end of the twentieth century. The further development of space law allows us to conclude that this problem has not lost its relevance. It is open and requires further development. In the paper the author considers issues of the content of information that is trade secrets in accordance with Ukrainian legislation. Attention is paid to the content of information that is trade secrets.

Keywords: trade secrets; confidential secrets; outer space activities; space law

Захист комерційних таємниць у космічній діяльності: дослідження в українському законодавстві

Дадерко, Леонід Федорович

кандидат юридичних наук, доцент,
Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
(Київ, Україна)

В 1993 році вийшла стаття провідного дослідника інтелектуальної власності Ден Л. Бурка (Dan L. Burk) «Захист комерційних таємниць у космічній діяльності: дослідження на федеральному рівні». Стаття Ден Л. Бурка засвідчує, що правове врегулювання проблеми комерційних таємниць у космічній діяльності в американському законодавстві була на часі ще наприкінці XX століття. Подальший розвиток космічного права дозволяє зробити висновок, що ця проблема не втратила актуальності. Вона є відкритою і потребує подальших розробок. У статті автором розглянуті питання змісту інформації, яка становить комерційну таємницю відповідно українського законодавства. Увагу приділено змісту інформації, яка становить комерційну таємницю.

Ключові слова: комерційна таємниця; конфіденційна таємниця; космічна діяльність, космічне право

© Daderko, Leonid, 2018

Received: January 26, 2018; accepted: February 20, 2018

Advanced Space Law, Volume 1, 2018: 24-32.
<https://doi.org/10.29202/asl/2018/1/3>

Постановка проблеми

В 1993 році вийшла стаття провідного дослідника інтелектуальної власності в американській юридичній академії Ден Л. Бурка (Dan L. Burk) «Захист комерційних таємниць у космічній діяльності: дослідження на федеральному рівні» [Burk, 1993]. Стаття Ден Л. Бурка засвідчує, що правове врегулювання проблеми комерційних таємниць у космічній діяльності в американському законодавстві була на часі ще наприкінці XX століття. Подальший розвиток космічного права дозволяє зробити висновок, що ця проблема не втратила актуальності. Вона є відкритою і потребує подальших розробок. Розглянемо питання змісту інформації, яка становить комерційну таємницю відповідно українського законодавства.

Результати дослідження

Питання змісту інформації, яка становить комерційну таємницю, викликає дискусію. Надмірне «втаємничення» може викликати втрату клієнтів, а це нанесе шкоду діяльності фірми чи організації.

За останній час відбулися значні законодавчі зміни в правовому регулюванні захисту комерційної таємниці. Зокрема, відповідальність за розголошення комерційної таємниці передбачає Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, Кримінальний кодекс України, а також Закон України «Про інформацію» [Закон України, 1992].

Для покращення якості й ефективності застосування норм юридичної відповідальності доцільно було б прийняти нормативний акт, у якому були б визначені всі види таємниць: комерційна таємниця, конфіденційна таємниця, державна таємниця; їх поняття, ознаки й розмежування одна від одної, а також види й межі покарань за їх розголошення. Це б дало змогу ефективніше вести боротьбу із цими злочинами.

Сьогодні в Україні, як і в інших країнах світу, у процесі підприємницької діяльності, під час створення нових технологій, у результаті інтелектуальної праці виникають насичені найрізноманітнішими відомостями інформаційні об'єкти, що мають комерційну цінність. Це можуть бути методики робіт, перспективні технічні рішення, результати маркетингових досліджень тощо, націлені на досягнення підприємницького успіху.

Інформація стала першоосновою життя сучасного суспільства, предметом і продуктом його діяльності, а процес створення, накопичення, збереження, передачі й обробки у свою чергу стимулював прогрес у галузі знань і виробництва, що включає електронно-обчислювальну техніку, засоби телекомунікації та системи супутникового зв'язку. У зв'язку з новими інформаційними досягненнями державні кордони фактично стають прозорими для обігу інформації. При цьому чим більше зазначена галузь залучається до комерційного обігу, тим більше виникає потреба в захисті інтересів власників комерційної таємниці.

Проблема захисту комерційної таємниці має багато аспектів, серед яких найважливішими є визначення правового положення комерційної таємниці як соціального ресурсу, юридичне закріплення права на комерційну таємницю та створення правових гарантій реалізації цього права, регулювання відносин, які виникають у сфері обігу комерційної таємниці.

Необхідно визнати, що в країнах світу, де використовуються інформаційні об'єкти, які представляють комерційну цінність, немає єдиного підходу до визначення поняття такої інформації. Застосовуються різні визначення: «ділові секрети», «виробничі секрети», «торгівельні секрети», «конфіденційна інформація», «комерційна таємниця» тощо.

Питання щодо змісту інформації, яка становить комерційну таємницю, завжди викликало багато дискусій, наприклад щодо кореляції понять комерційної таємниці (конфіденційної інформації й інформації взагалі) та інтелектуальної власності. Інформація, згідно із законодавством України, є об'єктом права власності, проте вона одночасно може бути й об'єктом права інтелектуальної власності.

Закон України «Про інформацію» під поняттям «інформація» розуміє документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються в суспільстві, державі й навколишньому природному середовищі.

Деталізоване визначення поняття «інформація» знаходимо в Законі України «Про захист економічної конкуренції»: «відомості в будь-якій формі й вигляді та збережені на будь-яких носіях (у тому числі листування, книги, помітки, ілюстрації (карти, діаграми, органіграми, малюнки, схеми тощо), фотографії, голограми, кіно-, відео-, мікрофільми, звукові записи, бази даних комп'ютерних систем або повне чи часткове відтворення їх елементів), пояснення осіб та будь-які інші публічно оголошені чи документовані відомості» [Закон України, 2001].

З правової точки зору комерційну таємницю часто пов'язують із засобами захисту від неякісної конкуренції в межах реалізації права на інтелектуальну власність. Це положення постає зі змісту пункту VIII статті 2 Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності, яка була підписана в Стокгольмі 14 липня 1967 р. та змінена 2 жовтня 1979 р., учасником якої був колишній СРСР, а сьогодні є Україна.

Що стосується використання понять «ділові секрети», «виробничі секрети», «торгівельні секрети» тощо, то в Україні законодавцем визначено, що всі ці види секретів можна об'єднати в один узагальнюючий термін «комерційна таємниця», що й знайшло своє закріплення на законодавчому рівні.

Згідно зі статтею 155 Господарського кодексу України серед об'єктів прав інтелектуальної власності у сфері господарювання є й комерційна таємниця [Господарський кодекс, 2003]. Зокрема, відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою й іншою діяльністю суб'єкта господарювання, що не є державною таємницею, розголошення яких може завдати шкоди інтересам суб'єкта господарювання, можуть бути визнані його комерційною таємницею. Проте наявність у складі назви «комерційна таємниця» слова «таємниця» вносить певну неоднозначність у тлумачення цього поняття. Згідно зі статтею 20 Закону України «Про інформацію» інформація з обмеженим доступом поділяється на конфіденційну й таємну. При цьому конфіденційна інформація — це відомості, які знаходяться у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних чи юридичних осіб і поширюються за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов. До таємної належить інформація, що містить відомості, які

становлять державну або іншу передбачену законодавством таємницю, розголошення якої завдає шкоди особі, суспільству й державі.

Таким чином, комерційну таємницю залежно від змісту відомостей, які вона містить, можна розглядати як конфіденційну інформацію, так і іншу передбачену законодавством таємницю, крім державної таємниці.

Склад та обсяг відомостей, що становлять комерційну таємницю, визначаються суб'єктом господарювання відповідно до законодавства. Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці» не можуть бути віднесені до комерційної таємниці [Постанова, 1993]:

1. Установчі документи, документи, що дозволяють займатися підприємницькою чи господарською діяльністю та її окремими видами;
2. Інформація за всіма встановленими формами державної звітності;
3. Дані, необхідні для перевірки обчислення й сплати податків та інших обов'язкових платежів;
4. Відомості про чисельність і склад працюючих, їхню заробітну плату в цілому та за професіями й посадами, а також наявність вільних робочих місць;
5. Документи про сплату податків та обов'язкових платежів;
6. Інформація про забруднення навколишнього природного середовища, недотримання безпечних умов праці, реалізацію продукції, що завдає шкоди здоров'ю, а також інші порушення законодавства України та розміри заподіяних при цьому збитків;
7. Документи про платоспроможність;
8. Відомості про участь посадових осіб підприємства в кооперативах, малих підприємствах, спілках, об'єднаннях та інших організаціях, які займаються підприємницькою діяльністю;
9. Відомості, які відповідно до чинного законодавства підлягають оголошенню.

Підприємства, установи й організації зобов'язані подавати перераховані відомості органам державної виконавчої влади, контролюючим і правоохоронним органам, іншим юридичним особам за їх вимогою відповідно до чинного законодавства.

Отже, відомості, які можуть бути віднесені до комерційної таємниці, повинні мати такі ознаки:

1. Не містити державної таємниці;
2. Не наносити шкоди інтересам суспільства;
3. Відноситися до виробничої діяльності підприємства;
4. Мати дієву або потенційну комерційну цінність і створювати переваги в конкурентній боротьбі;
5. Мати обмеження в доступі тощо.

Із цього переліку не потрібно робити висновок про те, що до комерційної таємниці варто відносити значну кількість відомостей. Надмірне «втаємничення» може викликати втрату клієнтів, а отже, прибутку, оскільки умови ринку потребують постійних клієнтів, широкої інформації про діяльність фірми (організації).

Досягнення успіху в підприємницькій діяльності дуже часто пов'язане з використанням комерційної таємниці й неможливістю її використання конкурентами. Виділяють такі причини, що становлять основу неправомірного використання комерційної таємниці конкурентами:

1. Для поліпшення виробничої й комерційної діяльності організації (конкурента), що протиправно заволоділа комерційною таємницею, підвищення конкуренто-

спроможності продукції й ефективності виробництва, вибору оптимальної стратегії реалізації продукції та торгових переговорів;

2. Для завдання шкоди власнику комерційної таємниці, протидії реалізації продукції, руйнування виробничих і торгівельних зв'язків; зриву торгівельних переговорів та угод; зниження інвестиційних можливостей, підготовки та розповсюдження неправдивих відомостей про власника комерційної таємниці тощо.

Загальні умови захисту прав інтелектуальної власності, зокрема комерційної таємниці, визначаються Цивільним кодексом України. Реалізація майнових прав інтелектуальної власності на комерційну таємницю забезпечується:

1. Правом на використання комерційної таємниці;
2. Виключним правом дозволяти використання комерційної таємниці;
3. Виключним правом перешкоджати неправомірному використанню комерційної таємниці, у тому числі забороняти таке використання.

Закон України «Про інформацію» визначає, що громадяни, юридичні особи, які володіють інформацією, у тому числі комерційного характеру, одержаною на власні кошти, або такою, яка є предметом їх професійного, ділового, виробничого, банківського, комерційного й іншого інтересу та не порушує передбаченої законом таємниці, самостійно визначають режим доступу до неї, включаючи належність її до категорії конфіденційної, і встановлюють для неї систему (способи) захисту [Закон України, 1992]. Разом із цим, впроваджуючи систему захисту комерційної таємниці, її власник повинен враховувати економічну доцільність такої системи. Тут важливими стають два моменти:

1. Витрати на забезпечення економічної безпеки повинні бути, як правило, меншими порівняно з можливими збитками;
2. Заходи безпеки мають сприяти підвищенню економічної ефективності підприємства.

Основними документами для ведення комерційної діяльності підприємством є статут підприємства та установчий договір, зареєстровані у встановленому законодавством порядку. Документами, які регламентують взаємовідносини всередині підприємства, є колективний договір, правила внутрішнього трудового розпорядку й перелік відомостей, які містять комерційну таємницю підприємства.

Статут підприємства — це основний документ, у якому обов'язково повинно бути зафіксовано положення про те, що підприємство має право на комерційну таємницю й організацію її захисту. У статуті повинно бути встановлено, хто визначає порядок захисту комерційної таємниці. Зафіксовані в статуті положення надають підприємству можливість вимагати захисту його інтересів у державному й судовому органі; включати вимоги про захист комерційної таємниці у всі види угод; домагатися відшкодування заподіяної шкоди у випадку викрадення комерційної таємниці; видавати нормативні документи, що стосуються питань охорони комерційної таємниці; створювати структурні підрозділи для захисту своєї комерційної таємниці.

В установчому договорі повинна бути обов'язково зафіксована вимога до учасників товариства щодо необхідності дотримання комерційної таємниці та відповідальності за розголошення такої інформації. У колективному договорі необхідно передбачити взаємні обов'язки адміністрації й колективу працівників підприємства щодо забезпечення збереження комерційної таємниці.

Підкреслимо, що, на відміну від відомих, традиційних для права об'єктів, інформація, зокрема така, що становить комерційну таємницю у космічній діяльності, харак-

теризується специфічними особливостями та юридичними властивостями, які багато в чому визначають і відношення, які виникають під час її обігу між суб'єктами, та характер їх поведінки. До таких особливостей і властивостей можна віднести такі:

1. Інформація під час включення в обіг відокремлюється від автора або власника, упереднюється у вигляді символів і знаків та внаслідок цього існує окремо й незалежно від автора або власника. Звідси виникає юридична властивість інформації, зокрема можливість виступати як об'єкт, що передається від одного суб'єкта іншому та потребує юридичного закріплення факту її приналежності суб'єктам, які беруть участь у такому її використанні;
2. Після передачі інформації від одного суб'єкта іншому одна й та ж інформація може залишатися в суб'єкта, який передає, та виникати в суб'єкта, який її отримує. Тобто однакова інформація одночасно може належати двом учасникам інформаційних відносин. Це основна відмінність інформації від речі. Юридична властивість інформації в зв'язку із цим — її фізична невідчужуваність від автора, власника й користувача. Така властивість потребує розробки й застосування до інформації під час її використання особливих правових механізмів, які замінюють механізм відчуження речі;
3. Інформація під час включення в обіг документується та відображується на матеріальному носії. Юридична властивість, яка постає із цієї особливості, полягає в єдності інформації й матеріального носія, на якому закріплюється інформація. Ця властивість дає можливість ввести для документованої інформації поняття складної складової речі — інформаційної речі, що складається з носія інформації й самої інформації, яка відображена на носії.

Розглядаючи інформацію з точки зору суспільного обігу, необхідно вказати, що інформація повинна бути розглянута у двох аспектах. Як зазначалося вище, загально недоступна інформація має свою комерційну цінність завдяки невідомості третім особам. Відповідно, повинна будуватися й правова охорона такої інформації.

Водночас є загальнодоступна й загальновідома інформація, яка може мати комерційну цінність, що виникає в результаті її представлення в необхідній для споживача формі та не є результатом творчої праці. Однак для обробки такої інформації потрібні певні витрати. Ця інформація також повинна захищатися. Таким чином, під час правової охорони інформації можливий захист її змісту й форми.

Умовно виділяють два види охорони інформації, що використовуються в підприємницькій діяльності, тобто два види інформаційної безпеки: пасивну й активну [Андрощук, 2000].

Пасивна охорона характеризується тим, що власник інформації надає їй режим відкритості, доступності для всіх зацікавлених осіб, проте ці особи не можуть використовувати її в комерційних цілях. Саме власникові належить виключне право дозволяти кому-небудь використовувати цю інформацію. Таку охорону інформації встановлюють патентне й авторське право. Захист інтересів власника інформації у випадку її несанкціонованого використання реалізується в судовому порядку на підставі законодавства України.

Прикладів інформаційних об'єктів, на які їх власники поширюють пасивну охорону, досить багато: винаходи, корисні моделі, промислові зразки (дизайн), товарні знаки, фірмові найменування, музичні, драматичні, аудіовізуальні, літературні, письмові здобутки різного характеру, комп'ютерні програми, лекції тощо.

Активна охорона інформації, що більше підходить для охорони комерційної таємниці від несанкціонованого власником використання, пов'язана з тим, що власник встановлює певний режим доступу, наприклад обмежує доступ до інформації вузьким колом фахівців із числа персоналу, організує режимні зони на підприємстві, використовує носії інформації, що роблять неможливим несанкціоноване копіювання тощо.

Прикладом інформації, що може підпадати під активну охорону та становити комерційну таємницю, є відомості типу ноу-хау, тобто відомості технічного характеру (режими, методики, технологічні карти тощо), результати різних досліджень, методи управління, а також інформаційні об'єкти, що мають настільки значну комерційну цінність, що власник із міркувань доцільності або безпеки надає цій інформації режим обмеженого доступу.

На сьогодні втратам комерційної таємниці в Україні сприяє безсистемність її захисту. Спостерігається роз'єднаність зусиль держави та приватних підприємців у забезпеченні цілісності інформації, відсутність у власників комерційної таємниці організаційного досвіду щодо її захисту, недостатність правової підготовки й інформаційної культури.

Під час застосування організаційно-правового механізму захисту комерційної таємниці у космічній діяльності постає низка невирішених питань:

1. Відсутність чіткого визначення поняття «комерційна таємниця» з урахуванням інтересів як юридичних, так і фізичних осіб;
2. Розробки механізму здійснення прав власності на інформацію, віднесеної до комерційної таємниці;
3. Методики визначення її вартості; визначення органу державної виконавчої влади, що буде формувати й реалізовувати державну політику щодо охорони прав на комерційну таємницю тощо.

Що стосується визначення органу державної виконавчої влади, який буде формувати й реалізовувати державну політику щодо охорони прав на комерційну таємницю, Законом України «Про Службу безпеки України» в статті 25 визначено, що до обов'язків Служби безпеки України віднесено, зокрема, сприяння в порядку, передбаченому законодавством, підприємствам, установам, організаціям і підприємцям у збереженні комерційної таємниці, розголошення якої може завдати шкоди життєво важливим інтересам України [Про Службу безпеки, 1992]. Як бачимо, формулювання цієї норми не дозволяє чітко визначити, чи є Служба безпеки України саме тим органом державної виконавчої влади, який буде формувати й реалізовувати державну політику щодо охорони прав на комерційну таємницю, чи ні. Крім того, законодавець не визначає, що розуміється під поняттям «сприяти», а також механізму реалізації цього «сприяння».

Висновки

Підсумовуючи викладене, необхідно зауважити, що коли інформація стає об'єктом власності, виникають певні питання щодо правомірності її використання. Це пов'язується з тим, що звичайна або інформаційна власність — це певна монополія особи на об'єкт права. Монополія дозволяє отримувати прибутки за дозвіл використовувати об'єкт. Ця можливість — мрія будь-якої структури, як приватної, так і державної. Як підкреслюють деякі науковці, інформація — це об'єкт, який не споживається, який можливо продати безліч разів. Небезпека цього є очевидною, адже монополія — це не тільки право дозволяти за гроші, а й забороняти з примхи.

Зокрема, у Законі України «Про інформацію» та Законі України «Про захист економічної конкуренції» визначені законодавцем поняття відрізняються. Комерційну таємницю часто пов'язують із засобами захисту від неякісної конкуренції в межах реалізації прав на інтелектуальну власність. Серед об'єктів інтелектуальної власності у сфері господарювання є й комерційна таємниця. Назва «комерційна таємниця», зокрема слово «таємниця», вносить неоднозначність у тлумачення цього поняття. Залежно від змісту відомостей комерційну таємницю можна розглядати як конфіденційну інформацію, так і іншу таємницю, передбачену законодавством, окрім державної таємниці.

Література

- Андрощук, Геннадій. *Экономическая безопасность предприятия: защита коммерческой тайны*. Київ: Ін Юре, 2000.
- Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-ІУ ІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 18, 2003. Ст. 144.
- Закон України «Про інформацію». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 48, 1992, ст.650. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
- Закон України «Про захист економічної конкуренції». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 12, 2001, № 12, ст.64. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>
- Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 25, 2001. Ст. 131.
- Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-УІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 44-48, 2012. С. 1858. — Ст. 552.
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці»* від 9 серпня 1993 р. № 611. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/611-93-%D0%BF>
- Про службу безпеки: Закон України від 25 березня 1992 р. № 2229-ХІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 27, 1992. Ст. 382.
- Burk, Dan L. Protection of Trade Secrets in Outer Space Activity: A Study in Federal Preemption. *Seton Hall Law Review*, 23, 1993: 560-640. <https://escholarship.org/uc/item/5n8170zb>

References

- Androshchuk, Hennadii. *Экономическая безопасность предприятия: защита коммерческой тайны*. Kyiv: Yn Yure, 2000.
- Hospodarskyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 16 sichnia 2003 r. № 436-IU II. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 18, 2003. St. 144.
- Zakon Ukrainy «Pro informatsiiu». *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, 48, 1992, st.650. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
- Zakon Ukrainy «Pro zakhyst ekonomichnoi konkurentsii». *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*. 12, 2001, № 12, st.64. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>
- Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 r. № 2341-III. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 25, 2001. St. 131.
- Mytnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13 bereznia 2012 r. № 4495-UIII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 44-48, 2012. S. 1858. — St. 552.

*Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro perelik vidomostei, shcho ne stanovliat komertsii-
noi taïemnytsi»* vid 9 serpnia 1993 r. № 611. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/611-93-%D0%BF>

Pro sluzhbu bezpeky: Zakon Ukrainy vid 25 bereznia 1992 r. № 2229-KhIII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 27, 1992. St. 382.

Burk, Dan L. Protection of Trade Secrets in Outer Space Activity: A Study in Federal Preemption. *Seton Hall Law Review*, 23, 1993: 560-640. <https://escholarship.org/uc/item/5n8170zb>

Impact of UN General Assembly Resolutions on the Circulation and Use of Weapons on Earth and in the Cosmos

Serhiy Didenko

Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine,
Director of the Kherson Institute of
“Interregional Academy of Personnel Management”
(Kherson, Ukraine)
E-mail: sergii_didenko@ukr.net

In the paper, the author has analyzed the international experience of administrative and legal support for the circulation and use of weapons on Earth and in the Cosmos. The analysis carried out by the author testifies to the global nature of this issue, which has found its international legal settlement at the level of the UN and the EU. It is in accordance with the resolutions of these organizations that in the majority of countries of the world legally legalized the circulation and use of weapons on Earth and in the Cosmos. It has been found that, in accordance with Article 38 of the Statute of the International Court of Justice, which contains “the sources of international law,” not all resolutions of the General Assembly have a quasi-legislative force. Therefore, if the resolutions of the Assembly that ensure the circulation and use of weapons on Earth have quasi-legislative competence, they therefore make a significant contribution to the world legal order; then the resolutions of the Assembly in the Cosmic activities have a limited legal status. In fact, administrative and legal support for the circulation and use of weapons in the Cosmos is unregulated.

Keywords: weapons; circulation of weapons, administrative and legal support, General Assembly resolution, quasi-legislative force

Вплив резолюцій Генеральної Асамблеї ООН на забезпечення обігу та застосування зброї на Землі і в космосі

Діденко, Сергій Володимирович

Доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України,
директор Херсонського інституту
«Міжрегіональної Академії управління персоналом»
(Херсон, Україна)

У статті проаналізовано міжнародний досвід адміністративно-правового забезпечення обігу та застосування зброї на Землі і в космосі. Проведений автором аналіз свідчить про глобальний характер цієї проблематики, яка знайшла своє міжнародно-правове врегулювання на рівні ООН та ЄС. Саме у відповідності до резолюцій цих організацій у більшості країнах світу забезпечується юридична легалізація обігу та застосування зброї на Землі і в космосі. Виявлено, що відповідно статті 38 Статуту Міжнародного Суду у якій містяться «джерела міжнародного права», не всі резолюції Генеральної Асамблеї мають квазі-законодавчу силу. Тому, якщо резолюції Асамблеї які забезпечують обіг та застосування зброї на Землі мають квазі-законодавчі компетенції, тому вносять вагомий внесок у світовий правовий порядок, то резолюції Асамблеї у космічній діяльності мають обмежений законодавчий статус. По суті, адміністративно-правове забезпечення обігу та застосування зброї в космосі є нерегульованим.

Ключові слова: зброя, обіг зброї, адміністративно-правове забезпечення, резолюції Генеральної Асамблеї, квазі-законодавчі компетенції.

Received: January 16, 2018; accepted: February 13, 2018

Advanced Space Law, Volume 1, 2018: 33-41.

<https://doi.org/10.29202/asl/2018/1/4>

Постановка проблеми

Питання правового регулювання обігу зброї на Землі і в космосі залишаються актуальними для усіх держав світу. Аналіз адміністративно-правового забезпечення обігу та застосування зброї на Землі на міжнародному рівні засвідчує його інтенсивне удосконалення. Стратегію розвитку адміністративно-правового забезпечення обігу та застосування зброї на Землі регулюють резолюції Генеральної Асамблеї ООН. Наприклад, Резолюція 3314 (XXIX) у Статті 1 дає визначення агресії: «Агресія — це використання збройною силою державою проти суверенітету, територіальної цілісності або політичної незалежності іншої держави, або будь-яким іншим чином, що суперечить Статуту Організації Об'єднаних Націй, викладеному в цьому Визначенні»¹ [Definition of Aggression, 1974]. Відповідно до цього визначення розробляються статті з коментарями, які дозволяють Міжнародному Суду, а також на рівні систем правових норм держав, забезпечувати правове регулювання обігу та застосування зброї на Землі і в межах держави. Наприклад, у «Проекті статей про наслідки збройних конфліктів для міжнародних договорів з коментарями» зібрані статті, відповідно яких на міжнародному рівні визначається адміністративно-правове забезпечення наслідків застосування зброї на Землі [Draft articles, 2011].

Відповідно до Річарда Фалька, який є почесним професором міжнародного права в Принстонському університеті, резолюції Генеральної Асамблеї, які регулюють стратегію правового забезпечення обігу та застосування зброї на Землі мають квазі-законодавчу силу, яка дозволяє їм регулювати світовий правовий порядок [Falk, 1996]. Але в той же час, резолюції Асамблеї відповідно адміністративно-правового забезпечення обігу та

¹ Переклад автора з оригіналу «Aggression is the use of armed force by a State against the sovereignty, territorial integrity or political independence of another State, or in any other manner inconsistent with the Charter of the United Nations, as set out in this Definition» [Definition of Aggression, 1974].

застосування зброї у космосі мають обмежений законодавчий статус. Як засвідчує дослідження автора, стратегія розвитку законодавчої бази до обігу та застосування зброї у космосі фактично відсутня.

Дослідженням проблематики адміністративно-правового забезпечення обігу та застосування зброї на Землі прямо чи побічно присвячені праці багатьох науковців. Наприклад, В. Б. Авер'янова, В. В. Зуя, В. І. Олефіра, Е. Ф. Шамсумової, О. М. Бандурки, Р. А. Калюжного, та ін. Крім того, вагоме значення мають праці авторів, які розглядали правові засади регулювання зброї як в Україні, так і за її межами: П. Д. Біленчука, А. Д. Благова, О. М. Бокія, В. А. Гуменюка, А. В. Кофанова, І. А. Кузнєцової, О. М. Піджаренко, О. Ф. Суляви, М. П. Федорова, О. С. Фролова, Е. Д. Шелковникової та ін.

Мета статті — розглянути вплив резолюцій Генеральної Асамблеї ООН на забезпечення обігу та застосування зброї на Землі і в космосі, а також виявити відмінності.

Виклад основного матеріалу

Автор погоджується з О. Романовим, який зазначає, що головним суб'єктом, який всебічно та найактивнішим чином переймається питанням правового забезпечення обігу зброї на Землі і в космосі, є Організація Об'єднаних Націй [Романов, 2005: с. 36]. Зрозуміло, що до її відання, окрім проблеми незаконного обігу зброї також відноситься і її застосування.

За даними ООН, у 2015 році у світі нараховується 800 млн. одиниць вогнепальної зброї. Small Arms Survey ще у 2009 році заявила, що цієї зброї щонайменше 875 млн. Це на 40% більше, ніж автомобілів у світі. І лише 25% зброї перебуває у мілітарних організаціях (армія, поліція). Близько 40% перебуває в особистому користуванні нелегально. За оцінками ООН, з легальних джерел на «чорний» ринок потрапляє 670 тис. одиниць вогнепальної зброї на рік. Тому варто замислитись над тим, що зростання кількості легальної зброї, в тому числі розширення її асортименту і спрощення процесу придбання — прямий шлях до зростання обсягів нелегального обігу зброї [Цивільна зброя, 2015: с. 5].

На думку О. Романова, так як наразі, існує велика кількість різноманітних документів, присвячених розв'язанню проблеми незаконного і стрімкого розповсюдження вогнепальної зброї на Землі і в космосі, що були прийняті світовою спільнотою протягом двох останніх десятиліть. Вони складають колосальний теоретичний і практичний правовий досвід [Романов, 2005: с. 36]. А. Корнієць зазначає, що певні напрацювання в цьому напрямі з'явилися після розроблення проекту Міжнародного кодексу поведінки щодо постачання зброї, який підготувала група лауреатів Нобелівської премії миру. Цим документом визначено зброєю: всі види зброї, бойову техніку, компоненти та системи доставки, серед них: бойові танки, бойові броньовані машини, військові літаки, артилерійські системи, військові гелікоптери, ракети, майно воєнізованої поліції, міномети, кулемети й автомати, гвинтівки, пістолети, протитанкові гармати, міни, гранати, касетні бомби та всі види боєприпасів. Цей законопроект є нічим іншим, як продовженням Європейської конвенції з контролю за придбанням і зберіганням вогнепальної зброї приватними особами, в якій звернуто увагу на той факт, що вогнепальна зброя є джерелом підвищеної небезпеки, а її поширення не знає кордонів [Корнієць, 2011, с. 88].

На нашу думку, саме з цих міжнародних нормативно-правових актів потрібно черпати основоположні засади адміністративно-правового забезпечення обігу та застосу-

вання зброї на території України, орієнтуючись вже на розроблені світовою спільнотою стандарти та правила. Необхідно відмітити, що в них не вказується про правовий режим холодної, холодної металної, газової, пневматичної, запалювальної та нелетальної зброї.

В окремих країнах питання вільного володіння зброєю не піднімається на офіційному рівні, оскільки там, є ймовірність того, що якщо озброїти народ, то він скине тоталітарну диктатуру. Принцип вільного носіння та зберігання зброї відносяться одне до одного як демократія проти тоталітарної системи. Озброєні законослухняні громадяни представляються небезпечними тільки тим, хто бажає ними правити. Відібрати в людини захист в тих випадках, коли суспільство його дати не може, означало б зовсім знищити об'єктивну рівність між людьми. Там, де громадяни реально не мають прав, гарантованих конституцією і міжнародними нормами права, а тільки ті, які дарує їм влада, – ніякі вони не громадяни, а піддані, озброювати яких небезпечно. Режим завжди боїться збройного народу, набагато більше, ніж іноземних армій [Трунов, 2004].

На сьогодні більшість пострадянських країн мають власні закони про зброю: Росія — Закон «Про зброю», вперше прийнятий у 1993 р. (другий у 1996 р., нині готується третя редакція); Білорусь — Закон «Про зброю», прийнятий у 2001 р.; Естонія — Закон «Про зброю», прийнятий у 1996 р.; Латвія — Закон «Про зброю», прийнятий у 2002 р.; Молдова — Закон «Про контроль над індивідуальною зброєю», прийнятий у 1994 р.; Азербайджан — Закон «Про службову та цивільну зброю», прийнятий у 1997 р.; Киргизія — Закон «Про зброю», прийнятий у 1999 р.; у Грузії на сьогодні закон відсутній, але громадяни мають право зберігати за місцем проживання короткоствольну нарізну зброю з метою самозахисту. І, як слушно зазначає С. Параниця, для порівняння, в Україні – попереднє схвалення проекту Закону України «Про зброю» в першому читанні — здобуток національного законодавства. І це, незважаючи на те, що Комітет Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності спільно з Кабінетом Міністрів України доопрацював зазначений законопроект [Параниця, 2009].

Провівши відповідні дослідження, Г. Герега, О. Зарубінський, Б. Петренко, Р. Старовойтенко, дійшли висновку, що у країнах Євросоюзу простежується відносно низький інтерес громадян до зброї, кожні дев'ять з десяти громадян не мають і не планують мати зброю для самозахисту. Країною з найбільшою у відсотках кількістю зброї для самозахисту в Євросоюзі є Литва, однак варто зазначити, що в цій країні в абсолютних показниках лише 0,7 на 100 громадян мають цивільну зброю (найнижчий показник в Європі), а показники індексу вбивств на 100 000 населення вищі за розвинені країни Європейського Союзу. Серед власників зброї лише 14% європейців придбали її для самозахисту. Європейські країни вирізняються найбільшою безпекою у світі і мають найнижчі показники індексу вбивств на 100 000 населення. Загальним трендом для Євросоюзу є посилення відповідальності за нелегальне чи надмірне використання вогнепальної зброї, особливу увагу приділено профілактиці масових невмотивованих убивств, проявам тероризму тощо [Цивільна зброя, 2015: с. 61].

Слід зазначити, що у 2013 році Бельгія залишалась єдиною країною Євросоюзу, в якій була можливість вільного придбання вогнепальної зброї. Однак зростання кількості резонансних вбивств, змусили уряд цієї країни, під тиском громадськості, повністю заборонити вільний продаж. 680 видів найменувань зброї, в тому числі фольклорна, декоративна, історична тепер вимагають проходження дозвільної системи. Стрілецькі асоціації Бельгії відчайдушно протестували, зібрали 15 000 підписантів під петицією

проти введення дозвільної системи (кількість підписантів велика для Бельгії), подали до апеляційного суду, однак уряд проявив жорсткість і не допустив навіть дискусію щодо цього питання [Цивільна зброя, 2015: с. 62].

Між тим, саме стрілецька зброя стала однією з головних проблем для міжнародної спільноти та безпеки у світі у зв'язку з її надмірним розповсюдженням у всіх регіонах земної кулі. У локальних війнах та конфліктах така зброя користується найбільшим попитом. Причина такої популярності полягає в тому, що: стрілецька зброя має відносно низьку ціну; має смертельну дію; зручна у перевезенні, її легко сховати; може використовуватися протягом тривалого терміну; проста у користуванні [Романов, 2005, с. 37].

Зупинимось більш детально на стані адміністративно-правового забезпечення обігу та застосування зброї в деяких країнах. Перш за все, почнемо із Сполучених Штатів Америки, де обіг і застосування зброї завжди був ліберальним в порівнянні із іншими країнами. Як зазначає А. Корнієць, законодавець країни завжди вважав, що право ходити озброєним є прерогативою вільних людей. Засновники держави визнавали його безперечним і поклали в основу американської політичної системи. У формулюванні Т. Джефферсона йдеться про те, що «це право та обов'язок усіх людей — завжди бути озброєними» [Корнієць, 2011: с. 89]. При цьому, друга поправка Конституції США говорить: «право людей на зберігання і носіння зброї не повинно обмежуватися». Своїм конституційним правом користуються 7 з 10 дорослих американців, на руках близько 150 мільйонів одиниць зброї [Трунов, 2004]. Будь-які обмеження в цій сфері зазіхають на конституційні права громадян. При цьому навіть драматичні інциденти з вогнепальною зброєю не змінюють ставлення американців до цього питання. [Корнієць, 2011: с. 91].

Як приклад, міське управління міста Кеннесо (Джорджія) зобов'язало глав домашніх господарств тримати принаймні одну одиницю вогнепальної зброї. За 16 років застосування цього акту в місті сталося три вбивства: два за допомогою ножа (1984 і 1987) і одне з використанням вогнепальної зброї (1987) [Трунов, 2004], а після того як закон вступив в силу в 1982 році, кількість злочинів проти особистості в Кеннесо скоротилося на 74 відсотки в порівнянні з 1981 роком, а в 1983 році — ще на 45 відсотків у порівнянні з 1982-м, і з тих пір залишається вражаюче низькою. Рівень злочинності в Кеннесо знизився тільки від усвідомлення того факту, що все міське товариство озброєне. Аналогічна постанова про обов'язкове озброєння була прийнята в 2001 році в місті Верджин, штат Юта [Карамаєв, 2004].

Приклад штату Кеннесо можна розглядати як взірць адміністративно-правового забезпечення в цій сфері, за яким дійсно вдалося підвищити рівень громадського порядку і безпеки, але все ж таки, ми підтримуємо думку про те, що він є винятком з правила. З точки зору прихильників НГС, зброя — це абсолютне зло і головна причина насильства. І тому в своїх інформаційних кампаніях про Кеннесо вони намагаються про це не згадувати [Карамаєв, 2004]. Логічним є висновок про те, що ліберальні прояви в побудові державного регулювання в сфері обігу та застосування зброї в США зумовлені саме соціальним інтересом населення, в контексті забезпечення їхнього гарантованого конституційного права.

23 жовтня 2005 року в Бразилії майже 64% повнолітніх бразильців (59,1 млн. осіб) проголосували проти заборони продажу вогнепальної зброї в ході проведеного загальнонаціонального референдуму. Підсумки референдуму дозволяють кожному досягнув-

шому 25 років бразильцеві мати вогнепальну зброю для самооборони або полювання. Дозвіл на придбання зброї дається Федеральною поліцією і оновлюється протягом кожних трьох років. Цей випадок засвідчує, що громадяни самостійно в змозі вирішити найгострішої соціальної проблеми, а саме, вуличної злочинності [Подборка фактов, 2006].

Швейцарія професійну армію замінила прямим озброєнням народу. Закони Швейцарії зобов'язують кожного громадянина зберігати вдома, як мінімум, автоматичну гвинтівку, яку йому видає держава [Трунов, 2004]. При звільненні в запас з армії швейцарці зберігають зброю у себе вдома. Керівництво країни, населення якої налічує шість мільйонів чоловік, не тільки дозволяє володіння зброєю і його вільне носіння, але і вітає його придбання. На даний момент на руках у приватному володінні знаходяться близько двох мільйонів одиниць вогнепальної зброї (зброя є у кожного третього швейцарця), з яких 600 000 автоматичних гвинтівок і 500 000 пістолетів. Поряд з цим рівень злочинів із застосуванням вогнепальної зброї настільки незначний, що поліцією навіть не ведеться статистика подібних злочинів. [Мурдов, 2000]. Тим самим, Швейцарія є однією з найбільш озброєних країн Європи.

У Федеральній Республіці Німеччина порядок придбання, зберігання та використання вогнепальної зброї громадянами регламентовано законом про зброю від 06.03.1976. На руках у громадян Німеччини перебуває 10 мільйонів одиниць легальної зброї. При одночасному зростанні кількості легального зброї загальне число злочинів, пов'язаних із застосуванням зброї, за період з 1971-го по 1994 рік скоротилася на 60% [Подборка фактов, 2006].

Відповідні закони також дозволяють зберігання і носіння вогнепальної, в тому числі нарізної зброї в Латвії, Литві, Молдавії, Угорщини, Болгарії і т.д. У всіх перерахованих країнах після дозволу носіння і зберігання громадянського нарізної зброї був зафіксований значний спад тяжких злочинів. У всіх країнах, населення яких володіє цивільним нарізною зброєю, заборонені для цивільного обороту розривні кулі, кулі зі зміщеним центром ваги, кулі з мідними наконечниками, кулі з залитою тefлоном внутрішньою порожниною. Ведеться спеціальний реєстр поліції — кулегільзотека. З зареєстрованого на фізичну особу зброї, в присутності поліцейського експерта виробляються два постріли. Стріляні гільзи і кулі долучаються до реєстру і зберігаються в поліції [Трунов, 2004].

Тобто, легалізація застосування зброї для самозахисту є вкрай актуальною для багатьох країн світу. Спостерігаючи статистичні данні, виникає висновок про те, що заборонивши вільний обіг зброї та посиливши нагляд та контроль за її застосуванням, зростає число тяжких злочинів. Статистика підтверджує, що там, де приватним громадянам дозволяють володіти зброєю злочинність падає, і особливо швидко скорочується число злочинів з використанням вогнепальної зброї.

В той же час, аналіз адміністративно-правового забезпечення обігу та застосування зброї в космосі на міжнародному рівні засвідчує зовсім іншу картину.

По-перше, Резолюція 3314 (XXIX) дає визначення агресії тільки на Землі. Відсутнє визначення агресії у космосі [Definition of Aggression, 1974].

По-друге, в Деклараціях Конференції Організації Об'єднаних Націй з проблем навколишнього середовища, прийнятих в Стокгольмі 16 червня 1972 і в Ріо-де-Жанейро 14 червня 1992, відсутні визначальні принципи співробітництва між державами у космічній галузі [Definition of Aggression, 1974; Rio Declaration, 1992]. На наш погляд саме тому, у «Конвенції про заборону військового або будь-якого ворожого використання за-

собів впливу на природне середовище» космічний простір згадується опосередковано, у Статті 2 [Convention, 1977].

По-третє, під егідою ООН тільки розробляється проект «Міжнародного кодексу поведінки в космосі» [DRAFT, 2015]. Аналіз Проекту не дозволяє визначити стратегію розробки правового регулювання обігу зброї в космосі.

В цілому, аналіз резолюцій ООН, а також літератури, яка розглядає міжнародно-правове регулювання військово-космічної діяльності, а також адміністративно-правове забезпечення обігу та застосування зброї в космосі, дозволяє зробити наступний висновок: резолюції Генеральної Асамблеї у космічній діяльності мають обмежений законодавчий статус. Вони не мають квазі-законодавчої сили у розумінні Річарда Фалька.

Висновки

Усе вище викладене дає можливість сформулювати наступні висновки:

1. Найактивнішим суб'єктом в сфері дослідження проблем обігу та застосування зброї в світі є Організація Об'єднаних Націй. Саме її резолюції визначають стратегію розвитку адміністративно-правового забезпечення обігу та застосування зброї на Землі.
2. Аналіз резолюцій Організації Об'єднаних Націй, а також літератури, яка розглядає адміністративно-правове забезпечення обігу та застосування зброї в космосі, дозволяє зробити висновок, що резолюції Генеральної Асамблеї у космічній діяльності мають обмежений законодавчий статус. Вони не мають квазі-законодавчої сили у розумінні Річарда Фалька, тому не визначають стратегію розвитку світового правового порядку, який забезпечує обіг та застосування зброї в космосі.
3. Необхідно створити таку правову базу та механізми, які не лише чітко регулюватимуть дане питання, а й передбачатимуть сувору відповідальність за не дотримання цих норм.

Література

- Антонов, А. И. Международно-правовое регулирование военно-космической деятельности. *Вестник МГИМО-Университета*. №4 (25), 2012.
- Романов, О. Міжнародно-правове регулювання обігу зброї у світі та національний досвід України / О. Романов // *Юридичний журнал*. 12, 2005: С.36-45.
- Цивільна зброя в Україні: міфи та реальність. Українська дійсність і міжна-родний досвід легалізації та контролю* / Г. Ф. Герега, О. О. Зарубінський, Б. М. Петренко, Р. В. Старовойтенко. — К: Видавничий дім “АДЕФ-Україна”, 2015. — 152 с.
- Корнієць, А. В. Зарубіжний досвід функціонування адміністративно-правових режимів обігу зброї та вибухових речовин/ А. В. Корнієць. // *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2, 2011: с. 88-93.
- Параниця, С. П. *Адміністративно-правові засади обігу зброї та пристроїв для відстрілу патронів, споряджених гумовими снарядами* : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / С.П. Параниця ; Нац. ун-т держ. податк. служби України. — Ірпінь, 2009. — 21 с.
- Трунов, И. Гражданское оружие правозащиты. *Право и политика*. 7, 2004. <http://guns.orenburg.biz/art008.html>
- Подборка фактов о гражданском оружии. 2006. <http://guns.orenburg.biz/art999.html>

- Карамасев, С. Автоматы возвращаются в магазины. В США отменен закон, запрещающий продажу полуавтоматического оружия. *Lenta.Ru* / 14 сентября 2004 года. <http://guns.orenburg.biz/art011.html>
- Мурдов, Сайяд. Наличие оружия у законопослушных психически здоровых граждан — фактор социальной стабильности магазины. «*Круг жизни*» / 16 октября 2000 года, № 16 (51) <http://guns.orenburg.biz/art001.html>
- Convention on the Prohibition of Military or Any Other Hostile Use of Environmental Modification Techniques*. Geneva, 18 May 1977. <http://www.un-documents.net/enmod.htm>
- Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment*. Stockholm, June 1972. <http://www.un-documents.net/unchedec.htm>
- Definition of Aggression*. Resolution adopted by the General Assembly 3314 (XXIX). 14 December 1974. <http://www.un-documents.net/a29r3314.htm>
- Draft articles on the effects of armed conflicts on treaties, with commentaries*. 2011. http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/1_10_2011.pdf
- DRAFT International Code of Conduct for Outer Space Activities*. May 2015. https://papersmart.unmeetings.org/media2/7650867/annex_draft-code-of-conduct_may-2015.pdf
- Falk, Richard. On the Quasi-Legislative Competence of the General Assembly. *American Journal of International Law*. Volume 60, Issue 4 October 1966, pp. 782-791. <https://doi.org/10.2307/2196928>
- Rio Declaration on Environment and Development*. 14 June 1992. <http://www.un-documents.net/rio-dec.htm>

References

- Antonov, A.I. Mezhdunarodno-pravovoe regulirovanie voenno-kosmicheskoy deyatel'nosti. *Vestnik MGIMO-Universiteta*. #4 (25), 2012.
- Romanov, O. Mizhnarodno-pravove reguluyannya oblgu zbroYi u svItI ta natsionalniy dosvId UkraYini / O. Romanov // *Yuridichniy zhurnal*. 12, 2005: S.36-45.
- Tsivilna zbroya v UkraYini: mIfi ta realnIst. UkraYinska dIysnIst I mIzhna- rodniy dosvId legalizatsIYi ta kontrolyu / G.F. Gerega, O.O. ZarubInskiy, B.M. Petrenko, R.V. Starovoytenko. — K: Vidavniichiy dIm “ADEF-UkraYina”, 2015. — 152 s.
- KornIEts, A.V. ZarubIzhniy dosvId funktsIonuvannya admInIstrativno-pravovih rezhimIv oblgu zbroYi ta vibuhovih rechovin/ A. V. KornIEts. // *Problemi pravoznavstva ta pravoohoronnoYi dIyalnostI*. 2, 2011: s. 88-93.
- Paranitsya, S. P. AdmInIstrativno-pravovI zasadi oblgu zbroYi ta pristroYiv dlya vIdstrIlLu patronIv, sporyadzhениh gumovimi snaryadami : avtoref. dis... kand. yurid. nauk: 12.00.07 / S.P. Paranitsya ; Nats. un-t derzh. podatk. sluzhbi UkraYini. — IrpIn, 2009. — 21 s.
- Trunov, I. Grazhdanskoe oruzhie pravozaschityi. Pravo i politika. 7, 2004. <http://guns.orenburg.biz/art008.html>
- Podborka faktov o grazhdanskom oruzhii. 2006. <http://guns.orenburg.biz/art999.html>
- Karamashev, S. Avtomaty vozvrashchayutsya v magaziny. V SShA otmenen zakon, zapreshchayushchiy prodazhu poluavtomaticheskogo oruzhiya. *Lenta.Ru* / 14 sentyabrya 2004 goda. <http://guns.orenburg.biz/art011.html>

- Murdov, Sayyad. Nalichie oruzhiya u zakonoposlushnyih psichicheski zdorovyih grazhdan — faktor sotsialnoy stabilnosti magazinyi. «Krug zhizni» / 16 oktyabrya 2000 goda, # 16 (51) <http://guns.orenburg.biz/art001.html>
- Convention on the Prohibition of Military or Any Other Hostile Use of Environmental Modification Techniques*. Geneva, 18 May 1977. <http://www.un-documents.net/enmod.htm>
- Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment*. Stockholm, June 1972. <http://www.un-documents.net/unchedec.htm>
- Definition of Aggression*. Resolution adopted by the General Assembly 3314 (XXIX). 14 December 1974. <http://www.un-documents.net/a29r3314.htm>
- Draft articles on the effects of armed conflicts on treaties, with commentaries*. 2011. http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/1_10_2011.pdf
- DRAFT International Code of Conduct for Outer Space Activities*. May 2015. https://papersmart.unmeetings.org/media2/7650867/annex_draft-code-of-conduct_may-2015.pdf
- Falk, Richard. On the Quasi-Legislative Competence of the General Assembly. *American Journal of International Law*. Volume 60, Issue 4 October 1966, pp. 782-791. <https://doi.org/10.2307/2196928>
- Rio Declaration on Environment and Development*. 14 June 1992. <http://www.un-documents.net/rio-dec.htm>

Impact of Legal Education on the Development of Space Law

Olena Fatkhutdinova

Doctor of Philosophical Sciences, Professor,
Honored Lawyer of Ukraine, Dean of the Faculty of Law,
Kyiv University of Tourism, Economics and Law
(Kyiv, Ukraine)
E-mail: mfkoorg@gmail.com

In the contemporary world, the influence of legal education on the development of space law is given particular attention. Review of scientific papers showed the relevance of the impact of legal education in the development of space law. The purpose of the study is to consider the peculiarities of the influence of legal education on the development of space law. The author reviewed the structure of the activity direction of legal education, which deepens the study and further development of space law. The author has proved that knowledge of space law in domestic and interstate activities provides a deeper understanding of the roles space, technology and law play in the globalized world. Knowledge of space law and the development of legal education in Ukraine contributes to the establishment of international cooperation in the exploration and use of space.

Keywords: space law; legal education; activity approach; legal activity.

Вплив правової освіти на розвиток космічного права

Фатхутдінова, Олена Василівна

Доктор філософських наук, професор,
Заслужений юрист України, декан юридичного факультету,
Київський університет туризму, економіки і права
(Київ, Україна)

У сучасному світі впливу правової освіти на розвиток космічного права приділяється особливо пильна увага. Розгляд наукових робіт засвідчив актуальність проблеми впливу правової освіти на розвиток космічного права. Метою дослідження є розгляд особливостей впливу правової освіти на розвиток космічного права. Автор розглянула структуру діяльнійсної направленості правової освіти, що поглиблює вивчення і подальшу розробку космічного права. Автором доведено, що знання космічного права у внутрішньодержавній і міждержавній діяльності забезпечує глибше розуміння ролей, які космос, технології та право грають у глобалізованому

© Fatkhutdinova, Olena, 2018

світі. Знання космічного права та розвиток правової освіти в Україні сприяє налагодженню міжнародній співпраці в дослідженні та використанні космосу.

Ключові слова: космічне право; правова освіта; діяльнісний підхід; правова діяльність.

Received: February 1, 2018; accepted: February 27, 2018

Advanced Space Law, Volume 1, 2018: 42-49.

<https://doi.org/10.29202/asl/2018/1/5>

Вступ

У сучасному світі впливу правової освіти на розвиток космічного права приділяється особливо пильна увага. В 2014 році під егідою Організації Об'єднаних Націй вийшла «Програма викладання космічного права» («Education Curriculum on Space Law»). Програма складається з чотирьох модулів [Education, 2014]:

1. Модуль 1. Основні поняття міжнародного права та космічного права;
2. Модуль 2. Міжнародне право та інші нормативні акти, що застосовуються до дистанційного зондування, географічних інформаційних систем, супутникової метеорології та глобальної кліматичної діяльності;
3. Модуль 3. Супутниковий зв'язок та чинне міжнародне право, а також інші нормативні акти;
4. Модуль 4. Глобальні супутникові системи навігації та чинне міжнародне право, а також інші нормативні акти.

В програмі зазначається, що «Розбудова потенціалу, підготовка кадрів і освіта в космічному праві мають першорядне значення для національних, регіональних і міжнародних зусиль для подальшого розвитку космічної діяльності, зокрема, щодо сприяння більш широкому розумінню і прийняттю міжнародно-правової бази, що регулює проведення космічної діяльності» [Education, 2014: 4].

Заслуговує на увагу стаття Галини Берегової «Філософія єдності та розвитку гармонії як варіант антропокосмічного світогляду». У статті авторка наголошує на цілісності людини і простору з точки зору сучасних цивілізаційних аспектів і ноосферного вектора генерації людства [Berehova, 2017]. У статті «Управління суспільством майбутнього: нові тенденції у підготовці державних службовців в Україні» Раїса Науменко підкреслює необхідність систематичного розвитку державними службовцями свого професійного ресурсу, який базується на творчості. Тільки саморозвиток і створення умов для саморозвитку державних службовців є потужним джерелом сучасного менеджменту [Naumenko, 2017]. У статті Василя Фатхутдінова та Олега Базалука «Значення технологій нейропрограмування мозку в національних і регіональних стратегіях безпеки» розглядається історія формування ключових технологій нейропрограмування людського мозку. Автори доводять, що зміни у світогляді суспільства зумовлені можливостями та якістю ключових технологій нейропрограмування, які використовує суспільство, перш за все освітніх технологій [Fatkhutdinov & Bazaluk, 2018]. Роман Олексенко та Лідія Фьодорова розглядають можливості освітніх технологій в першій космічній державі «Асгардія», що створена на засадах сучасного міжнародного космічного права [Oleksenko & Fedorova, 2017].

Таким чином, розгляд наукових робіт засвідчує актуальність проблеми впливу правової освіти на розвиток космічного права. **Метою нашого дослідження** є розгляд особливостей впливу правової освіти на розвиток космічного права. Ми розглянемо структуру *діяльнісної направленості* правової освіти.

Виклад основного матеріалу

Важливим етапом у розвитку ідей гуманізації правової освіти в Україні є умова реалізації діяльнісної направленості правової освіти. Спираючись на дослідження Олександра Новікова під діяльнісною направленістю правової освіти ми розуміємо наступне [Новиков, 2008]:

І. Зв'язок теоретичних знань студентів з їх практичними потребами, ціннісними орієнтаціями.

Як зазначає у дисертаційному дослідженні Патімат Гаджієва: «Аналіз науково-педагогічної літератури показує, що правову освіту особистості не слід розглядати тільки з позиції її профілактичної ролі у справі боротьби з правопорушеннями у державі. Правову освіту в школі слід розуміти у більш широкому значенні — як необхідну (хоча і недостатню) умову при набутті досвіду демократичної культури [Гаджієва, 2005: 15]».

Велику увагу у правовій освіті слід приділяти практичному засвоєнню матеріалу. Патімат Гаджієва виділяє наступні цінності та пріоритети правової культури, сутність правової освіти учнів [Гаджієва, 2005]:

- знання особою своїх прав та свобод;
- вміння реалізовувати їх, не порушуючи права та свободу інших людей;
- здатність відповідати за свої вчинки та за свій вибір;
- критичне та одночасно перетворююче відношення до реального життя;
- здатність застосовувати на практиці отримані правові знання.

У навчальному процесі особливо слід звернути увагу на практику, на те, щоб практика не була формальною галочкою в освітньому процесі, а в повному обсязі забезпечувала залучення студента-юриста (коли ми говоримо про вищу юридичну освіту) з першого курсу навчання в спеціалізоване середовище, наприклад, у особливості надання юридичних послуг.

Практика повинна систематизувати теоретичні знання студентів, отримані від викладачів та вчити застосовувати їх у повсякденній діяльності. В європейській освіті практиці приділяють особливу увагу. Адже через практичний досвід не тільки самі студенти приходять до розуміння своєї майбутньої спеціальності і своєї готовності її сумлінно виконувати, але й викладачі складають більш дієвий портрет майбутнього випускника.

Хотілося б звернути увагу на те, що практика правового навчання та виховання — це не просто присутність учнів та студентів у судовій, виконавчій, слідчій обстановці, це повноцінне залучення практикантів у професійну правову діяльність. Одна справа — наочність та роз'яснення матеріалу, і зовсім інша — коли завдяки практиці студенти входять в образ слідчого, прокурора, судді, адвоката чи іншого суб'єкта правової діяльності та виконують покладені на дану особу обов'язки. Ще в 1924 р. в Гарвардській школі бізнесу дійшли до висновку, що для аспірантів неможливо створити підручники, які б поєднували у собі сучасну інформацію та практику. Тому до слухачів стали запрошувати топ-менеджерів провідних корпорацій, які стали пропонувати реальні ситуації, з котри-

ми зіштовхнулися їх компанії, а слухачі повинні були запропонувати свої рішення виходів з цих ситуацій. Запропоновані варіанти слухачів порівнювали з рішеннями керівництва компанії, і потім відбувався аналіз всіх запропонованих варіантів рішень. Даний метод отримав назву «кейс-метод» (case-study, метод конкретних ситуацій). На сьогоднішній час кейс-метод застосовують в американських та європейських університетах. Кейс-метод дозволяє поєднувати теоретичне знання з практикою та з високим ступенем достовірності перевіряти готовність студентів-випускників до практичної діяльності.

Важливим способом формування в учнях та студентах повної уяви про вимоги прав особистості, виражені у нормах юридичної відповідальності, є практика правового спілкування населення з правоохоронними органами у процесі правозахисної діяльності у зв'язку з порушенням прав і свобод. На думку деяких вчених, ця форма найбільш результативна з погляду правового виховання. Звідси формується найважливіше практичне завдання — домагатися від працівників правоохоронних органів точного і повного знання правових норм, що регламентують їх діяльність [Фіцула, 1997: 15]. Значення всебічного інформування населення про специфіку вимог прав особистості, виражених у нормах юридичної відповідальності, важко переоцінити. У результаті знання про них перевищують авторитет юридичної відповідальності, що виступає важливою передумовою її позитивної реалізації.

У проекті концепції розвитку вищої юридичної освіти в Україні в розділі «Вдосконалення навчального процесу» зазначаються такі позиції [Концепція розвитку, 2009]:

1. Збалансування співвідношення загальноправових дисциплін та юридичної казуїстики, як у межах бакалаврських, так і магістерських програм, а також обсяги наявних форм навчального процесу — аудиторної, позааудиторної та самостійної роботи, співвідношення яких має змінюватися вбік збільшення годин на практичні заняття залежно від року навчання;
2. Проведення практичної підготовки студентів-юристів в групах по 10-15 осіб з метою залучення всіх студентів до практичного вирішення ситуаційних завдань, кращого контролю щодо процесу вирішення ситуацій та об'єктивності оцінювання;
3. Впровадження форм, методів навчальних занять: розгляду реальних випадків правозастосування, проведення студентських дебатів, активного поширення імітаційних судових засідань та юридичних процедур регулятивного спрямування (отримання дозволів, реєстрація нерухомості, компаній, акцій тощо), участі у законотворчій роботі, проведення щорічних олімпіад з правознавства, консультування (інтерв'ювання) із запрошенням як арбітрів юристів-практиків, використання бінарних лекцій за участю викладача та юриста-практика;
4. Розробка комплексних навчальних курсів, що охоплюють практику виконання юридичних документів («юридичне письмо»), тактику та стратегію прийняття правових рішень, розробку та написання юридичних документів, елементи юридичної психології, етику та діяльність з представництва інтересів громадян та юридичних осіб в судах, державних органах, органах місцевого самоврядування, риторичу та судову мовлення.
5. Внесення змін та доповнень до наказів Міністерства освіти і науки України щодо юридичних клінік з метою включення курсу юридичної клініки до навчальних планів юридичних вищих навчальних закладів. Суттєве підвищення значення клінічної освіти у навчальному процесі, а саме: залучення студентів до юридич-

них клінік як виду навчальної практики на усіх курсах навчання та зняття невиправданих вікових і кваліфікаційних обмежень; покращення матеріального та професійного кадрового забезпечення клінік (залучення на договірних засадах викладачів та юристів-практиків до керівництва, кураторства та консультування діяльності клінік), виділення годин навчальної та методичної роботи викладачів на роботу в юридичній клініці; розширення спільних програм юридичних клінік та неурядових організацій правозахисного спрямування; оцінювання роботи студентів у юридичних клініках, зокрема, у формі особистої звітності, та врахування цих результатів при нарахуванні навчальних кредитів та оцінюванні виробничої практики.

6. Збільшення обсягу практичної підготовки в магістратурі. Зокрема запровадження окремих курсів з ведення переговорів, медіації та договірної роботи, складання юридичних документів підвищеної складності (наприклад, касаційних скарг, меморандумів, матеріалів юридичної оцінки (due diligence), юридичних висновків, технік та методик юридичного аудиту тощо), тактики ведення справ у судах вищих інстанцій, міжнародному комерційному арбітражі, юридичної конфліктології та юридичної техніки, а також курсів державного управління, менеджменту в галузі, психології управління. Під час викладання зазначених курсів має віддаватися перевага практичним заняттям та рольовим іграм.
7. Розширення системи спеціалізованих факультативних курсів з комбінованим академічно-практичним складом викладачів та випробуваннями у вигляді участі у вирішенні реальних правових конфліктів (спорів, справ, ведення переговорів) під керівництвом куратора (як правило, висококваліфікованого юриста) із наступним заохоченням учасників таких програм;
8. Визначення базових вищих навчальних закладів та кафедр для запровадження постійно діючих наукових й науково-методичних семінарів для педагогічних, наукових і науково-педагогічних працівників;

II. Вдосконалення системи знань, які визначають діяльнісну направленість особистості.

Не всі знання, які отримані в навчальних закладах, сприяють діяльнісній направленості осіб, які навчаються. Адже коли ми розглядаємо визначну діяльнісну направленість майбутнього випускника-юриста, ми, насамперед, маємо на увазі ті предмети (їх комплекс), які з одного боку — роблять випускника-юриста фахівцем у своїй сфері діяльності, а з іншого боку — зацікавленою у професійному рості людиною, яка крім обов'язків знаходить у своїй роботі задоволення.

У цьому плані звертають на себе увагу дослідження російського економіста та аналітика Владислава Іноземцева, який наголошує на тому, що у майбутньому постіндустріальному суспільстві буде мати значення тільки творча активність особистості, яка проявляється у вільній та повноцінній реалізації внутрішніх потенціалів психіки у повсякденності [Іноземцев, 2000]. Із цього приводу В. Іноземцев пише: «Ми вважаємо можливим виділити три різних типи активності:

- інстинктивну діяльність людини на ранніх етапах її прогресу;
- власна праця (labour);
- і творча діяльність (creativity, або creative work) як заперечення праці.

Протиставляючи творчість праці, слід звертати увагу на специфічні форми людської взаємодії, адекватні творчості як типу діяльності. Як вже зазначалось, творчість пробуджується прагненням людини до самовдосконалення і його метою виступає сама особа. У цьому процесі головне значення має не діяльність на перетворення речей та природи, а та взаємодія між індивідами, яку Девід Белл правдиво називає «грою між людьми» [Іноземцев, 2000: 51-52].

Як вважає Владислав Іноземцев, сьогоденнє становить, коли більша частина населення змушена працювати, а не творити (тобто реалізовувати себе не виходячи із внутрішніх бажань та захоплень, а через причину «створених обставин», в ім'я поліпшення матеріального добробуту) у найближчий час зміниться. В. Іноземцев пише: «Праця розглядається нами як свідомо діяльність, основою якої є спонукальний мотив, який пов'язаний із задоволенням матеріальних потреб людини. На відміну від праці, творчість представлена більш високим та досконалим типом діяльності та її спонукальна мотивованість сполучена з внутрішніми потребами особистості, прагненням до самореалізації, до збільшення своїх здібностей і талантів, спроможностей та знань. Як здатність людини до створення нового, її прагнення до діяльності, не мотивованої унітарними потребами, творчість існувала завжди, хоча як господарський феномен, вона не була відома ні архаїчному, ні індустріальному суспільству [Іноземцев, 2000: 52-53]».

III. Формування вмінь на рівні практики та стратегій інтегративної діяльності.

На цій умові акцентує увагу у своїх дослідженнях Олег Базалук [Базалук, 2015]. Він підкреслює особливості формування тактичного та стратегічного мислення у студентів вищих навчальних закладів. Базалук вважає, що більша частина сучасних проблем у масштабах цивілізації Землі відбувається через неналежне відношення до розвитку стратегічного мислення у молоді. У своїй більшості, як показує аналіз О. Базалука, випускники освітніх закладів виходять у самостійне життя із розумінням тактичних завдань: знайти добре оплачувану роботу, залишити після себе нащадків, створити сім'ю тощо. На запитання, а що далі, навіщо потрібно здійснювати подібні дії, та саме головне, у якій діяльності молода людина планує реалізувати себе у подальші роки життя — ці запитання залишаються без відповідей.

В основі класифікації принципу діяльнісної направленості закладені [Новиков, 2008]:

- вміння здійснювати інтегративну професійну діяльність як вищу ланку досвіду особи;
- знання, які визначають діяльнісну направленість особистості;
- майстерність на рівні тактики та стратегії професійної діяльності.

Таким чином, ідея гуманізації освіти в Україні при якісній систематизації та більш глибокому розумінні здійснена на практиці. Втілення ідеї гуманізації у педагогічних впливах на учнів та студентів, призводять до наступного:

- досконалості світоглядних позицій студентів;
- укріпленню духовної складової внутрішнього світу студентів;
- підвищенню професійних якостей, а саме — поваги до права;
- розширенню власних уявлень та настанов, котрі базуються на сучасних правових цінностях суспільства;
- компетенції, достатньої для захисту прав та законних інтересів особистості й правомірної реалізації громадянської позиції.

Висновки

Таким чином, з позицій діяльнісного підходу нами досліджено зв'язок свідомості і правової діяльності. Ми розглянули структуру *діяльнісної направленості* правової освіти, що поглиблює вивчення і подальшу розробку космічного права. Космічні технології займають важливе місце в економічному розвитку України. Тому, знання правових засад використання цих технологій у внутрішньодержавній і міждержавній діяльності забезпечує глибше розуміння ролей, які космос, технологія та право грають у глобалізованому світі. Знання космічного права та розвиток правової освіти в Україні сприяє налагодженню міжнародній співпраці в дослідженні та використанні космосу.

Література

- Базалук, Олег. Современное понимание философии образования. *Философская мысль*. № 4, 2015: 248-271.
- Гаджиева, Патимат. *Интерактивные методы в правовом образовании учащихся*: дисс. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 Махачкала, 2005.
- Иноземцев, Владислав. Современное постиндустриальное общество: природа, противоречия, перспективы. Москва: Логос, 2000.
- Концепція розвитку вищої юридичної освіти в Україні. *Юридичний журнал*. 11, 2009.
- Новиков, Александр. *Постиндустриальное образование*. Москва: Издательство «Эгвес», 2008.
- Фіцула, М. М. *Правове виховання учнів*. Київ: Інститут змісту і методів навчання, 1997.
- Berehova, Halyna. The Philosophy of Unity and Development of Harmony as an Option of the Anthrocosmic World View. *Philosophy and Cosmology*. Volume 18, 2017: 104-111.
- Education Curriculum on Space Law*. United Nations, March 2014. http://www.unoosa.org/pdf/publications/st_space_064E.pdf
- Fatkhutdinov, Vasyi H., and Oleg Bazaluk. The Importance of the Brain Neuro-Programming Technologies in National and Regional Security Strategies. *Philosophy and Cosmology*, Volume 20, 2018: 74-82. <http://doi.org/10.29202/phil-cosm/20/6>
- Naumenko, Raisa. Management for the Society of the Future: New Trends in the Training for Civil Servants in Ukraine. *Philosophy and Cosmology*. Volume 19, 2017: 117-125.
- Oleksenko, Roman and Lidiia Fedorova. Homo Economicus as the Basis of "Asgardia" Nation State in Space: Perspective of Educational Technologies. *Future Human Image*. Volume 7, 2017: 113-119.

References

- Bazaluk, Oleh. Sovremennoe ponymanye fylosofyy obrazovaniya. *Fylosofskaia mysl*. № 4, 2015: 248-271.
- Hadzhyeva, Patymat. *Ynteraktyvnyye metody v pravovom obrazovanii uchashchykhsia*: dyss. ... kand. ped. nauk: spets. 13.00.01 Makhachkala, 2005.
- Ynozemtsev, Vladislav. *Sovremennoe postyindustrialnoe obshchestvo: pryroda, protyvorechiya, perspektivy*. Moskva: Lohos, 2000.
- Kontseptsiiia rozvytku vyshchoi yurydychnoi osvity v Ukraini. *Yurydychnyi zhurnal*. 11, 2009.
- Novykov, Aleksandr. *Postyindustrialnoe obrazovaniye*. Moskva: Yzdatelstvo «Эhves», 2008.
- Fitsula, M. M. *Pravove vykhovannia uchniv*. Kyiv: Instytut zmistu i metodiv navchannia, 1997.

- Berehova, Halyna. The Philosophy of Unity and Development of Harmony as an Option of the Anthrocosmic World View. *Philosophy and Cosmology*. Volume 18, 2017: 104-111.
- Education Curriculum on Space Law*. United Nations, March 2014. http://www.unoosa.org/pdf/publications/st_space_064E.pdf
- Fatkhutdinov, Vasyl H., and Oleg Bazaluk. The Importance of the Brain Neuro-Programming Technologies in National and Regional Security Strategies. *Philosophy and Cosmology*, Volume 20, 2018: 74-82. <http://doi.org/10.29202/phil-cosm/20/6>
- Naumenko, Raisa. Management for the Society of the Future: New Trends in the Training for Civil Servants in Ukraine. *Philosophy and Cosmology*. Volume 19, 2017: 117-125.
- Oleksenko, Roman and Lidiia Fedorova. Homo Economicus as the Basis of “Asgardia” Nation State in Space: Perspective of Educational Technologies. *Future Human Image*. Volume 7, 2017: 113-119.

Industrial Property and Space Activities: Legal Protection

Tatiana Harbuz

Ph.D., Research Institute of Public Law (Kyiv, Ukraine)
E-mail: talexgarbuz@gmail.com

Space activities and industrial property belonging to it play an increasingly important role in the creation of national treasures. It is for these reasons that the legal protection of industrial property objects has a number of issues that need to be clarified: increasing the level of administrative and legal protection of industrial property objects; improvement of national legislation; its compliance with international and European standards. The purpose of the article is to study the peculiarities of legal regulation and legal protection of industrial property objects. The exact establishment of the object of legal protection should be conditioned by the existing system of legal protection. In order to improve the legal protection of rights to geographic indications, the author proposed to amend the Art. 51-2 Code of Ukraine on Administrative Offenses, by including this object in accordance with the provisions of the article.

Keywords: industrial property; space activities; legal protection; intellectual property.

Промислова власність та космічна діяльність: правова охорона

Гарбуз, Тетяна Олександрівна

Кандидат юридичних наук, Науково-дослідний інститут публічного права
(Київ, Україна)

Космічна діяльність та об'єкти промислової власності що входять до неї відіграють все важливіше значення у створенні національних багатств. Саме з цих причин правова охорона об'єктів промислової власності має цілу низку питань, що потребують свого роз'яснення: підвищення рівня адміністративно-правової охорони об'єктів промислової власності, удосконалення національного законодавства, його відповідність міжнародним та європейським нормам. Метою статті є дослідження особливостей нормативно-правового регулювання та правової охорони об'єктів промислової власності. Точне встановлення об'єкта правової охорони повинне бути зумовлене й існуючою системою охорони права на географічне зазначення походження товару законодавством України. З метою удосконалення правової охорони прав на географічне зазначення, автор запропонувала внести зміни до ст. 51-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення шляхом включення цього об'єкта до норм статті.

Ключові слова: промислова власність; космічна діяльність; правова охорона; інтелектуальна власність.

© Harbuz, Tatiana, 2018

Received: January 18, 2018; accepted: February 14, 2018

Advanced Space Law, Volume 1, 2018: 40-56..
<https://doi.org/10.29202/asl/2018/1/6>

Вступ

Космічна діяльність та об'єкти промислової власності що входять до неї відіграють все важливіше значення у створенні національних багатств. Наприклад, на 8 листопада 2017 року тільки у структурах Національного управління аеронавтики та космічного простору (NASA) працювало 17,4 тис. державних службовців. Кожна структура NASA володіє інтелектуальною власністю та об'єктами промислової власності, що потребують правової охорони. Щоб зрозуміти масштаб правового захисту об'єктів NASA достатньо визначити головні напрями діяльності відповідно яких і формується структура NASA [NASA 2018, 2017]:

1. Дирекція з наукових місій (The Science Mission Directorate (SMD) розширює межі науки про Землю, геліофізику, планетарну науку і астрофізику. Використовуючи роботизовані обсерваторії, корабель-дослідник, наземні інструменти, SMD розширює знання про нашу сонячну систему, найвіддаленіші простори і часу.
2. Дирекція Місії з аеронавтики (The Aeronautics Research Mission Directorate (ARMD) трансформує авіацію відповідно досліджень, щоб значно зменшити вплив на навколишнє середовище від польоту, а також поліпшує ефективність літаків і безпеку польотів у все більш переповнених небесах. ARMD також генерує інноваційні авіаційні концепції, інструменти та технології для розвитку та вдосконалення авіаційної спільноти.
3. Дирекція Місії космічних технологій (The Space Technology Mission Directorate (STMD) досліджує і впроваджує технології, які мають високий потенціал для компенсації майбутніх ризиків космічних місій, зниження витрат і розвитку існуючих можливостей.
4. Дирекція місії з дослідження та операцій з людськими ресурсами (The Human Exploration and Operations Mission Directorate (HEOMD) досліджує умови життєдіяльності людини на орбіті Землі та за її межами, розробляючи нові транспортні системи та виконуючи наукові дослідження для забезпечення стійкого та доступного людського життя за межами Землі. HEOMD також керує космічними комунікаційними та навігаційними послугами для Агентства та його міжнародних партнерів.
5. Управління підтримки місії (The Mission Support Directorate (MSD) забезпечує місії Агентства шляхом управління інституційними послугами та можливостями. MSD активно знижує інституційний ризик для поточних і майбутніх місій НАСА, покращуючи процеси, стимулюючи ефективність і забезпечуючи узгодженість і однорідність у всіх інституційних стандартах і практиці.
6. Офіси адміністративного персоналу (The Administrator's Staff Offices) керує Агентством, надаючи вказівки та напрямки, які координують всю роботу НАСА. Ці офіси представляють Адміністратора з точки зору безпеки та забезпечення мі-

сії, управління робочою силою та її різноманітністю, нагляд за придбанням та використанням інформаційних технологій, проведення фінансових операцій та операцій з закупівель, а також координацію міжнародних партнерств, законодавчих справ та діяльності STEM.

7. Офіс Генерального інспектора (The Office of Inspector General (ОІГ)) сприяє економічній, ефективності та інституалізації в Агентстві шляхом проведення незалежних та об'єктивних перевірок, розслідувань та оцінок програм та операцій Агентства. ОІГ гарантує якісне використання коштів платників податків та цілісність Агентства шляхом виявлення та запобігання шахрайства, відходів та зловживань.

Загалом річний бюджет NASA у 2017 році складає 19,5 млрд. доларів. Підкреслимо, що це масштаб окремої організації яка належить окремій державі. Саме з цих причин правова охорона об'єктів промислової власності має цілу низку питань, що потребують свого роз'яснення: підвищення рівня адміністративно-правової охорони об'єктів промислової власності, удосконалення національного законодавства, його відповідність міжнародним та європейським нормам.

У рамках поставленої мети слід звернути увагу, що удосконалення законодавства та розробка ефективних механізмів правової охорони суб'єктів права інтелектуальної власності та об'єктів промислової власності, що належать таким суб'єктам, є важливим фактором забезпечення зростання науково-технічного потенціалу України. Ця ефективність залежить від досконалості нормативно-правової бази, сформованої інфраструктури національної системи правової охорони інтелектуальної власності, ефективності підготовки та підвищення кваліфікації працівників.

Метою статті є дослідження особливостей нормативно-правового регулювання та правової охорони об'єктів промислової власності.

Результати дослідження

Проблему, що розглядається, досліджували вчені-адміністративісти М. Галянтич, О. Орлюк, О. Світличний, О. Тандир, О. Чомахашвілі та інші, а також представники інших галузевих наук. Проте особливості правової охорони об'єктів промислової власності потребують критичного аналізу, оскільки чинне адміністративне законодавство не відображає всі об'єкти інтелектуальної власності, включені до ст. 51-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення [Кодекс, 2017].

На сьогодні національне законодавство у сфері промислової власності містить у собі як положення, закріплені у конвенціях з охорони об'єктів промислової власності, так і положення, закріплені у директивах ЄС. Водночас складність об'єктів права інтелектуальної власності породжує низку проблемних питань у правозастосовній та практичній діяльності, не останнє місце серед яких посідає проблема визначення законодавчого акта, який необхідно застосовувати в регулюванні відносин, пов'язаних із охороною об'єктів промислової власності.

У правовій системі проявляється багатогранність її структури, що пов'язано, зокрема, із застосуванням певних методів і принципів правового регулювання. Саме тому є необхідним обговорення проблеми забезпечення балансу приватних та публічних інтересів як одного з основних завдань права на сучасному етапі. Для сфери інтелектуальної власності це, безперечно, є актуальним, оскільки так чи інакше сфера творчої діяльності характеризується перетинанням приватних та публічних інтересів.

У цілому праві проявляються засади як приватного, так і публічного права. Якщо виходити з того, що приватне та публічне право утворюють єдину загальну систему права, то з огляду на їх сутність можна визначити їхнє значення для регулювання тих чи інших відносин за участі приватних осіб, держави, державних органів тощо. І залежно від того, яка група відносин аналізується, слід робити висновок щодо превалювання приватних або публічних елементів в їх регулюванні. Тобто відносини, залежно від їх конкретного змісту, підлягають регулюванню на засадах приватного або публічного права [Шляхи, 2009; 5-6].

Законодавство в сфері промислової власності має свої характерні засоби і інструменти регулювання, які виявляються у визначенні об'єктів промислової власності, відповідності кожного конкретного об'єкта нормативно закріпленим критеріям, статусі суб'єктів, формуванні правовідносин, способах визначення їх змісту. У той же час в системі охорони прав на об'єкти права промислової власності значну частину займають норми адміністративного права. Перш за все, це стосується норм, які регулюють повноваження державних органів на видачу охоронних документів. Вони використовують адміністративні методи:

1. Нормативний порядок отримання правової охорони;
2. Визначення категорій віднесення до об'єктів промислової власності юридично значимих утворень.

Слід зазначити, що норми, які визначають існування промислової власності, підлягають кодифікації за предметною ознакою і поділяються на види [Галантич, 2003: 122-123]:

1. Адміністративні і цивільні (за методом правового регулювання);
2. Регулятивні і охоронні (за підставами виникнення);
3. Абсолютні і відносні (за колом зобов'язаних осіб).

Із завданням охорони та захисту прав на об'єкти промислової власності тісно пов'язані норми спеціального законодавства. Це завдання конкретизоване у низці статей спеціального законодавства. П. п. 1 і 2 ст. 20 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» визначають, що порушенням прав власника свідоцтва є будь-яке посягання на права власника свідоцтва, передбачені ст. 16 цього Закону, в тому числі вчинення без згоди власника свідоцтва дій, що потребують його згоди, та готування до вчинення таких дій, що тягне за собою відповідальність згідно з чинним законодавством України [Закон України, 2004].

Порушенням прав власника свідоцтва вважається також використання без його згоди в доменних іменах знаків та позначень, вказаних у п.5 ст. 16 цього Закону [Закон України, 2004].

Охорона всіх форм власності розглядається Кодексом України про адміністративні правопорушення як одне з основних завдань законодавства про адміністративні правопорушення, що узгоджується з нормами Конституції України, згідно з якими держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом (ч. 4 ст. 13). Громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не

може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом (ст. 54) [Кодекс, 2017].

Сьогодні юридичний аспект адміністративно-правового регулювання, на думку Олени Чомахашвілі, залишається без структурного, логічного аналізу як на доктринальному, так і на нормативному рівні. Складність адміністративно-правового регулювання у зазначеній сфері полягає в тому, що існує значна кількість нормативно-правових актів, які містять норми, що стосуються різних галузей законодавства, превалюють у більшості своїй підзаконні акти, що ускладнює систематизацію внаслідок їх великої кількості, відсутня визначена правова термінологія [Чомахашвілі, 2010: 31]. Це можна прослідкувати на прикладі одного з об'єктів промислової власності — промислового зразка.

Тетяна Васильківська та Валерій Кращенко зазначають, що проблемність правової охорони прав на промислові зразки є настільки гострою, що навіть при проведенні формальної експертизи промислових зразків з'ясовано, що при проведенні 34 експертиз промислових зразків, здійснених експертами Українського інституту промислової власності, експерти припустилися низки помилок, які у свій час стали глибинними причинами спорів між сторонами судових процесів. Зокрема, йдеться про таке. За результатами експертизи надана правова охорона 6% об'єктів, які не належать до тих, яким надається така охорона відповідно до Закону України «Про охорону прав на промислові зразки». У 67% випадків виявлена невідповідність сукупності суттєвих ознак в описах промислових зразків їх опублікованим зображенням. На стадії формальної експертизи експерти, які її проводили, у 9% досліджень не змогли відрізнити технічний опис виробу від ознак, які характеризують промислові зразки як об'єкт творчої діяльності людини в галузі художнього конструювання. Виявлено, що у 3% досліджених промислових зразків існує їх невідповідність вимозі єдності [Васильківська & Кращенко, 2008: 22-23].

У питаннях охорони прав на об'єкти промислової власності норми спеціального законодавства, що регулюють правовідносини в цій сфері, безпосередньо не пов'язані з адміністративною відповідальністю. Основним джерелом норм, які встановлюють адміністративну відповідальність, є Кодекс України про адміністративні правопорушення та Митний кодекс України. Вказані кодекси містять норми, якими встановлюється адміністративна відповідальність за порушення прав на об'єкти промислової власності, і становлять собою законодавство про адміністративні правопорушення.

Склади адміністративних правопорушень, що посягають на об'єкти промислової власності, містяться в ст. 51-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення [Кодекс, 2017]. Аналіз норм цієї статті свідчить, що законодавець до незаконного використання об'єкта права інтелектуальної власності включає: літературний чи художній твір, їх виконання, фонограми, передачі організації мовлення, комп'ютерні програми, бази даних, наукові відкриття, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів і послуг, топографії інтегральної мікросхеми, раціоналізаторські пропозиції, сорти рослин тощо, якщо здійснюється привласнення авторства на такий об'єкт або інше умисне порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності, що охороняється законом [Кодекс, 2017].

Висновки

Здійснене дослідження свідчить про відсутність в нормах адміністративного закону такого об'єкта промислової власності, як географічне зазначення. Для правильної

кваліфікації вчиненого правопорушення обов'язковим є встановлення та правильне визначення об'єкта адміністративного правопорушення. Точне встановлення об'єкта адміністративного правопорушення повинне бути обумовлене існуючою системою охорони зазначеного інституту права інтелектуальної власності Цивільним (ст. ст. 501-504), Господарським (ст. ст. 160-161) та Кримінальним (ст. 229) кодексами України. Наявність такої системи правової охорони визначає необхідність адміністративно-правової охорони географічного зазначення шляхом включення цього об'єкта до ст. 51-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Точне встановлення об'єкта правової охорони повинне бути зумовлене й існуючою системою охорони права на географічне зазначення походження товару законодавством України.

З метою удосконалення правової охорони прав на географічне зазначення, пропонуємо внести зміни до ст. 51-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення шляхом включення цього об'єкта до норм статті.

З метою удосконалення адміністративного законодавства пропонується ст. 51-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення викласти у такій редакції:

Ст. 51-2. «Порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності».

Незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності (літературного чи художнього твору, їх виконання, фонограми, передачі організації мовлення, комп'ютерної програми, бази даних, наукового відкриття, винаходу, корисної моделі, промислового зразка, знака для товарів і послуг, топографії інтегральної мікросхеми, географічного зазначення, раціоналізаторської пропозиції, сорту рослин тощо), привласнення авторства на такий об'єкт або інше умисне порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності, що охороняється законом, — тягне за собою накладення штрафу від десяти до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією незаконно виготовленої продукції та обладнання і матеріалів, які призначені для її виготовлення.

Література

- Васильківська, Тетяна; Кращенко, Валерій. Судова експертиза запатентованих промислових зразків у цифрах і фактах. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 6, 2008: 13-25.
- Галантич, М. Співвідношення правових категорій «охорона» та «захист» промислової власності. *Актуальні проблеми держави і права*. 19, 2003: 121-134.
- Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 7, 1994. ст. 36.
- Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 — 212-21). 2017. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
- Шляхи удосконалення правової охорони та захисту об'єктів промислової власності в Україні: аналіз, пропозиції*. За ред. О. Орлюк. Київ: ТОВ «Лазуріт-Поліграф», 2009.
- Чомахашвілі, Олена. Зміст адміністративно-правового регулювання у сфері охорони прав на промислові зразки. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 6, 2010: 27-32.
- NASA 2018. Strategic Plan. 2017. https://www.nasa.gov/sites/default/files/atoms/files/nasa_2018_strategic_plan.pdf

 References

- Vasylkivska, Tetiana; Krashchenko, Valerii. Sudova ekspertyza zapatentovanykh promyslovykh zrazkiv u tsyfrakh i faktakh. *Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti*. 6, 2008: 13-25.
- Haliantych, M. Spivvidnoshennia pravovykh katehorii «okhorona» ta «zakhyst» promyslovoi vlasnosti. *Aktualni problemy derzhavy i prava*. 19, 2003: 121-134.
- Zakon Ukrainy «Pro okhoronu prav na znaky dlia tovariv i posluh». *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, 7, 1994. st. 36.
- Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia (statti 1 — 212-21)*. 2017. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
- Shliakhy udoskonalennia pravovoi okhorony ta zakhystu ob'ektiv promyslovoi vlasnosti v Ukraini: analiz, propozyitsii*. Za red. O. Orliuk. Kyiv: TOV «Lazurit-Polihraf», 2009.
- Chomakhashvili, Olena. Zmist administratyvno-pravovoho rehuliuвання u sferi okhorony prav na promyslovi zrazky. *Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti*. 6, 2010: 27-32.
- NASA 2018. Strategic Plan. 2017. https://www.nasa.gov/sites/default/files/atoms/files/nasa_2018_strategic_plan.pdf

Principles of Administrative and Legal Regulation of Ukrainian Space Defense

Oksana Ivanik

Ph.D. student, Research Institute of Public Law (Kyiv, Ukraine)

E-mail: oksanazubko2018@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-7695-499X>

The paper describes the principles of administrative and legal regulation of Ukrainian Space Defense. The author outlined and considered: 1) general principles — characteristic for administrative-legal regulation both for the activities of public administration entities; 2) special principles — specific for Ukrainian Space Defense, and subjects of administration of Ukrainian Space Defense. The general principles brought by: the rule of law and rule of law; independence; priority rights and freedoms of man and citizen; humanity, justice and equality to society. The special principles by classified: scientific; planning; conformity of methods, forms and procedures of administrative activity of subjects of public administration to the functions and tasks of Ukrainian Space Defense; stimulating subjects of public administration for effective management companies operating in Ukrainian Space Defense; strategic management of the export of objects of Ukrainian Space Defense; balanced development of Ukrainian Space Defense; the effectiveness of Ukrainian Space Defense; optimality; Innovation; the concentration of Ukrainian Space Defense on priority directions of development; integrity of approaches to defining the state's defense needs; access to defense projects of a wide range of Ukrainian entities of all forms of ownership; high qualifications and professional competences of public administration officials of enterprises of Ukrainian Space Defense; development of the principles of self-sustainment of enterprises of Ukrainian Space Defense; a combination of publicity and secrecy in Ukrainian Space Defense.

Keywords: Ukrainian Space Defense; administrative activity; administrative regulation; National security; defense industrial complex; subjects of public administration.

Принципи адміністративно-правового регулювання космічної оборони України

Іваник, Оксана Михайлівна

Здобувач наукового ступеня кандидата юридичних наук

Науково-дослідного інституту публічного права

(Київ, Україна)

В статті розкрито принципи адміністративно-правового регулювання космічної оборони України. Автором виокремлені та розглянуті: 1) загальні принципи — характерні для адміністра-

© Ivanik, Oksana, 2018

тивно-правового регулювання як для діяльності суб'єктів публічної адміністрації; 2) спеціальні принципи — характерні для космічної оборони України, та суб'єктів адміністрування космічної оборони України. До загальних принципів автор віднесла: верховенство права та законності; незалежність; пріоритет прав і свобод людини та громадянина; гуманізм, справедливість та рівність усіх перед суспільством. До спеціальних принципів автор віднесла: науковість; плановість; відповідність методів, форм і процедур адміністративної діяльності суб'єктів публічного адміністрування функціям та завданням космічної оборони України; стимулювання суб'єктів публічної адміністрації до ефективного адміністрування підприємств, що працюють на космічну оборону України; стратегічне управління експортом об'єктів космічної оборони України; збалансований розвиток космічної оборони України; ефективність космічної оборони України; оптимальності; інноваційності; концентрацію космічної оборони України на пріоритетних напрямках розвитку; цілісність підходів до визначення оборонних потреб держави; доступ до оборонних проектів широкого кола українських суб'єктів господарювання всіх форм власності; високі кваліфікаційні здібності та професійні компетенції посадових осіб публічної адміністрації підприємств космічної оборони України; розвиток засад самоокупності підприємств космічної оборони України; поєднання публічності та секретності в галузі космічної оборони України.

Ключові слова: космічна оборона України; адміністративна діяльність; адміністративне регулювання; національна безпека; оборонно-промисловий комплекс; суб'єкти публічної адміністрації.

Received: January 24, 2018; accepted: February 26, 2018

Advanced Space Law, Volume 1, 2018: 57-65.

<https://doi.org/10.29202/asl/2018/1/7>

Вступ

Принципи права — наукова категорія, яка завжди викликала інтерес учених у сфері як теорії права, так і галузевих правових наук. Принципи права мають безпосередній зв'язок з переважною більшістю стрижневих загальнотеоретичних питань, як-то: сутність права, норма права, юридичний акт, правова система, правове регулювання тощо. Вони пов'язують право з політикою, економікою, мораллю, забезпечують єдність різних правових процесів, форм, теорій, ідей і концепцій, понятійно-категоріальних рядів [Колодій, 1998: 3; Погребняк, 2006].

Принципи адміністративно-правового регулювання космічної оборони України є основними ідеями, якими повинна керуватися вся військово-оборонна система органів публічного адміністрування у своїй діяльності. Саме тому принципи космічної оборони України потребують першочергового дослідження.

До розкриття принципів адміністративно-правового регулювання оборонно-промислового комплексу України, до складу якого належить космічна оборона, звертали свою увагу такі вчені як В. Авер'янов, Ю. Битяк, Ю. Ведерніков, В. Галуцько, Т. Ганзицька, П. Діхтєвський, А. Колодій, О. Кузьменко, В. Курило, М. Марченко, В. Молдован, І. Невзоров, С. Погребняк, А. Пухтецька, В. Семенов, В. Сорокин, О. Старчук, С. Стеценко, Ю. Тихомиров, М. Чабаненкота інші.

Проте, вищевказані вчені розкрили особливості принципів адміністративно-правового регулювання, а проблематика космічної оборони України потребує нових викликів в сучасних реаліях суспільства.

Мета статті полягає в тому, щоб на базі дослідження та аналізу позицій вчених-юристів, основ законодавства, визначити принципи адміністративно-правового регулювання космічної оборони України.

Виклад основних положень

Теоретики права вважають, що принципи права — це об'єктивно властиві праву відправні начала, незаперечні вимоги (позитивні зобов'язання), які ставляться до учасників суспільних відносин із метою гармонічного поєднання індивідуальних, групових і громадських інтересів. Іншими словами, це є своєрідна система координат, в рамках якої розвивається право, і одночасно вектор, який визначає напрямок його розвитку. Принципи є підставою права, містяться у його змісті, виступають як орієнтири у формуванні права, відбивають сутність права та основні зв'язки, які реально існують у правовій системі. В принципах зосереджено світовий досвід розвитку права, досвід цивілізації [Скакун, 2001: 45].

Професор Юрій Битяк окреслює, що «принципами права» є вихідні, об'єктивно зумовлені основоположні засади, відповідно до яких формується й функціонує система та зміст галузі права. За межами соціальної активності і практичної діяльності суб'єктів принципи адміністративного права не можуть бути сформовані й закріплені, а тим більше реалізовані [Адміністративне право, 2007: 64].

Ігор Невзоров зазначає, що «принципи права» — це такі відправні ідеї існування права, які виражають найважливіші закономірності й основи цього типу держави і права, є однопорядкові з сутністю права і становлять його основні риси, відрізняються універсальністю, вищою імперативністю і загальною значимістю, відповідають об'єктивній необхідності побудови та вдосконалення певного суспільного ладу [Невзоров, 2003: 75].

Микола Чабаненко вважає принципами права основоположні, вихідні засади (як нормативно закріплені, так і ні), що визначають характер та напрямки правового регулювання суспільних відносин. Принципам права, як визначальній правовій категорії, притаманні певні властивості, риси, що дозволяють їх відмежовувати від інших правових явищ [Чабаненко, 2013: 115].

З позиції Володимира Семенова, принципи діяльності прийнято визначати як основоположні начала, що обумовлені тією роллю, яку вони відіграють в існуванні та розвитку права. Практично принципи діяльності визначають самостійність тієї чи іншої роботи, тому вони висловлюють сутність конкретної поведінки. На їх основі відбувається побудова всіх інших норм, інститутів, які не можуть суперечити принципам. Принципи є якісними особливостями, соціально-юридичною спрямованістю тієї чи іншої діяльності [Семенов, 2012: 23].

Тетяна Ганзицька під принципами права розуміє об'єктивно зумовлені природою даного державно організованого суспільства нормативно-керівні, формально закріплені у зовнішніх джерелах права імперативні ідеї, котрі виражають цінності, притаманні даній системі права, визначають загальну спрямованість правового регулювання суспільних відносин з метою гармонічного поєднання інтересів (індивідуальних, групових, громадських) їх учасників [Ганзицька, 2014: 24].

Михайло Марченко трактує принципи права як [Марченко, 1996: 143]:

1. Основні ідеї, вихідні положення процесу його формування, розвитку і функціонування;

2. Конструкції, на засадах яких встановлюються і функціонують не тільки норми, інститути або галузі, але і вся правова система;
3. Сферу правосвідомості, правової ідеології і науки;
4. Визначення, що будуються на аналізі різниці понять принципів права і правових принципів.

На думку Марченка, правові принципи — це головні ідеї, які виражають основні вимоги до системи права тієї чи іншої держави [Марченко, 1996].

Оксана Старчук переконана, що принципи права — це такі засадничі ідеї права, які визначають зміст і спрямованість його норм та характеризуються системністю, взаємоузгодженістю, загальнообов'язковістю, універсальністю, стабільністю, предметною визначеністю, загальнозначущістю й регулятивністю [Старчук, 2012: 43].

На думку В. Сорокіна, «принципи права» із суто юридичної точки зору — не є правилами поведінки, але мають загальнообов'язковий характер. З принципів права можна вивести необхідне, але поки що не закріплене, правило поведінки. Принципи права надають, таким чином, безпосередню регулюючу дію на суспільні відносини, будучи тією правовою базою, на основі якої відбувається формування конкретного правила для вирішення справи [Сорокин, 2002: 72].

Щодо принципів адміністративного права, то професор Валентин Галунько, під принципами адміністративного права визначає основні вихідні, об'єктивно зумовлені засади, на яких базується діяльність суб'єктів адміністративного права, забезпечуються права та свободи людини і громадянина, нормальне функціонування громадянського суспільства та держави [Адміністративне право, 2015: 47].

Отже, принципи адміністративного права — це вихідні засади, якими керуються у своїй діяльності суб'єкти публічної адміністрації, визначається політика держави в певній галузі, формується механізм правового регулювання, з метою виконання завдань та функцій адміністративного права, захисту прав, свобод та законних інтересів осіб.

Варто сказати про особливості принципів. Характерними рисами принципів адміністративного права є такі [Адміністративне право, 2015а: 39-40]:

- 1) Вони формуються з метою забезпечення прав і свобод людини та громадянина й нормального функціонування громадянського суспільства та держави;
- 2) Визначають найбільш загальні й стабільні вимоги, що сприяють їх утвердженню та захисту суб'єктами публічної адміністрації, визначають характер адміністративного права і напрямки його подальшого розвитку;
- 3) Установлюють керівні засади-настанови, що визначають найважливіші правила, за якими здійснюється та організується діяльність суб'єктів адміністративного права;
- 4) Принципи адміністративного права характеризуються прогресивністю, засвідчують ідеальні для умов сучасності основоположні засади поведінки суб'єктів адміністративного права, які є реально досяжними.

Відносно систематизації принципів, то до загальних принципів адміністративного права відносять: — принцип законності; — принцип пріоритету прав та свобод людини і громадянина; — принцип рівності громадян перед законом; — принцип демократизму нормотворчості й реалізації права; — принцип взаємної відповідальності держави і людини; — принцип гуманізму і справедливості у взаємовідносинах між державою і людиною [Авер'янов, 2011: 82]

На думку Юрія Битяка, спеціально-галузевими принципами адміністративного права є: — служіння органів виконавчої влади та їх апарату суспільству й людині; — обмеженість втручання органів виконавчої влади в громадське й особисте життя людини; — повнота прав і свобод громадян в адміністративно-правовій сфері; — взаємна відповідальність; — визначення мінімально необхідних повноважень органів державної виконавчої влади; — оптимальне доповнення й урівноваження державно-владних повноважень органів виконавчої влади з повноваженнями органів самоврядування [Адміністративне право, 2007: 33].

Валентин Галунько виділяє наступні загальні принципи адміністративних процедур: верховенства права — основоположний принцип здійснення адміністративних процедур, закріплений у ст. 8 Конституції України; законності — формування та здійснення адміністративних процедур мають будуватись на суворій відповідності вимогам чинного законодавства; системності — держава намагається створити чітку та зрозумілу систему адміністративних процедур, елементами якої є суб'єкт публічного адміністрування, до якого має можливість звертатися фізична чи юридична особа; неупередженості та безсторонності адміністративної процедури — при вирішенні адміністративної справи не допускається будь-яка неправомірна заінтересованість суб'єкта публічного адміністрування в результатах такого розгляду; оптимізації адміністративних процедур — адміністративна процедура здійснюється найменш витратним, найбільш економним шляхом; правової визначеності — зводиться до ясності й недвозначності практики здійснення адміністративних процедур, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці й неминуче призводить до сваволі; підконтрольності — полягає в існуванні в державі системи контрольних органів і відповідних механізмів, які дозволяють ефективно контролювати порядок здійснення адміністративних процедур і за потреби коригувати дії безпосередніх виконавців; пріоритетності прав і свобод людини — передбачає обов'язок суб'єкта публічного адміністрування в конкретній ситуації, в кожному випадку виходити передусім з найбільш прийнятного для заявника рішення; презюмованої правомірності правової позиції заявника — принцип, відповідно до якого особа, яка подає заяву, вважається такою, що має нормативно визначені підстави для можливості звернення, а розгляд індивідуальної справи та підготовка адміністративного акта відбуваються з акцентом на сутність викладеного прохання заявника [Адміністративне право, 2015а: 208].

Враховавши вищевказані позиції, на наш погляд, принципи адміністративно-правового регулювання космічної оборони України слід поділити на:

- 1) Загальні принципи — характерні для адміністративно-правового регулювання як для діяльності суб'єктів публічної адміністрації;
- 2) Спеціальні принципи — характерні для космічної оборони України, та суб'єктів адміністрування космічної оборони України.

До загальних принципів слід віднести: верховенство права та законності; незалежність; пріоритет прав і свобод людини та громадянина; гуманізм, справедливість та рівність усіх перед суспільством.

Відносно спеціальних принципів, то тут треба враховувати специфіку організації космічної оборони України. Вона складається з підприємств оборонно-промислового комплексу України, та підприємств підпорядкованих Державному космічному агентству України.

Проект Закону про національну безпеку України визначає поняття «оборонно-промисловий комплекс України» як сукупність органів державного управління, підприємств, установ і організацій промисловості та науки, що розробляють, виробляють, модернізують і утилізують продукцію військового призначення, виконують послуги в інтересах оборони для оснащення та матеріального забезпечення сил безпеки і сил оборони, а також здійснюють постачання товарів військового призначення та подвійного використання, надання послуг військового призначення під час виконання заходів військово-технічного співробітництва України з іншими державами [Проект Закону, 2015].

В структурі Міністерства оборони України створено Управління інформаційних технологій. Серед основних завдань Управління є «розробка концептуальних основ державної космічної політики в частині, пов'язаній зі створенням та використанням космічної техніки військового призначення, а також разом із Державним космічним агентством України — космічної техніки подвійного призначення (використання)» [Управління, 2017]. Управління використовує можливості оборонно-промислового комплексу України та Державного космічного агентства України.

В Україні всі підприємства оборонно-промислового комплексу об'єднані в державний концерн «Укроборонпром». Відповідно Статуту державного концерну «Укроборонпром» учасниками Концерну є державні підприємства, зазначені у додатку до Статуту [Статут, 2015]. Серед них підприємства що працюють на космічну оборону України. Наприклад,

1. Державне підприємство Науково-виробничий комплекс «Прогрес», сфера діяльності якого — оборонна та авіаційно-космічна промисловість.
2. Казенне підприємство «Науково-виробничий комплекс «Іскра», що спеціалізується на розробці та виробництві наземної радіолокаційної техніки цивільного та військового призначення.
3. Державне підприємство «Львівський державний завод «Лорта», що задіяний у розробці космічної техніки.

Крім підприємств що входять до складу державного концерну «Укроборонпром», на космічну оборону України працюють підприємства що входять до складу Державного космічного агентства України. Серед основних завдань Державного космічного агентства відсутні завдання створення та використання космічної техніки військового призначення. Основними завданнями Державного космічного агентства є [Державне, 2019]:

1. Забезпечення формування і реалізація державної політики у сфері космічної діяльності;
2. Надання підтримки в підготовці та реалізація міжнародних проектів у сфері дослідження та використання космічного простору.

Але всі підприємства, що входять до складу Державного космічного агентства фактично працюють на космічну оборону України. Наприклад,

1. Державне підприємство «Виробниче об'єднання Південний машинобудівний завод ім. О. М. Макарова» — провідне українське підприємство із виробництва ракетно-космічної техніки та технологій оборонного, наукового та народногосподарського призначення;
2. Державне конструкторське бюро «Південне» ім. М. К. Янгеля, що спеціалізується на розробці бойових ракетних комплексів та ракетно-космічних систем.

3. Державне підприємство «Укркосмос», серед основних завдань якого є: забезпечення потреб в передачі та обробці інформації органів державного управління та організацій, діяльність яких пов'язана з інтересами національної безпеки України;
4. Публічне акціонерне товариство «Хартрон», що входить до переліку підприємств, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки України.
5. Казенне підприємство спеціального приладобудування (КП СПБ) «Арсенал», яке є провідним розробником і виробником оптичних і оптико-електронних приладів для космічної, авіаційної та наземної техніки військового і цивільного призначення в Україні.

Враховуючи зміст категорії «оборонно-промисловий комплекс», а також завдання державного концерну «Укроборонпром» та Державного космічного агентства України, на наш погляд, до спеціальних принципів адміністративно-правового регулювання космічної оборони України слід віднести наступні засади:

1. Науковість;
2. Плановість;
3. Відповідність методів, форм і процедур адміністративної діяльності суб'єктів публічного адміністрування функціям та завданням космічної оборони України;
4. Стимулювання суб'єктів публічної адміністрації до ефективного адміністрування підприємств, що працюють на космічну оборону України;
5. Стратегічне управління експортом об'єктів космічної оборони України;
6. Збалансований розвиток космічної оборони України;
7. Ефективність космічної оборони України;
8. Оптимальності;
9. Інноваційності;
10. Концентрацію космічної оборони України на пріоритетних напрямках розвитку;
11. Цілісність підходів до визначення оборонних потреб держави;
12. Доступ до оборонних проектів широкого кола українських суб'єктів господарювання всіх форм власності;
13. Високі кваліфікаційні здібності та професійні компетенції посадових осіб публічної адміністрації підприємств космічної оборони України;
14. Розвиток засад самоокупності підприємств космічної оборони України;
15. Поєднання публічності та секретності в галузі космічної оборони України.

Висновки

Усе вищевикладене дає підстави вважати, що:

1. Принципи адміністративного права — це вихідні засади, якими керується у своїй діяльності суб'єкти публічної адміністрації, визначається політика держави в певній галузі, формується механізм правового регулювання, з метою виконання завдань та функцій адміністративного права, захисту прав, свобод та законних інтересів осіб;
2. Принципи адміністративно-правового регулювання космічної оборони України слід поділити на: загальні принципи — характерні для адміністративно-правового регулювання як для діяльності суб'єктів публічної адміністрації; спеціальні

принципи — характерні для космічної оборони України та суб'єктів адміністрування оборонно-промислового комплексу.

3. До загальних принципів слід віднести: верховенство права та законності; незалежність; пріоритет прав і свобод людини та громадянина; гуманізм, справедливість та рівність усіх перед суспільством;
4. До спеціальних принципів слід віднести: науковість; плановість; відповідність методів, форм і процедур адміністративної діяльності суб'єктів публічного адміністрування функціям та завданням космічної оборони України; стимулювання суб'єктів публічної адміністрації до ефективного адміністрування підприємств, що працюють на космічну оборону України; стратегічне управління експортом об'єктів космічної оборони України; збалансований розвиток космічної оборони України; ефективність космічної оборони України; оптимальності; інноваційності; концентрацію космічної оборони України на пріоритетних напрямках розвитку; цілісність підходів до визначення оборонних потреб держави; доступ до оборонних проектів широкого кола українських суб'єктів господарювання всіх форм власності; високі кваліфікаційні здібності та професійні компетенції посадових осіб публічної адміністрації підприємств космічної оборони України; розвиток засад самоокупності підприємств космічної оборони України; поєднання публічності та секретності в галузі космічної оборони України.

Література

- Авер'янов, Вадим. *Вибрані наукові праці*. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2011.
- Адміністративне право України*. За ред. Ю. П. Битяка. Київ: Юрінком Інтер, 2007.
- Адміністративне право України: навчальний посібник*. За редакцією Валентина Галунька. Том 1. Загальне адміністративне право. Херсон: Гринь Д.С., 2015.
- Адміністративне право України. Повний курс: підручник*. За редакцією Валентина Галунька. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2015а.
- Ганзицька, Тетяна. Теоретико-правовий аналіз поняття принципів права. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Право*. 2, 2014: 19-24.
- Державне космічне агентство України*. 2019. <http://www.nkau.gov.ua/ua/>
- Колодій, А. М. *Принципи права України*. Київ, 1998.
- Марченко, Михаил. *Теория государства и права*. Москва: Юридическая литература, 1996.
- Невзоров, Игор. *Принцип законності в правозастосувальній діяльності*. Дисертація канд. юрид. наук: 12.00.01 Національний ун-т внутрішніх справ. Х., 2003.
- Погребняк, С. Втілення принципів права в юридичних актах. *Вісник Академії правових наук України*. 2 (45), 2006: 21-32.
- Проект Закону про національну безпеку України. Верховна Рада України, 2015. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63531
- Семенов, Володимир. *Конституционные принципы гражданского судопроизводства*. Москва: Юридическая литература, 2012.
- Скаун, О. Ф. *Теорія держави і права: підручник*. Харків: Консум, 2001.
- Сорокин, В. В. Судебная практика как источник права: за и против. *Сибирский юридический вестник*. 3, 2002: 20-25.

- Статут Державного концерну «Укроборонпром»*: затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 31.08.2011 № 993. Укроборонпром: офіційний веб-портал. 2015. <http://ukroboronprom.com.ua/uk/pro-kontsern/dokumenty>
- Старчук, Оксана. Щодо поняття принципів. *Часопис Київського університету права*. 2, 2012: 40-43.
- Управління інформаційних технологій*. 2017. <http://www.mil.gov.ua/ministry/struktura-aparatu-ministerstva/uit.html>
- Чабаненко, Микола. Поняття принципів аграрного права. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 4, 2013: 110-116.

References

- Aver'ianov, Vadym. *Vybrani naukovi pratsi*. Kyiv: Instytut derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2011.
- Administratyvne pravo Ukrainy*. Za red. Yu. P. Bytiaka. Kyiv: Yurinkom Inter, 2007.
- Administratyvne pravo Ukrainy: navchalnyi posibnyk*. Za redaktsiieiu Valentyna Halunka. Tom 1. Zahalne administratyvne pravo. Kherson: Hrin D.S., 2015.
- Administratyvne pravo Ukrainy. Povnyi kurs: pidruchnyk*. Za redaktsiieiu Valentyna Halunka. Kherson: OLDI-PLIUS, 2015a.
- Hanzyska, Tetiana. Teoretyko-pravovyi analiz poniattia pryntsyviv prava. *Naukovyi visnyk Akademii munitsypalnoho upravlinnia*. Seriia: Pravo. 2, 2014: 19-24.
- Derzhavne kosmichne ahentstvo Ukrainy*. 2019. <http://www.nkau.gov.ua/ua/>
- Kolodii, A. M. *Pryntsyvy prava Ukrainy*. Kyiv, 1998.
- Marchenko, Mykhayl. *Teoriia hosudarstva y prava*. Moskva: Yurydycheskaia lyteratura, 1996.
- Nevzorov, Ihor. *Pryntsyv zakonnosti v pravozastosuvalnii diialnosti*. Dysertatsiia kand. yuryd. nauk: 12.00.01 Natsionalnyi un-t vnutrishnikh sprav. Kh., 2003.
- Pohrebniak, S. Vtilennia pryntsyviv prava v yurydychnykh aktakh. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy*. 2 (45), 2006: 21-32.
- Proekt Zakonu pro natsionalnu bezpeku Ukrainy*. Verkhovna Rady Ukrainy, 2015. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63531
- Semenov, Volodymyr. *Konstytutsyonnye pryntsyvy hrazhdanskoho sudoproizvodstva*. Moskva: Yurydycheskaia lyteratura, 2012.
- Skakun, O. F. *Teoriia derzhavy i prava: pidruchnyk*. Kharkiv: Konsum, 2001.
- Sorokyn, V. V. Sudebnaia praktyka kak ystochnyk prava: za y protyv. *Sybyrskiy yurydycheskyy vestnyk*. 3, 2002: 20-25.
- Statut Derzhavnoho kontsernu «Ukroboronprom»*: zatverdzhenyi postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 31.08.2011 № 993. Ukroboronprom: ofitsiyniy veb-portal. 2015. <http://ukroboronprom.com.ua/uk/pro-kontsern/dokumenty>
- Starchuk, Oksana. Shchodo poniattia pryntsyviv. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. 2, 2012: 40-43.
- Upravlinnia informatsiinykh tekhnolohii*. 2017. <http://www.mil.gov.ua/ministry/struktura-aparatu-ministerstva/uit.html>
- Chabanenko, Mykola. Poniattia pryntsyviv ahrarnoho prava. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. 4, 2013: 110-116.

Legal Framework of Orbital Transportation Services: US Experience

Ivanna Nepyivoda

Ph.D. Student, Yukhymenko Family Doctoral School
of the National University of Kyiv-Mohyla Academy
(Kyiv, Ukraine)
E-mail: ivannanep@gmail.com

Space law is a set of laws that regulate activity in space, covering domestic and international agreements, rules and principles. Research and use of space resources in the majority is a collective activity, which involved dozens of countries. It is the interstate associations that are able to provide financial, intellectual and technological conditions for expanding human activities beyond the boundaries of the planet. One of the promising directions of space exploration is the commercial orbital transportation services. The Ukraine Space Agency is a worthy partner in various inter-state associations specializing in the development and provision of cargo transportation to the low-Earth orbit. It is for this reason that the introduction of new approaches in the US legal framework of cargo transportation services to the low-Earth orbit is of considerable interest to Ukrainian science. Analyze the legal framework of commercial orbital transportation services in the United States is the purpose of paper. The author describes the activities of NASA's «Commercial Orbital Transportation Services» program, which implements a strategy for the development of transport capabilities of private companies.

Keywords: space law; NASA; commercial space industry; orbital transportation services.

Правове забезпечення орбітальних транспортних послуг: досвід США

Непийвода, Іванна Василівна

аспірантка Докторської школи імені родини Юхименків,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
(Київ, Україна)

У статті досліджуються правові аспекти комерційних послуг із транспортування на навколоземну орбіту за законодавством США. Розглянуто становлення відповідної моделі публічно-приватного партнерства за участю НАСА та систему правового регулювання загальних питань закупівель у комерційній космічній галузі для потреб НАСА. Висвітлено діяльність програми НАСА «Комерційні послуги з орбітального транспортування», яка впроваджує стратегію розвитку транспортувальних спроможностей приватних компаній. Проаналізовано особливості

© Nepyivoda, Ivanna, 2018

договорів про партнерство порівнюючи з традиційними договорами НАСА, які ґрунтуються на Федеральних правилах закупівель. Обґрунтовано, що договори про партнерство є оптимальним правовим інструментом для цієї мети.

Ключові слова: космічне право; НАСА; комерційна космічна галузь; орбітальне транспортування.

Received: January 28, 2018; accepted: March 3, 2018

Advanced Space Law, Volume 1, 2018: 66-73.
<https://doi.org/10.29202/asl/2018/1/8>

Вступ

Одним із напрямків діяльності Національної адміністрації з питань аеронавтики і космосу (НАСА; National Aeronautics and Space Administration, NASA), незалежної інституції у складі федерального уряду Сполучених Штатів Америки, є проекти, пов'язані з Міжнародною космічною станцією (МКС) [NASA: 2017]. Змога доставляти на станцію і зі станції значні обсяги вантажів (обладнання, припасів і, щонайважливіше, членів екіпажу) — неодмінна передумова для такої діяльності. Ця проблема ставала дедалі гострішою внаслідок поступового згортання програми космічних човників після катастрофи ракетоплану «Колумбія» 2003 р., аж до її цілковитого закриття 2011 р. Із часом додався ще один чинник — прагнення звести нанівець залежність від співпраці з Росією, яка забезпечувала транспортування значної частини вантажів на станцію [Hackler, 2014: 19].

Постало конкретне завдання — запропонувати й упровадити новий спосіб транспортування, що задовольняв би вимоги надійності й безпечності, водночас істотно знизивши вартість таких операцій [Partnership, 2015]. У зв'язку з цим значний інтерес для юридичної науки й практики становить впровадження у США нових підходів до правового забезпечення комерційної діяльності із транспортування вантажів на навколоземну орбіту.

Метою статті є аналіз правових аспектів комерційних послуг із транспортування вантажів на навколоземну орбіту за законодавством США.

Результати дослідження

Із прагнення скоротити державні видатків в США розвинувся ще один складник завдання — на відміну від попередньої практики НАСА вирішило відмовилася від купівлі ракет-носіїв. Натомість вона мала намір допомогти дібраним комерційним компаніям налагодити послуги з транспортування вантажів на навколоземну орбіту, а потім сама ж купувати ці послуги. Закон про комерційну космічну діяльність (1998 р.) встановлює, що комерційні послуги з космічного транспортування належить набувати як комерційну річ. Це дало підстави фахівцям НАСА провести аналогію своєї концепції із тим, як клієнт передає пакунок кур'єрові служби доставки. Інший образний приклад — купувати авіаквиток, а не самий літак [Hackler, 2014: 12].

Такий підхід у загальних рисах мав прецедент в американській історії. Близькі за своєю природою правовідносини було встановлено на основі закону 1925 р. (Contract

Air Mail Act), який заохочував комерційну авіацію, дозволивши Поштовій службі США укладати контракти з приватними компаніями. І від самого заснування НАСА 1958 р. приватні компанії були причетні до її діяльності як підрядники, а з 1980-х адміністрація почала активно шукати шляхи залучення приватного сектора до поточних космічних операцій [NASA, 2014].

Загальне правове підґрунтя для будь-яких комерційних закупівель НАСА сформувала низка правових актів. Відповідно до Закону про комерційну космічну діяльність федеральний уряд набуває (acquire) космічні транспортні послуги від комерційних надавачів США у тому разі, коли такі послуги потрібні в процесі його діяльності. Як «комерційного надавача США» цей закон розглядає компанію, понад 50% якої володіють громадяни США, або філію іноземної компанії за умов, які встановлює Міністр транспорту [Lindenmoyer, 2014: 104]. До інших важливих документів належить Політика США з космічного транспортування (2005 р.), яка наголошує на використанні ракет-носіїв виготовлених у США; Національна космічна політика (2006 р.), що заохочує розбудову комерційної космічної галузі; та Акт стримування Ірану, Північної Кореї та Сирії, який обмежує закупівлі російських космічних систем для потреб МКС [Lindenmoyer, 2014: 105].

Принципове рішення про перехід до послуг з космічного транспортування від комерційних надавачів ухвалено в середині 2000-х. Однак складність полягала в тому, щоб утілити цю ідею в життя, оскільки на той час не існувало якихось готових зразків чи конкретних настанов щодо взаємодії державних структур із приватними компаніями в такий спосіб [Partnership, 2015]. Насамперед це потребувало належного правового забезпечення.

Організаційно вирішення завдання вилилося у створення в структурі НАСА в листопаді 2015 р. Управи комерційної програми щодо екіпажів і вантажів (Commercial Crew and Cargo Program Office, СЗРО) [Hackler, 2014: 110]. До її завдань належало впроваджувати політику США щодо освоєння космосу; сприяти приватній американській промисловості у показі своїх спроможностей з транспортування вантажів і екіпажів на навколосемну орбіту в безпечний, надійний та ощадливий спосіб; творити ринкове середовище, в якому комерційні космічні транспортні послуги доступні для держави і клієнтів приватного сектора [Commercial, 2012]. Управа провадила три пов'язані між собою програми [Lindenmoyer, 2014: 107]:

1. Програма «Комерційні послуги з орбітального транспортування» (Commercial Orbital Transportation Services, COTS), що опікувалася питання проектування, розроблення, випробування й добору приватних ракет-носіїв. А вже на основі її результатів функціонують дві інші програми:
2. Комерційні послуги з постачання (Commercial Resupply Services, CRS), яка власне й забезпечує транспортування вантажів для потреб МКС;
3. Комерційна еволюція екіпажу (Commercial Crew Development (CCDev) — заміна екіпажів зі станції, яка послуговується тим правовим механізмом, що й COTS.

У цьому випадку НАСА застосувала двоетапний підхід до придбання транспортних послуг для МКС. Мета COTS полягала в тому, щоб заохотити комерційних партнерів у їх конструкторській діяльності й дати змогу показати свої спроможності ще до процесу закупівель. Натомість CRS є програмою незалежної закупівлі послуг, які вже наявні на ринку [Commercial, 2015]. Отже, урешті-решт НАСА мала забезпечити для компаній, що успішно показали свої спроможності у межах COTS, перехід до договорів про операційні послуги, притаманних для CRS [Lindenmoyer, 2014: 109].

Підходи до договірних відносин, які застосували COTS і CRS, істотно різняться. CRS цілковито покладається на процедуру укладання договорів із постачальниками на основі давно опрацьованих і чинних Федеральних правил закупівель (Federal Acquisition Regulation). Для належного контролю Правила закупівель вимагають, щоб усі договори містили певний стандартний набір положень, зумовлюють можливість використовувати кошти лише цілком згідно з умовами договору, передбачають складну бюрократичну процедуру звітування і перевірки виконання [Lindenmoyer, 2014: 107]. У разі невиконання своїх зобов'язань, постачальники зазнають відповідальності, у тім числі штрафних санкцій. Проте застосовувати такий підхід для COTS було б недоцільно, оскільки це аж ніяк не сприяло б ініціативі приватних компаній. Аби обрати оптимальні правові інструменти для досягнення мети COTS, тобто щоб дати змогу компаніям розвивати свої технології, уникаючи водночас усталених вимог і нагляду з боку НАСА, передбачених у стандартних контрактах про закупівлі, працювала група правників у галузі закупівель, інтелектуальної власності та комерційного права. На основі аналізу наявних правових норм вони випрацювали підхід до регулювання цих правовідносин, застосовуючи зважену новизну, не виходячи за межі чинного законодавства, зокрема Competition in Contracting Act of 1984 [Hackler, 2014: 19].

Принципово важливим було питання, до якого типу зарахувати правочини, які укладатимуть в межах програми COTS, тому що це визначало, норми яких саме правових документів слід застосовувати. Оскільки НАСА не набуває товар чи послугу для своєї безпосередньої вигоди, це не була закупівля у розумінні згаданих правил. Та й сама природа правочину в межах COTS інша — замість придбання товару чи послуги, НАСА допомагає промисловості розвинути послуги з транспортування на навколоремну орбіту [Hackler, 2014: 19]. Водночас це не доток (грант) або ж угода про співпрацю як у випадку, коли НАСА фінансує дослідження університетів на підставі відповідного закону (Federal Grant and Cooperative Agreement Act of 1977) [Lindenmoyer, 2014: 107].

Найкращим правовим інструментом для надання фінансових і технічних ресурсів приватним компаніям виявився «договір на основі Закону про космос» (Space Act Agreement, SAA), ґрунтований на «повноваженні щодо інших правочинів» (Other Transaction Authority, OTA). Цим повноваженням НАСА, першу серед усіх і одну з небагатьох федеральних інституцій, було наділено на підставі Національного закону про аеронавтику і космос (1958 National Aeronautics and Space Act). Суть повноваження полягала у праві укладати й виконувати широкий спектр правочинів, «які потрібні для її роботи», не керуючись вимогами Федеральних правил закупівель. Первісною причиною таких майже всеосяжних повноважень було прагнення сприяти успіхові в «космічних перегонах» із Радянським Союзом часів Холодної війни [Hackler, 2014: 20].

Для спрощення й надання гнучкості процесові придбання послуг, щоб наростити транспортувальні потужності комерційної космічної галузі НАСА скористалася таким своїм повноваженням і згодом уклала низку договорів на основі Закону про космос у межах програми COTS [Partnership, 2015]. Найдоцільніше їх назвати «договори про партнерство» (partnership agreements). Контрагентом НАСА тут є не постачальник чи підрядник, а партнер. Проте не існувало попереднього досвіду застосування такого різновиду договорів. Тому згадана група правників ретельно опрацювала всі їхні аспекти, зокрема й питання, які дозволяють виразно провести межу між діяльністю на підставі договорів про партнерство і закупівлями на основі відповідних федеральних правил [Hackler, 2014: 20].

На першій стадії, у межах COTS, НАСА обрала для себе статус інвестора, технічного консультанта й партнера (тобто не мала наміру купувати товари й послуги) замість статусу державного клієнта, який сплачує всі кошти на виконання замовлення й винагороду постачальникові [Lindenmoyer, 2014: 105]. Найперша мета договорів про партнерство — заохотити комерційну космічну галузь розвивати й показати свої інноваційні й ощадливі можливості космічного транспортування, тобто їх укладають для демонстрації можливостей, а не для придбання товарів і послуг [Lindenmoyer, 2014: 106]. Більшість умов договорів про партнерство свідомо були пристосовані для цілком конкретної мети — посилити природу цих правочинів як зорієнтованих на комерційний розвиток, щоб зробити співпрацю привабливою як для НАСА, так і для приватних компаній [Partnership, 2015].

Договори про партнерство уможливили для НАСА залучення різноманітних комерційних партнерів. Однією з цілей COTS було дати змогу малим або щойно започаткованим підприємствам взяти участь у конкурсах НАСА поряд із групою великих компаній, які посідають панівне становище на полі контрактів у космічній галузі [Hackler, 2014: 22]. Як і в більшості фінансових інвестицій у цьому випадку також немає гарантії успіху. Проте в перспективі урізноманітнення інвестиційного портфеля підвищує шанс позитивних наслідків. Тому стратегія НАСА полягала в тому, аби зрівноважити великі визнані компанії, з якими пов'язаний нижчий технічний ризик, із малими, які мають вищий ступінь технічного ризику, але, ймовірно, запропонують значно нижчі ціни. Загалом, забезпечуючи загальні принципи державних закупівель (справедливий розподіл замовлень і суворий контроль за витрачанням коштів), договори про партнерство спростили процедуру набуття послуг і скоротили пов'язані з нею витрати як для держави, так і для комерційних партнерів [Lindenmoyer, 2014: 107].

Зменшення кількості й обсягу вимог до контрагентів заохочує інновації та скорочує витрати НАСА на відповідні перевірки. Зазвичай НАСА накладає на постачальників великий обсяг розлогих технічних вимог. У випадку складної космічної системи їх кількість вимірюється тисячами. Дотримання вимог НАСА ретельно перевіряє. Це забезпечує щонайвищу якість, але потребує великих витрат часу, робочої сили й коштів з боку НАСА, а також гальмує інновації компаній-партнерів. Тому в межах COTS обмежилися доволі коротким переліком найважливіших показників, які мусить задовольняти запропонована техніка, поклавши відповідальність за опрацювання дрібніших конструкторських рішень і перевірку якості на компанії-партнерів. Компаніям дозволено оптимізувати свої системи щоб краще пристосувати їх до власних бізнесових потреб, не порушуючи основних вимог. Виняток становлять лишень вимоги, пов'язані із безпекою МКС і способами подавання інформації (interface requirements), які НАСА регламентує і контролює відповідно до звичному порядку. Але в будь-якому разі тепер кількість вимог становить сотні, а не тисячі [Lindenmoyer, 2014: 108]. Щобільше, договори COTS не лишень дозволили компаніям продавати свої ракети-носії іншим потенційним покупцям, але й заохочують їх до цього. Це докорінна різниця від попередньої практики договорів, коли вся система була спрямована на те, щоб лишень НАСА і тільки вона володіла й могла використовувати виробі.

Однією з найцікавіших рис договорів про партнерство є те, що вони дозволяють «еволюцію» системних вимог щодо проєктованих виробів без потреби щоразу вносити відповідні зміни в тексти договорів і витрачати пов'язані із супроводом цих змін додаткові кошти. Зазвичай НАСА повсякчас аналізує й оцінює систему на предмет її відповідності до деталізованих проєктних вимог. Однак у договорах про партнерство вона встановлює тільки основні показники замовленої системи, а компанія може вільно впроваджувати інновації й оптимізувати систему. НАСА лишень спостерігає за процесом проєктування,

аби пересвідчитися, що систему побудовано й випробувано відповідно до вимог договору. Навіть у вимоги щодо безпеки й способу подання інформації за обоюсторонньою згодою сторін було внесено понад 70 змін, без будь-яких додаткових витрат з боку НАСА. У випадку звичайних контрактів досягнути такої гнучкості навряд чи було б можливо без відповідних додаткових витрат з боку НАСА [Lindenmoyer, 2014: 107].

Уклавши договір про партнерство, НАСА погоджується сплатити компанії-партнеру наперед визначену максимальну суму, тобто встановлено відомий і обмежений фінансовий ризик [Lindenmoyer, 2014: 106]. Однак договір передбачає цілу серію (зазвичай близько двадцяти із щоквартальною періодичністю) проміжних стадій виконання договору, так званих віх (milestones). Саме задоволення вимог, встановлених віхами, є єдиною підставою для сплати відповідної частки коштів на користь компанії із боку НАСА та подальшого тривання договору. На відміну від традиційних договорів партнери можуть отримати плату від НАСА лише за умови виконання вимог, встановлених у віхах. Однак якщо компанія їх не виконала, НАСА має з'ясувати причину збою і встановити, чи якісь додаткові зусилля щоб домогтися виконання є в інтересах держави. Відставання з виконанням віх не спричиняє розірвання договору в тому разі, коли НАСА дійде висновку, що досягнуто істотного поступу [Lindenmoyer, 2014: 106].

Важливою ознакою договорів про партнерство є доповнення капіталу, якого вкладає в проект НАСА, інвестиціями, надходження яких забезпечує компанія. Це істотно різнить їх від звичайних договорів, у яких замовник сплачує всі кошти на виконання замовлення й винагороду постачальникові. Договори про партнерство прямо передбачають, що НАСА не може бути єдиним джерелом коштів. Важливим критерієм добору є готовність і спроможність компанії зробити внесок у фінансування проекту. З іншого боку, саме певність у серйозності намірів НАСА в майбутньому придбати послуги конкретної компанії визначає її спроможність залучати кошти на фінансових ринках. Загалом, внесок компаній у проекти дуже істотний — він вимірюється сотнями мільйонів доларів [Lindenmoyer, 2014: 106].

Розмір внеску НАСА у втілення проекту встановлено заздалегідь, ще до підписання договору. А це означає, що саме на компанію, а не на НАСА, лягає тягар перевитрати коштів на будь-якій стадії проекту. Ще один важливий аспект: оскільки встановлено і фінансові віхи, то в разі, якщо компанія не залучить достатніх коштів з приватних джерел, договір може бути розірваний ще до того, як НАСА вкладе в цей проект значні кошти. Отже, в такий спосіб фінансовий ризик розподіляється, НАСА має вихід, якщо партнер виявиться неспроможний надати свою частку капіталу. Наприклад, у жовтні 2007 р. НАСА розірвала договір про партнерство на суму 207 млн. дол. із компанією Rocketplane Kistler лише за рік після його укладення, оскільки компанія не змогла залучити обсяг коштів, який передбачав договір [Lindenmoyer, 2014: 108].

Щоб заохотити приватні інвестиції договори про партнерство також передбачають дуже обмежені можливості для їх розірвання з ініціативи НАСА [Partnership, 2015]. Традиційні договори часто містили положення про розірвання договору з міркувань доцільності (a termination for convenience clause), що фактично дозволяло НАСА робити це на власний розсуд і з будь-яких міркувань. Натомість стаття 17 договорів про партнерство наводить вичерпний перелік підстав розірвання договору: спільна згода; невиконання умов з боку компанії; причини, що не залежать від НАСА, як от надзвичайні ситуації національного рівня, оголошення війни, невиділення потрібних коштів з боку Конгресу [Hackler, 2014: 22]. Якщо ж держава змушена односторонньо розірвати договір, вона несе фінансову відповідальність у розмірі, що не перевищує суму виплат у межах на-

ступної віхи [Lindenmoyer, 2014: 108].

У межах програми COTS запуски космічних кораблів не проводить держава. Тому вони підпадають під ліцензійне регулювання Федеральної авіаційної адміністрації, яка відповідно до закону має сприяти підприємницькій космічній діяльності. Це з одного боку звільняє НАСА від передзапускового нагляду, а з іншого — готує компанії до подальшого надавання космічних транспортних послуг відповідно до правил Федеральної авіаційної адміністрації [Lindenmoyer, 2014: 108].

Загалом, програма COTS, яка закінчилася 2013 р., стала успішною. Ця модель публічно-приватного партнерства, прототипувавши шлях для послуг приватних компаній із космічного транспортування, розпочала нову еру в комерційній космічній діяльності [Lindenmoyer, 2014: 109].

Висновки

Договори про партнерство є правовою основою для заохочення діяльності приватних компаній у цій сфері та пошуку найкращих партнерів НАСА. Вперше залучивши послуги приватних компаній із космічного транспортування НАСА було вирішено завдання із забезпечення Міжнародної космічної станції. Це незаперечний успіх і модель для майбутньої публічно-приватної співпраці. Надавши нового імпульсу космічній галузі США, вони становлять значний інтерес для науки космічного права і практики.

Література

- Commercial Crew and Cargo Program Office (C3PO). *National Aeronautics and Space Administration*. April 27, 2012. https://www.nasa.gov/offices/c3po/home/c3po_goal_objectives.html
- Commercial Orbital Transportation Services (COTS). *National Aeronautics and Space Administration*. October 22, 2015. <https://www.nasa.gov/commercial-orbital-transportation-services-cots>
- Hackler, Rebecca. *Commercial Orbital Transportation Services: a new era in spaceflight*. Houston, Texas: National Aeronautics and Space Administration, Lyndon B. Johnson Space Center, 2014.
- Lindenmoyer, Alan. COTS Model for NASA Public-Private Partnerships. *Commercial Orbital Transportation Services: a new era in spaceflight*. Houston, Texas: National Aeronautics and Space Administration, Lyndon B. Johnson Space Center, 2014: 103-109.
- NASA 2018. Strategic Plan. 2017. https://www.nasa.gov/sites/default/files/atoms/files/nasa_2018_strategic_plan.pdf
- NASA Releases COTS Final Report. *National Aeronautics and Space Administration*. June 3, 2014. <https://www.nasa.gov/content/nasa-releases-cots-final-report>
- Partnership for Public Service. Linking NASA and the private sector to further space exploration. *The Washington Post*. January 22, 2015. https://www.washingtonpost.com/politics/federal_government/linking-nasa-and-the-private-sector-to-further-space-exploration/2015/01/22/d022b34e-a24b-11e4-9f89-561284a573f8_story.html?utm_term=.91a5087f748b

References

- Commercial Crew and Cargo Program Office (C3PO). *National Aeronautics and Space Administration*. April 27, 2012. https://www.nasa.gov/offices/c3po/home/c3po_goal_objectives.html
- Commercial Orbital Transportation Services (COTS). *National Aeronautics and Space Administration*. October 22, 2015. <https://www.nasa.gov/commercial-orbital-transportation-services-cots>
- Hackler, Rebecca. *Commercial Orbital Transportation Services: a new era in spaceflight*. Houston, Texas: National Aeronautics and Space Administration, Lyndon B. Johnson Space Center, 2014.
- Lindenmoyer, Alan. COTS Model for NASA Public-Private Partnerships. *Commercial Orbital Transportation Services: a new era in spaceflight*. Houston, Texas: National Aeronautics and Space Administration, Lyndon B. Johnson Space Center, 2014: 103-109.
- NASA 2018. Strategic Plan. 2017. https://www.nasa.gov/sites/default/files/atoms/files/nasa_2018_strategic_plan.pdf
- NASA Releases COTS Final Report. *National Aeronautics and Space Administration*. June 3, 2014. <https://www.nasa.gov/content/nasa-releases-cots-final-report>
- Partnership for Public Service. Linking NASA and the private sector to further space exploration. *The Washington Post*. January 22, 2015. https://www.washingtonpost.com/politics/federal_government/linking-nasa-and-the-private-sector-to-further-space-exploration/2015/01/22/d022b34e-a24b-11e4-9f89-561284a573f8_story.html?utm_term=.91a5087f748b

Legal Forms Activity of Technology Transfer Network on Example in Aerospace Industry

Evgen Novikov

Junior Research Fellow of the Scientific and Research Institute
of Providing Legal Framework for the Innovative Development of National Academy
of Law Sciences of Ukraine
(Kharkiv, Ukraine)
E-mail: evgeniy.novikov90@gmail.com

At the time of the existence of economic, strategic and technological needs in creating a national aerospace sector in many developing countries. International cooperation projects in the aerospace industry are estimated at US \$ 3 trillion. Ukraine belongs to the countries that generate technology transfer; exporting its technology to developing countries. The purpose of the paper is to determine the legal forms of international and domestic technology transfer networks in the aerospace industry, to clarify the principles of their construction and to establish the features of contractual forms of relations in such networks between their participants.

Keywords: technology transfer; technology transfer network; aerospace industry; legal forms.

Правові форми діяльності мереж трансферу технологій, на прикладі аерокосмічної індустрії

Новіков, Євген Андрійович

Молодший науковий співробітник,
Науково-дослідний інститут правового забезпечення інноваційного розвитку
Національної академії правових наук України
(Харків, Україна)

На часі існування економічних, стратегічних та технологічних потреб у створенні національного аерокосмічного сектора у багатьох країнах, що розвиваються. Міжнародні проекти співпраці у аерокосмічній індустрії оцінюються у трильярди доларів США. Україна відноситься до держав, які генерують трансфер технологій, експортуючи свої технології до країн, що розвиваються. Мета статті полягає у визначенні правових форм міжнародних і вітчизняних мереж трансферу технологій в аерокосмічній індустрії, з'ясуванні принципів їхньої побудови та встановленні особливостей договірних форм відносин у таких мережах між їхніми учасниками.

Ключові слова: трансфер технологій; мережа трансферу технологій; аерокосмічна індустрія; правові форми.

Received: January 8, 2018; accepted: February 1, 2018

Advanced Space Law, Volume 1, 2018: 74-83.
<https://doi.org/10.29202/asl/2018/1/9>

Вступ

У наш час починається принципово новий етап інтеграції України до європейської та світової спільноти, в якому пріоритетним напрямом стає вихід на ринки ЄС та інших країн для пошуку партнерів для спільної інноваційної діяльності та комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності. У статті «Підґрунтя для підтримки передачі країнам що розвиваються аерокосмічних знань через спільні проекти» («A Framework to Support Aerospace Knowledge Transfer to Developing Countries via Collaborative Projects») автори наголошують на існуванні економічних, стратегічних та технологічних потреб у створенні національного аерокосмічного сектора у багатьох країнах, що розвиваються [Homoud & Al-Ashaab, 2017]. Міжнародні проекти співпраці у аерокосмічній індустрії оцінюються у трильярди доларів США. Україна відноситься до держав, які генерують трансфер технологій, експортуючи свої технології до країн, що розвиваються.

Загалом трансфер технологій передбачає вертикальне просування об'єктів комерціалізації, а весь інноваційний цикл найчастіше зосереджується в одній науковій організації. Результати науково-дослідної діяльності передаються у вигляді знань, технологій, методів виробництва, зразків виробництва й складових об'єктів технологій від підрозділу до підрозділу та за найбажаніших умов надалі безпосередньо суб'єктам їхньої комерціалізації. Пошук таких суб'єктів та інвесторів допомагають здійснювати центри трансферу технологій, об'єднуючись у велику мережу трансферу технологій для інформаційної консолідації власних зусиль.

Мета статті полягає у визначенні правових форм міжнародних і вітчизняних мереж трансферу технологій на прикладі аерокосмічної індустрії, з'ясуванні принципів їхньої побудови та встановленні особливостей договірних форм відносин у таких мережах між їхніми учасниками.

Аналіз останніх досліджень

В Україні питанням створення й функціонування мереж трансферу технологій присвячені наукові дослідження В. С. Лисенко, С. О. Єгоров, В. Я. Козаченко, Р. В. Ободець, Я. В. Заїка, В. К. Хаустов та інших. Проблемам правового регулювання організаційно-правових форм присвячено чимало наукових праць правників, зокрема, В. І. Борисової, І. Ф. Коваль, О. В. Дзери, Н. В. Козлової, Н. С. Кузнецової, І. М. Кучеренко, А. П. Сергєєва, І. В. Спасибо-Фатєєвої, Є. О. Суханова, О. М. Віннік, Д. В. Задихайла, О. Р. Кібенко, В. С. Мілаш, Н. О. Саніахметової, В. С. Щербини, К. О. Кочергіної та інших у межах обраних авторами напрямів досліджень. Питаннями дослідження окремих договірних форм регулювання відносин займалися вчені різних галузей права зарубіжної та вітчизняної науки, зокрема, про правову природу договору писали М. Ф. Казанцев, В. В. Іванов, С. Ю. Головіна, І. І. Лукашук, К. К. Афанасьєв; контрак-

ту — І. І. Банасевич, О. А. Беляневіч, Ю. Г. Басін; мирових угод — Г. Ф. Шершеневич, В. В. Прохоренко, Ю. Д. Притика; примирення — М. Е. Некрасова. Однак дослідження договірних організаційно-правових форм мереж трансферу технологій до цього часу ще не було проведено.

Результати дослідження

За визначенням Володимира Лисенка мережею трансферу технологій є горизонтальні методи просування на основі партнерства й кооперації, при якому провідна установа є генератором інновацій, а функції зі створення та просування інноваційної технології розподілені між іншими учасниками комерціалізації технологій [Лисенко & Єгоров, 2010].

Проаналізувавши правову природу вітчизняних і зарубіжних мереж трансферу технологій, принципи побудови та функції, можна виділити їхні головні кваліфікуючі ознаки:

1. Мета — консолідація інформаційних ресурсів у технологічній сфері та координація дій в інноваційній сфері;
2. Учасниками мережі є два або більше суб'єктів господарювання, пов'язаних з інноваційною діяльністю та / або трансфером технологій;
3. Обов'язкова наявність власної електронної платформи, на якій розміщуються технологічні профілі або технологічні запити та пропозиції;
4. Наявність суб'єкта, який здійснює організацію та управління діяльністю мережі, а саме адміністратора, координатора;
5. Виникнення двох видів правовідносин у зв'язку із функціонуванням мережі: зовнішніх відносин із клієнтами-споживачами інноваційних продуктів (технологій) і внутрішніх відносин у середині мережі між учасниками, які, у свою чергу, поділяються на підвиди: організаційні (щодо створення мережі, управління та участі) та відносини, пов'язані з трансфером технологій (у широкому і вузькому значенні);
6. Об'єднання учасниками мережі немайнових об'єктів та / або інформації про них;
7. Відсутність обов'язкового об'єднання майна та у зв'язку з цим нівелювання необхідності управління ним.

Звертаючись до практики міжнародної науково-технічної кооперації, проаналізуємо, у яких саме організаційно-правових формах існують найпоширеніші та найефективніші мережі трансферу технологій.

Щодо мереж трансферу технологій країн ЄС, то відзначимо, що частина з них створена у формі асоціації. Так, European Business & Innovation Centre Network (Європейська мережа бізнес-інноваційних центрів) у ст. 3 свого статуту зазначає, що «Асоціація є міжнародною неприбутковою організацією. Усі кошти, доступні Асоціації, будуть спрямовані на досягнення цілей Асоціації. Її основним завданням є сприяння розвитку центрів бізнесу та інновацій як у межах, так і поза межами Європейського Союзу (ЄС)» [Statutes of European Business, 2018].

На офіційному сайті «Асоціації європейських фахівців з трансферу науки і технологій» (ASTP) («The Association of European Science and Technology Transfer Professionals») зазначається, що «ASTP є неприбутковою організацією, що займається передачею знань між університетами та промисловістю» [ASTP-Proton, 2017]. Асоціація була створена в 2000 році групою провідних практиків, більш ніж 800 членами з 41 країни.

Проект Європейського Союзу «Європейська мережа підприємств» («European Enterprise network», EEN) є найбільшим у світі бізнес-співтовариством, яке об'єднує більш ніж 600 організацій із підтримки інтернаціоналізації підприємництва, залучення інвестицій і трансферу технологій у 63 країнах світу. Учасниками мережі є бізнес-асоціації, торговельні палати, відповідні державні установи, бізнес-акселератори, інвестиційні банки, технопарки та наукові інститути. Кількість фахівців, які безпосередньо працюють над реалізацією цілей даного проекту, перевищує 4500 осіб. Усі учасники мережі об'єднуються в консорціуми за регіональною ознакою. Основні їхні функції включають надання консультативних послуг компаніям країни / регіону, які вони представляють, щодо доступу на ринок ЄС та інших країн EEN, щодо наявних інструментів фінансової допомоги, питань захисту прав інтелектуальної власності, комерціалізації інновацій тощо. «Європейська мережа підприємств» створена Європейською комісією у 2008 році. На загальноєвропейському рівні «Європейська мережа підприємств» виступає проектом Європейського Союзу, що реалізується в рамках Програми ЄС «Конкурентоспроможність підприємств малого та середнього бізнесу (COSME)», а на національному рівні учасники мережі трансферу технологій об'єднуються в консорціуми за регіональною ознакою [European, 2018].

З 2008 року в Україні започаткований пілотний проект «Українська мережа трансферу технологій» (UTTN), що реалізується Академією технологічних наук України спільно з Міністерством освіти і науки України. Проект ґрунтується на підставі Меморандуму «Про створення та розвиток Національної мережі трансферу технологій NTTN державними та недержавними суб'єктами трансферу технологій». Проект передбачає створення мережі, що направлена на консолідацію інформаційних ресурсів державних, громадських, приватних інноваційних структур України, підприємств, установ та організацій в єдину мережу трансферу технологій та подальшу інтеграцію НМТТ до європейської мережі EEN [Національна, 2013]. Як зазначено на офіційному сайті «Національної мережі трансферу технологій», вона є «колективною структурою, учасники якої здійснюють спільну діяльність без об'єднання своїх вкладів. Юридичні особи стають учасниками шляхом підписання з Координатором Договору приєднання до Національної мережі трансферу технологій NTTN» [Національна, 2013].

Інша вітчизняна мережа «Українська інтегрована система трансферу технологій» буда створена на засадах європейської мережі EEN та російської мережі RTTN. Відповідно до свого Регламенту вона є самостійною мережевою структурою у формі об'єднання організацій, які працюють у сфері інновацій і трансферу технологій, та призначена для накопичення та забезпечення оперативного обміну інформацією між розробниками і споживачами інноваційної продукції. Головною метою функціонування каналів трансферу є створення умов для просування інформаційних технологій, високотехнологічної продукції та послуг на внутрішній та міжнародні ринки, скорочення витрат підприємств-розробників технологій на пошук замовників і партнерів у бізнесі, забезпечення юридичної чистоти відповідних угоді захист прав інтелектуальної власності авторів технологій [Українська, 2017]. «Українська інтегрована система трансферу технологій» була створена на замовлення Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України, а функцію її координатора виконує ДП «Центр науково-технічної інформації та сприяння інноваційному розвитку України (Укртехінформ). Учасником цієї мережі може стати будь-яка організація, яка здійснює свою діяльність у сфері трансферу технологій, має клієнтську базу та можливість надавати своїм клієнтам

послуги, визначені Регламентом УІСТТ, шляхом підписання Договору про членство в Мережі з Координатором.

Проаналізувавши організаційні форми існування іноземних і вітчизняних мереж, можна дійти висновку, що в основі їхньої роботи лежать різні форми здійснення спільної діяльності її учасників і партнерів. Така організація діяльності може існувати у двох формах:

По-перше, учасники можуть обрати організаційно-правову форму функціонування мережі як певного колективного утворення без створення юридичної особи (просте об'єднання осіб) шляхом укладення договору, на підставі якого вони об'єднують свої зусилля та розподіляють обов'язки для забезпечення ефективного просування технологій до їхніх споживачів. Таким прикладом виступають мережі, створені на виконання проекту (усі вітчизняні мережі, польська мережа STIM та EEN, як проект ЄС, що реалізується в рамках програми «COSME»).

По-друге, діяльність учасників може бути спрямована на співробітництво в межах об'єднання юридичних осіб як самостійного суб'єкта права. На прикладі розглянутих мереж ЄС для них обрана організаційно-правова форма асоціації як об'єднання учасників, яке може бути як комерційним, так і ні. Тож можна виділити такі організаційно-правові форми діяльності мережі трансферу технологій: договірні (проектний підхід), інституційні (суб'єктний підхід).

У господарському та цивільному праві традиційно розглядаються теорії про договірні форми відносин і організаційно-правові форми підприємств (юридичних осіб). У вітчизняній літературі, як правило, використовуються різні форми договірного регулювання відносин, але серед інших форм завжди найбільшу увагу приділяють саме договору.

Основними договірними формами, що використовуються під час проведення робіт із досліджень і розробок за європейськими рамковими програмами, виступають грантовий договір та договір консорціуму.

Консорціум (від лат. *consortium* — співучасть, товариство) — форма об'єднання організацій, яке має тимчасовий характер, із метою досягнення наперед визначеної цілі, яка не є протиправною з точки зору чинного законодавства. У книзі «Експортні консорціуми в країнах, що розвиваються» (*Export Consortia in Developing Countries*) автори на прикладах засвідчили вагому роль експортних консорціумів та ключові фактори, що впливають на їх успішну співпрацю. Емпіричні дані що наводять автори підтверджують, що консорціуми можуть відігравати важливу роль у країнах, що розвиваються, і, як наслідок, підвищувати рівень міжнародної конкурентоспроможності цих країн [Antoldi et al., 2011].

Для отримання гранту на проведення міжнародних наукових досліджень від Європейської комісії (далі — ЄК) науковим організаціям необхідно утворити консорціум на підставі відповідного договору. Договір консорціуму є юридичним документом, у якому закріплена угода між собою всіх партнерів-учасників консорціуму для можливості подання спільних заяв на отримання гранту від ЄК на проведення міжнародного наукового дослідження із укладенням з ЄК грантового договору. Майже всі проекти рамкових програм ЄС повинні мати такий договір. Однак Єврокомісія ніколи не виступає партнером такого проекту й не відповідає за зміст цього договору.

Існує велика кількість можливих зразків договору консорціуму, проте до основних істотних умов відносять лише ті, які розкривають основні характеристики відносин

його учасників: а) внутрішню організацію консорціуму; б) розподіл фінансових коштів консорціуму; в) права на інтелектуальну власність і додаткові правила з її поширення й використання; г) угоду про порядок розгляду внутрішніх спорів [Програма, 2015]. У науковій та інноваційній сфері утворення консорціуму часто має об'єктивні передумови: наявність державної чи міждержавної програми, яка припускає грантове фінансування за умови відповідності підвищеним кваліфікаційним вимогам. На нашу думку, основою консорціумних відносин виступають кваліфікаційні показники діяльності суб'єктів наукової діяльності, спеціалізація яких відповідає предмету досліджень. Вони не зумовлені особливими попередніми відносинами довіри один до одного, однак у разі наявності вдалого спільного досвіду рішення щодо укладення договору консорціуму, безумовно, приймається впевненіше.

На відміну від європейських мереж, які створені та діють на підставі договору консорціуму або у формі юридичної особи (асоціації), домінуючою організаційно-правовою формою роботи вітчизняних мереж трансферу технологій є договір на шляхом здійснення спільної діяльності щодо конкретного проекту.

Частина 2 ст. 1130 ЦК України вказує на існування двох різновидів договору про спільну діяльність — договір простого товариства (на основі об'єднання вкладів учасників) і договір про спільну діяльність, що не передбачає об'єднання вкладів учасників [Цивільний кодекс, 2003]. У сучасній вітчизняній юридичній літературі також найбільш поширеним є підхід до визначення двох основних організаційно-правових форм здійснення спільної діяльності в Україні [Луць, 2008]:

1. Учасники можуть обрати організаційно-правову форму їхньої спільної діяльності, що не передбачає створення юридичної особи;
2. Спільна діяльність учасників може бути спрямована на здійснення співробітництва в межах самостійного суб'єкта права — юридичної особи.

У першому випадку, на думку Володимира Луця, відносини, що виникають між учасниками, оформляються в договорі про спільну діяльність, який є юридичним фактом або підставою виникнення зобов'язання за спільною діяльністю і містить усі істотні та інші умови взаємовідносин сторін. У другому випадку на підставі правових вимог, що пред'являються до даного виду спільної діяльності, учасникам необхідно укласти установчий (засновницький) договір, який не тільки регулює їхню спільну діяльність, а й визначає правовий статус створеної ними з цією метою юридичної особи [Луць, 2008].

Велика перевага спільної діяльності як форми об'єднання суб'єктів господарювання з метою отримання прибутку, порівняно з господарськими товариствами, пов'язана із можливістю встановлювати права й обов'язки договором, на власний розсуд, з огляду на ситуацію та конкретні інтереси сторін. У договорі про спільну діяльність сторони можуть визначати додатково відповідальність за невиконання зобов'язань, порядок вирішення спорів, обов'язок утримуватися від певних дій та інше. Законодавство України надає сторонам право самим встановлювати умови договору про спільну діяльність, зокрема координацію спільних дій учасників або ведення їхніх спільних справ, правовий статус виділеного для спільної діяльності майна, покриття витрат і збитків учасників, їхню участь у результатах спільних дій, підстави припинення спільної діяльності та інші умови.

До особливостей, що дозволяють відмежувати договір про спільну діяльність від інших юридичних договірних конструкцій, ми пропонуємо віднести такі:

1. Наявність загальної мети. На відміну від інших договорів, у яких інтереси контрагентів протилежні і взаємоспрямовані (наприклад, у договорі купівлі-продажу продавець зацікавлений в отриманні привабливої ціни, а покупець — у придбанні товару), інтереси сторін договору про спільну діяльність завжди збігаються і задовольняються за допомогою спільних дій. Єдність інтересів усіх учасників договору обумовлена спільністю мети, досягнення якої однаково важливо для всіх сторін. Задоволення інтересів будь-якого учасника договору відбувається не за рахунок, а поряд із задоволенням інтересів усіх інших учасників.
2. Фідуціарність спільної діяльності. Досягнення спільної мети неможливе інакше, ніж шляхом узгоджених дій, єдиних за своїми правовими наслідками для всіх учасників. Тому при реалізації такого договору всі сторони беруть особисту участь, що, у свою чергу, надає регульованим договором відносинам довірчий (фідуціарний) характер, що позначається, наприклад, на особливостях припинення договору про спільну діяльність.
3. Переважно багатосторонній характер. Єдність інтересів і наявність спільної мети, що досягається в результаті спільної діяльності, дають змогу врегулювати в договорі відносини необмеженого кола учасників господарського обороту, кожен із яких стає самостійною стороною за договором. Факт, що в договорі про спільну діяльність може бути всього два учасники, не впливає на висновок про багатосторонній характер такого договору, оскільки це не скасовує принципової можливості збільшення числа учасників шляхом прийняття нових осіб як самостійних сторін.
4. Відсутність праєосуб'єктності у створеного на основі договору про спільну діяльність колективного утворення. Здійснення спільної діяльності обумовлює виникнення своєрідного колективу представників суб'єктів цивільного права, об'єднаного спільною метою. Однак таке колективне утворення саме по собі не стає самостійним учасником господарського обороту й тому не набуває властивостей правосуб'єктності у класичному розумінні, не володіє самостійними правами та не несе майнових обов'язків і майнової відповідальності, окрім спільного оподаткування. Це відрізняє створене на основі договору про спільну діяльність колективне утворення від юридичної особи. Наслідком відсутності правосуб'єктності в такого колективного утворення є відсутність вимог заборони на участь особи одночасно в декількох договорах про спільну діяльність, подібній тій, яка встановлена ч.2ст. 119 ЦК України та ч. 2 ст. 66 ЗУ «Про господарські товариства» щодо повного товариства [Цивільний кодекс, 2003].
5. Тривалий характер відносин. Із правової природи спільної діяльності випливає, що договір про таку діяльність опосередковує вчинення цілого комплексу різних дій, розтягнутих у часі (правочинів, інших юридичних і фактичних дій).
6. Регулювання не тільки майнових, а й організаційних відносин. Спільна діяльність для досягнення спільної мети повинна мати взаємоузгоджений характер. Тому у зміст такого договору обов'язково входять питання з управління загальними справами колективного утворення.

Якщо порівняти особливості договору про спільну діяльність з ознаками мережі трансферу технологій, то можна дійти висновку про їхню схожість, із певними винятками, а саме:

1. Наявність загальної мети мережі, консолідація інформаційних ресурсів у технологічній сфері, яка може й не співпадати з метою кожного учасника, але досягається завдяки передачі інформації про суб'єкта та його пропозиції або запити в інноваційній сфері;
2. Багатосторонній характер, причому завжди більше ніж двох учасників;
3. Відсутність довірчих відносин, або об'єднання на основі об'єктивних характеристик самого суб'єкта, його діяльності та продуктів;
4. Тривалий характер відносин;
5. Регулювання перш за все організаційних відносин;
6. Відсутність право-суб'єктності у класичному розумінні.

Водночас наведені особливості трансферу технологій є загальними і для застосування при оформленні мережі трансферу технологій і договору консорціуму, який впорядковує перш за все організаційні відносини його учасників стосовно передачі й розподілу прав інтелектуальної власності на об'єкти технології. Договори про спільну діяльність і консорціуму мають чимало спільного: багатосторонні, для досягнення спільної мети, потребують об'єднання дій і, можливо, певного майна або немайнових прав. Водночас варто виділити низку особливостей консорціум-них відносин, які виділяють його серед загального кола договорів про спільну діяльність, й особливо від простого товариства.

На наш погляд, договір консорціуму треба визначати саме як організаційний договір, основна мета укладення якого полягає в об'єднанні дій, а не майна. У сфері інновацій і трансферу технологій такі договори найчастіше оформлюють кооперацію суб'єктів наукової діяльності для проведення спільних досліджень, у результаті яких вони одержують права на об'єкти інтелектуальної власності та технології або на підставі факту їх створення, або на ліцензійних умовах, у разі якщо майнові права на такі об'єкти належать іншим учасникам консорціуму. Однак у будь-якому разі відбувається розширення кола суб'єктів, які мають права використання таких нематеріальних об'єктів, а отже, досягається основна мета мережі трансферу технологій — передача майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності та технології. Майновий аспект договірних відносин консорціуму часто полягає у площині порядку використання коштів, які надійшли як гранти або благодійні внески, або як надходження від надання послуг, пов'язаних із трансфером технологій (допоміжних і супутніх).

Як вже було зазначено, утворення консорціуму часто має зовнішні об'єктивні причини — відповідати підвищеним вимогам (кадровим, кваліфікаційним, матеріально-технічним, щодо досвіду), які необхідні для одержання фінансування або доступу на ринок. Цим пояснюється факт, що без проведення юридичного об'єднання відповідних вкладів усі показники діяльності учасників консорціуму об'єднуються та вважаються єдиними (зокрема, щодо майна, наукових працівників, наукових результатів, матеріальної бази та іншого). Отже, при консорціумі юридично не відбувається зміни правового режиму майна та юридичних основ діяльності працівників його учасників, однак при цьому для третіх осіб вони визначаються як такі, що перебувають у спільній власності або у спільному користуванні. При цьому в консорціумі учасники не утворюють спільне майно, як це має місце в договорі простого товариства, де відповідно до ч. 1 ст. 1134 Цивільного кодексу України внесене учасниками майно, яким вони володіли на праві власності, а також вироблена в результаті спільної діяльності продукція та одержані від такої діяльності плоди й доходи є спільною частковою власністю учасників, а внесене учасниками майно, яким вони володіли на підставах інших, ніж право власності, використовується в

інтересах усіх учасників і є їхнім спільним майном [Цивільний кодекс, 2003]. Наслідками наведених особливостей консорціуму стає більший ступінь незалежності його учасників під час реалізації спільної мети, а також збереження права самостійного розпорядження належним йому майном і трудовими ресурсами.

Отже договір консорціуму, вважаємо, є різновидом договору про спільну діяльність, який має відмінні характеристики від простого товариства, а тому може бути визначений у гл. 77 розділу III Цивільного кодексу України як окремий поіменований договір для здійснення спільної діяльності. Договори про спільну діяльність найбільшою мірою відповідають економічній суті відносин щодо реалізації проектів, а тому залежно від конкретних умов об'єднання зусиль його учасників становлять основу діяльності мережі трансферу технологій на сучасному етапі розвитку інформаційних відносин і технологій.

Висновки

Вивчення діючих в Україні та на території ЄС мереж трансферу технологій дали змогу встановити їхні ознаки як правового явища та визначити їхні правові форми. Утворення мережі трансферу технологій як самостійного суб'єкта господарювання найчастіше відбувається як об'єднання підприємств, як комерційного, так і некомерційного характеру. Однак інституційні форми мереж трансферу технологій є занадто «традиційними» для регулювання нових і складних відносин у сфері трансферу технологій. Головними передумовами виникнення інституту юридичної особи історично була «тріада елементів», які відбивали потреби фізичних осіб у сфері господарського обороту: необхідність об'єднання майна учасників господарської організації управління цим майном та самостійна майнова відповідальність такої організації, відокремлена від відповідальності її учасників. Через особливу інформаційну природу мереж трансферу технологій та організацію їхньої діяльності, а саме: об'єднання нематеріальних об'єктів та / або інформації про них, спільних дій учасників та їхньої мережевої організації співпраці, — необхідність об'єднання майна та управління ним у межах такого колективного утворення фактично нівелується. На наш погляд, інформація стає тим головним об'єктом, заради одержання та володіння яким відбувається утворення мережі трансферу технологій. Трансформація потреб суб'єктів при утворенні останньої зумовлює зникнення класичних ознак юридичної особи в діяльності такої мережі. На цій підставі вважаємо, що створення мереж трансферу технологій в правовій формі юридичної особи в перспективі є незатребуваним і неефективним через інформатизацію та глобалізацію відносин на міжнародному рівні.

Отже, актуальною організаційно-правовою формою мереж трансферу технологій в є договірна з укладенням договорів про спільну діяльність із метою реалізації спільного проекту. На сучасному етапі розвитку господарських відносин відбулася модифікація договорів про спільну діяльність (зокрема, договори консорціуму), які вже враховують задачі, функції та особливості діяльності мереж трансферу технологій та основний об'єкт відносин між її учасниками — інформацію.

Отже, мережа трансферу технологій, в аерокосмічній індустрії — це колективне утворення (зі створенням або без створення юридичної особи) професійних учасників ринку трансферу технологій із метою консолідації інформаційних ресурсів у технологічній сфері шляхом об'єднання нематеріальних об'єктів та/або інформації про них на

електронному майданчику, спільних дій учасників та їхньої мережевої організації співпраці, у результаті діяльності якого відбувається передача прав інтелектуальної власності від авторів (розробників) до суб'єктів господарської діяльності, які використовують їхні об'єкти при виробництві товарів, виконанні робіт, наданні послуг.

Література

- Луць, Володимир. *Контракти в підприємницькій діяльності: навчальний посібник*. Київ: Юрінком Інтер, 2008.
- Національна мережа трансферу технологій. 2013. <http://nttn.org.ua/>
- Програма Європейського Союзу «Горизонт 2020». Рекомендації для нових учасників програми. 2015. https://www.stu.cn.ua/media/files/pdf/Rekomend_Horizont_2020.pdf
- Українська інтегрована система трансферу технологій. 2017. <http://untt.com.ua/>
- Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 40-44, 2003. Ст. 356
- Antoldi, Fabio, Daniele Cerrato, and Donatella Depperu. *Export Consortia in Developing Countries. Successful Management of Cooperation Among SMEs*. Verlag: Springer Berlin Heidelberg, 2011.
- ASTP-Proton. 2017. <https://www.astp-proton.eu/>
- European Enterprise network. 2018. <https://een.ec.europa.eu/>
- Homoud, Al-Shaigi and Ahmed Al-Ashaab. A Framework to Support Aerospace Knowledge Transfer to Developing Countries via Collaborative Projects. *International Journal of Economics and Management Systems*, Vol. 2, 2017: 111-120.
- Statutes of European Business & Innovation Centre Network. Official site EBN. <https://ebn.eu/downloads/EBN%20Statutes%20-%202005.pdf>

References

- Luts, Volodymyr. *Kontrakty v pidpriemnytskii diialnosti: navchalnyi posibnyk*. Kyiv: Yurinkom Inter, 2008.
- Natsionalna merezha transferu tekhnolohii. 2013. <http://nttn.org.ua/>
- Prohrama Yevropeiskoho Soiuzu «Horyzont 2020». Rekomendatsii dlia novykh uchasnykiv prohramy. 2015. https://www.stu.cn.ua/media/files/pdf/Rekomend_Horizont_2020.pdf
- Ukrainska intehrovana systema transferu tekhnolohii. 2017. <http://untt.com.ua/>
- Tsyvilnyi kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 № 435-IV. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 40-44, 2003. St. 356
- Antoldi, Fabio, Daniele Cerrato, and Donatella Depperu. *Export Consortia in Developing Countries. Successful Management of Cooperation Among SMEs*. Verlag: Springer Berlin Heidelberg, 2011.
- ASTP-Proton. 2017. <https://www.astp-proton.eu/>
- European Enterprise network. 2018. <https://een.ec.europa.eu/>
- Homoud, Al-Shaigi and Ahmed Al-Ashaab. A Framework to Support Aerospace Knowledge Transfer to Developing Countries via Collaborative Projects. *International Journal of Economics and Management Systems*, Vol. 2, 2017: 111-120.
- Statutes of European Business & Innovation Centre Network. Official site EBN. <https://ebn.eu/downloads/EBN%20Statutes%20-%202005.pdf>

International-Legal Problem of Space Debris

Vasyl Semenyaka

Ph.D., Senior Researcher, V.M.Koretsky Institute of state
and law of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)
E-mail: v.semenyaka@ukr.net

The article deals with theoretical and practical legal aspects of the problem of man-made clogging of near-Earth space. The analysis shows that international space law does not cope with the current challenges and threats associated with man-made clogging of outer space. It has been shown that the Guiding Principles on the Prevention of the Development of Space Debris are not legally binding and subject to the use of the State exclusively on a voluntary basis. The necessity of forming an international legal mechanism for the protection of outer space from man-made clogging arises. The necessity of forming an international legal mechanism for the protection of outer space from man-made clogging arises. The necessity of developing and concluding the Convention on the prevention of the formation of space debris and the purification of near-Earth space is substantiated.

Keywords: outer space; clogging of outer space; space debris; space law; spacecraft.

Міжнародно-правова проблема космічного сміття

Семеняка, Василь Васильович

Кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України
(Київ, Україна)

У статті досліджуються теоретичні і практичні правові аспекти проблеми техногенного засмічення навколоземного космічного простору. Проведений аналіз свідчить, що міжнародне космічне право не справляється з сучасними викликами та загрозами, пов'язаними з техногенним засміченням космічного простору. Показано, що Керівні принципи щодо запобігання утворення космічного сміття не мають обов'язкової юридичної сили і підлягають застосуванню держави виключно у добровільному порядку. Доводиться необхідність формування міжнародно-правового механізму охорони космічного простору від техногенного засмічення. Обґрунтовується потреба розробки і укладання Конвенції про запобігання утворення космічного сміття та очищення навколоземного космічного простору.

Ключові слова: космічний простір; засмічення космічного простору; космічне сміття; космічне право; космічний апарат.

Received: January 6, 2018; accepted: February 1, 2018

Advanced Space Law, Volume 1, 2018: 84-90
<https://doi.org/10.29202/asl/2018/1/10>

Постановка проблеми

Світова практика провадження космічної діяльності свідчить, що в період з 1957-2018 рр. у навколоземний космічний простір запущено 8 378 космічних об'єктів різноманітного цільового призначення [Online Index, 2018]. При цьому загальна кількість каталогізованих космічних об'єктів, які знаходяться в космічному просторі, становить 17 815 космічних об'єктів, з яких лише 1 503 — це функціонуючі космічні апарати (зокрема, метеорологічні, телекомунікаційні, навігаційні супутники, космічні апарати дистанційного зондування Землі). Решта космічних об'єктів (16 312) — космічне сміття, що включає нефункціонуючі космічні апарати — 2 736, розгінні блоки і останні ступені ракет-носії — 1 954, фрагменти цих об'єктів та операційні елементи запусків — 11 622 [События, 2016: 7].

Космічне сміття несе потенційну загрозу для суб'єктів космічних правовідносин, оскільки існує імовірність ризику зіткнення об'єктів космічного сміття з функціонуючими космічними апаратами та/або космічними об'єктами, що запускаються. Не виключаються ризики неконтрольованого падіння космічного сміття на Землю та заподіяння шкоди фізичним і юридичним особам, забруднення навколишнього середовища. Особливу небезпеку становлять зіткнення та падіння космічних апаратів з ядерними джерелами енергії на борту.

Практика свідчить про непоодинокі випадки фрагментації космічних об'єктів, яка відбувається унаслідок їхнього зіткнення, вибухів тощо. Розпадання космічних об'єктів на дрібні частини сприяє збільшенню космічного сміття. Водночас зростають ризики виникнення спірних ситуацій між суб'єктами космічної діяльності по факту зіткнення космічних об'єктів з космічним сміттям тощо.

Теперішнє заповнення навколоземного космічного простору об'єктами космічного сміття є однією з глобальних проблем, оскільки засмічення становить реальну загрозу реалізації міжнародних та національних космічних проектів і програм. Об'єкти космічного сміття через 30-40 років можуть паралізувати діяльність у сфері дослідження та використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла [Сборник, 2013: 95].

Необхідність розв'язання міжнародно-правової проблеми забезпечення охорони навколоземного космічного простору від техногенного засмічення надзвичайно актуалізується у світлі інтенсифікації господарської діяльності, пов'язаної з безпосереднім дослідженням та використанням космічного простору. Тому цілком закономірним є віднесення проблеми техногенного засмічення космічного простору до категорій актуальних питань у галузі міжнародного та національного космічного права.

У вітчизняній та зарубіжній юридичній літературі фактично відсутні розробки щодо міжнародно-правової проблеми космічного сміття. У роботах Ю. С. Шемшученко, Н. Р. Малишевої, О. В. Беглого, С. П. Малкова та Г. П. Жукова розглядались окремі правові аспекти техногенного засмічення навколоземного космічного простору.

Метою статті є дослідження міжнародно-правової проблеми запобігання утворення та видалення космічного сміття, визначення можливих напрямків її вирішення з метою охорони навколоземного космічного простору від техногенного засмічення.

Виклад основного матеріалу

Термін «космічне сміття» з'явився у лексиконі космічного права фактично із початком провадження космічної діяльності з дослідження та використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла. Щоправда в міжнародному космічному праві відсутнє його офіційне визначення. На доктринальному рівні термін «космічне сміття» використовується для означення усіх нефункціонуючих антропогенних об'єктів, включаючи їхні фрагменти та елементи, що перебувають на навколоземній орбіті або повертаються в атмосферу Землі [Шемшученко, 2012: 109].

Основними причинами техногенного засмічення навколоземного космічного простору є:

- фрагментація космічної техніки в результаті руйнування;
- викиди у космічний простір операційний елементів космічних апаратів (пружин, штовхачів, заглушок, фрагментів піроболтів тощо) та засобів їхнього виведення;
- викиди із космічних апаратів та засобів їх виведення продуктів роботи рушійних установок, незгорілого твердого палива, рідких речовин, які не випаровуються або повільно випаровуються;
- орбітальні ступені ракет-носіїв, розгінних блоків і космічних апаратів по завершенні їхнього активного функціонування;
- руйнування космічних об'єктів внаслідок зіткнень на орбіті (з частинами природного походження або з об'єктами космічного сміття);
- ерозія матеріалів із зовнішніх поверхонь космічних апаратів і засобів виведення;
- тросові системи, що відокремлюються від космічних апаратів після використання;
- викиди у космічний простір засобів забезпечення життєдіяльності пілотованих космічних апаратів [Правила, 2006].

Найбільший «внесок» у засмічення навколоземного космічного простору зроблено Російською Федерацією (6 213 об'єктів космічного сміття), США (5 120) та Китаєм (3 621) [События, 2016: 8]. Слід відзначити й внесок України у засмічення космічного простору: українські супутники дистанційного зондування Землі (Січ-1, Січ-1М, Січ-2) також перетворилися в об'єкти космічного сміття.

Значна частина об'єктів космічного сміття (особливо невеликих розмірів та ваги), розташованих на низькій навколоземній орбіті (200-2000 км), внаслідок гальмівного впливу верхніх шарів атмосфери сходять з орбіти та згорає в щільних шарах атмосфери. Ефективність відповідних природних процесів «самоліквідації» об'єктів космічного сміття залежить від конкретної висоти знаходження космічного сміття у навколоземному космічному просторі, його ваги. Особливо це стосується космічних об'єктів на геостационарній орбіті (на висоті 35 786 км над рівнем моря), які будуть там знаходитися сотні, мільйони років [Сборник, 2013: 31]. Фрагменти великих космічних об'єктів та об'єктів космічного сміття, як показує космічна практика, під час сходження з низької орбіти повністю не згорають в атмосфері.

На початку космічної ери проблема утворення космічного сміття не мала глобальних масштабів і не становила реальної небезпеки для провадження космічної діяльності, оскільки кількість держав, які здійснювали запуски космічних об'єктів, була обмежена (повним циклом провадження космічної діяльності тоді володіли СРСР та США). При цьому імовірність зіткнення космічних об'єктів з об'єктами космічним сміттям рахувалася низькою.

На міжнародному рівні термін «космічне сміття» вперше було вжито в 1982 році на Другій космічній конференції ООН з окресленням проблеми космічного сміття та необхідності її вирішення у майбутньому [Доклад, 1982] задля забезпечення сталого розвитку космічної діяльності в інтересах теперішніх і майбутніх поколінь.

В 1989 році Генеральна Асамблея ООН офіційно констатувала, що питання про космічне сміття викликає занепокоєння усіх держав [Резолюція, 1989]. У зв'язку з цим було рекомендовано зосередити увагу на всіх аспектах, що стосуються охорони космічного простору, особливо тих, які можуть мати наслідки для навколишнього середовища на Землі. Незважаючи на прогнозування виникнення техніко-юридичних проблем по факту засмічення космічного простору, необхідний інструментарій міжнародного космічного права для охорони навколоземного космічного простору досі не сформований.

Протягом багатьох років проблема техногенного засмічення космічного простору перебуває у центрі уваги Комітету ООН з використання космічного простору в мирних цілях. Його юридичним і науково-технічним підкомітетами здійснюються комплексні дослідження проблеми техногенного засмічення космічного простору у напрямку забезпечення прогресивного розвитку міжнародного космічного права. Результатом їхньої роботи з визначення техніко-юридичних способів мінімізації утворення космічного сміття стало ухвалення в 2007 році Керівних принципів щодо запобігання утворення космічного сміття (далі — Керівні принципи), які схвалені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН №A/RES/62/217 від 01.02.2008 р. [Руководящие принципы, 2008]. Акцент зроблено лише на «запобіганні» його утворення, оскільки на даному етапі розвитку в силу техніко-конструктивних особливостей експлуатації ракетно-космічної техніки неможливо повністю виключити утворення космічного сміття. Закладені в цьому документі технічні умови мають загальне позитивне значення для попередження утворення космічного сміття. Проте, міжнародно-правова проблема реалізації Керівних принципів полягає у тому, що вони підлягають застосуванню державами виключно у добровільному порядку. Тобто, Керівні принципи не є юридично обов'язковими до виконання суб'єктами міжнародного космічного права згідно з міжнародним космічним правом [Семеника, 2015: 346]. Вони належать до категорії актів «м'якого права» (soft law), що мають рекомендаційний характер.

Правова конструкція Керівних принципів ґрунтується на забезпеченні їхньої реалізації державами добровільно через національні або застосовані ними механізми шляхом використання відповідних практик і процедур запобігання утворення космічного сміття. Отож юридичний акцент щодо обов'язкового застосування Керівних принципів переміщено на рівень національного космічного законодавства.

Сучасною тенденцією розвитку космічного права є формування національно-правових механізмів щодо забезпечення охорони навколоземного космічного простору на підставі Керівних принципів. Саме на рівні національного космічного законодавства формуються конкретні правові механізми щодо мінімізації утворення космічного сміття. Вирішення питань мінімізації утворення космічного сміття має здійснюватися суб'єкта-

ми космічної діяльності на усіх стадіях її провадження (проектування, виготовлення та експлуатації космічної техніки).

Як свідчить проведене дослідження, впровадження у космічне законодавство рекомендованого міжнародно-правового інструменту щодо запобігання утворення космічного сміття передбачається в національному космічному праві (зокрема, США, Російської Федерації, України та деяких країнах Європейського Союзу) шляхом визначення конкретних правових основ запобігання техногенному засміченню космічного простору. Важливо відзначити, що за відсутності міжнародно-правового визначення терміну «космічне сміття», цей термін має різне техніко-юридичне наповнення на рівні національного космічного законодавства, що обумовлює особливості реалізації заходів з мінімізації утворення космічного сміття, застосування міжнародної відповідальності за завдану шкоду тощо.

Разом з цим національне космічне законодавство передбачає особливості реалізації технічних вимог з обмеження техногенного засмічення навколоземного космічного простору. Наприклад, вимоги щодо обмеження засмічення навколоземного космічного простору при експлуатації космічної техніки в Україні не підлягають застосуванню до космічних об'єктів військового та подвійного призначення [Правила, 2006].

Незважаючи на певні зусилля щодо запобігання утворення космічного простору, кількість об'єктів космічного сміття в навколоземному космічному просторі постійно зростає, що зумовлює збільшення імовірності ризиків зіткнення об'єктів космічного сміття один з одним, з функціонуючими космічними апаратами, падіння на Землю тощо. Очевидно, що лише заходів з мінімізації утворення космічного сміття явно недостатньо для гарантування довгострокового та безперешкодного доступу суб'єктів космічної діяльності до навколоземного космічного простору, його дослідження та використання в інтересах теперішніх та майбутніх поколінь.

Національно-правові заходи спрямовані на мінімізацію утворення космічного сміття, при цьому ними не розв'язується проблема очищення космічного простору від об'єктів техногенного походження. Її невирішеність зберігає високою імовірність насамперед можливих зіткнень функціонуючих космічних апаратів з космічним сміттям. Ці обставини негативного характеру актуалізують потребу розв'язання проблеми видалення космічного сміття. Це є складною міжнародно-правовою проблемою, оскільки нормами і принципами сучасного міжнародного космічного права не передбачено обов'язку суб'єктів міжнародних правовідносин щодо очищення навколоземного космічного простору. Іншими словами, утворення та існування космічного сміття не зумовлює виникнення міжнародного зобов'язання з його видалення.

У практиці міжнародного космічного права немає прецедентів з реалізації космічних проєктів з видалення космічного сміття, хоча й розроблено значну кількість науково-обґрунтованих технічних рішень щодо очищення навколоземного космічного простору — видалення космічного сміття. Проте вони знаходяться на стадії апробації. Одним із таких рішень є спільний українсько-європейський космічний проєкт «LEOSWEEP» з активного видалення космічного сміття, що заплановано реалізувати за допомогою космічного апарату з використанням іонного променя [Алпатов, 2015: 56-61]. Запуск даного космічного апарату передбачає здійснення безконтактного видалення космічного сміття з низьких навколоземних орбіт шляхом зміни орбіти розташування об'єкту космічного сміття зі спрямуванням в атмосферу задля його згорання або переміщення у місця «захоплення» в космічному просторі (у випадку, якщо за проведеними розрахунками об'єкт

космічного сміття повністю не згорить в атмосфері та існує ризик його неконтрольованого падіння на Землю).

У процесі реалізації космічних проєктів з очищення навколоземного космічного простору важливого значення набуває вирішення цілого кола міжнародно-правових питань, зокрема, міжнародної відповідальності за шкоду, заподіяну третім особам (державі, її фізичним або юридичним особам).

Висновки

1. Запорукою сталого розвитку космічної діяльності в інтересах теперішніх і майбутніх поколінь важливою є координація зусиль суб'єктів міжнародного космічного права у напрямку впровадження ефективних міжнародно-правових інструментів, спрямованих на правову охорону навколоземного космічного простору від техногенного засмічення, які будуть обов'язкові до виконання усіма суб'єктами космічних правовідносин.

2. У контексті сучасного застосування космічної техніки та використання космічного простору, перспективним напрямком міжнародно-правового забезпечення розв'язання проблеми правової охорони космічного простору має стати розробка та прийняття під егідою ООН Конвенції про запобігання утворення космічного сміття та очищення навколоземного космічного простору. Цей документ має врегулювати понятійно-термінологічний апарат, систему та порядок реєстрації космічного сміття, відносини щодо контролю й управління космічним рухом, права власності на об'єкти космічного сміття, юридичну процедуру видалення космічного сміття та закріпити міжнародно-правову відповідальність за техногенне засмічення космічного простору.

Особлива увага має бути приділена розробці міжнародно-правового механізму моніторингу (спостереження) за навколоземним космічним простором, включаючи за польотами космічних апаратів та повідомлення (оповіщення) суб'єктів міжнародного космічного права з метою запобігання зіткненням космічних апаратів з нефункціонуючими об'єктами космічного сміття та ін.

Література

Online Index of Objects Launched into Outer Space. http://www.unoosa.org/oosa/osoindex/search-ng.jsp?lf_id=

События в околоземном космическом пространстве. Центральный научно-исследовательский институт машиностроения. Выпуск 1 (68), 2016. — 41 с.

Шемшученко, Ю. С. *Космічне право: Підручник.* Київ: Вид-во «Юридична думка», 2012.

О разработке мер по обеспечению планетарной защиты от космических рисков и угроз: сборник по итогам круглого стола, 12 марта 2013 года, Москва /Совет Федерации Федерального Собрания Российской Федерации. Москва, 2013.

Доклад второй Конференции Организации Объединенных Наций по исследованию и использованию космического пространства в мирных целях, Вена, 9-21 августа 1982 года. http://www.unoosa.org/res/oosadoc/data/documents/1982/aconf/aconf_10110_0_html/A_CONF101_10R.pdf

Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН от 08.12.1989 г. № 44/46 «Международное сотрудничество в использовании космического пространства в мирных целях». <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/552/87/IMG/NR055287.pdf?OpenElement>

- Руководящие принципы Комитета по использованию космического пространства в мирных целях по предупреждению образования космического мусора.* http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/space_debris.shtml.
- Правила космічної діяльності в Україні (УРКТ — 11.03). Обмеження засмічення навколоземного космічного простору при експлуатації космічної техніки:* наказ Національного космічного агентства України від 19.07.2006 р. № 204. Київ: НКАУ, 2006.
- Семеняка, В.В. Актуальні проблеми міжнародно-правової охорони космічного простору від техногенного засмічення. *Часопис Київського університету права*, № 4, 2015: 344-347
- Алпатов, А. П., К. Бомбарделли, С. В. Хорошилов. Концепция активного удаления космического мусора. *Космична наука і технологія*. Т. 21, № 6, 2015: 56–61

References

- Online Index of Objects Launched into Outer Space.* http://www.unoosa.org/oosa/osoindex/search-ng.jsp?lf_id=
- Events in near-Earth space: Central Research Institute of Mechanical Engineering.* — 2016 — Issue 1 (68). — 41 s.
- Shemshuchenko, Yu.S. *Space Law: Textbook.* — К.: “Legal Opinion”, 2012.
- On the development of measures for the protection of planetary protection against space risks and threats: a compilation of the results of the round table, March 12, 2013, Moscow /* Council of Federation of the Federal Assembly of the Russian Federation. — Moscow, 2013.
- Report of the Second United Nations Conference Nations for the Exploration and Use of Outer Space peaceful purposes, Vienna, August 9-21, 1982.* http://www.unoosa.org/res/oosadoc/data/documents/1982/aconf/aconf_10110_0_html/A_CONF101_10R.pdf
- Resolution of the General Assembly of the United Nations dated 08/12/1989 No. 44/46 “International cooperation in the peaceful uses of outer space”.* <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/552/87/IMG/NR055287.pdf?OpenElement>
- See: Guidelines of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space for the Prevention of the Development of Space Debris* [Electronic Resource] — Access Mode: http://www.un.org/en/documents/decl_conv/conventions/space_debris.shtml.
- The rules of space activity in Ukraine (URCT — 11.03). Limitation of the contamination of near-Earth space during the operation of space technology:* Order of the National Space Agency of Ukraine dated July 19, 2006, No. 204. — К.: NSAU, 2006. — 18 s.
- Semenyaka, V.V. Actual problems of international legal protection of space from technogenic clogging / *Journal of the Kyiv University of Law, Kyiv*. No. 4 — 2015: 344-347
- See: A.P. Alpatov, K. Bombardelli, S.V. Khoroshilov. The concept of active removal of space debris / Space science and technology.-* Т. 21. — No. 6. — 2015: 56-61

Administrative Justice in Ukraine and Space Law

Igor Smolij

Judge of the Kyiv District Administrative Court (Kyiv, Ukraine)

E-mail: inbox@adm.ki.court.gov.ua

The paper examines the relationship between administrative justice in Ukraine and space law. The urgent issues of Ukraine's compliance with international obligations in administrative justice are directly related to the legal regulation of international cooperation in the development and use of outer space. The author declares that international cooperation in the field of administrative justice is part of Ukraine's international cooperation in the exploration and use of outer space. It implies the strict adherence to universally accepted principles of international law and space law. It was emphasized that international cooperation in the field of space is a joint and coordinated activity of the authorized bodies of different countries in order to realize the interests of the individual, society, the state and the international community in certain spheres of social activity. It is regulated by international and national space law.

Keywords: space law; administrative justice; international obligations; international cooperation; international law.

Адміністративне судочинство в Україні і космічне право

Смолій, Ігор Володимирович

суддя окружного адміністративного суду міста Києва (Київ, Україна)

У статті розглянуто зв'язок між адміністративним судочинством в Україні і космічним правом. Розглянуті в статті актуальні питання дотримання Україною міжнародних зобов'язань в адміністративному судочинстві мають пряме відношення до правового регулювання міжнародного співробітництва по освоєнню і використанню космічного простору. Зазначено, що міжнародне співробітництво у сфері адміністративного судочинства є частиною міжнародного співробітництва України в дослідженні і використанні космічного простору, та передбачає неухильне дотримання загальноновизнаних принципів міжнародного права і космічного права. Наголошено, що міжнародне співробітництво у галузі космосу – це спільна та узгоджена діяльність уповноважених органів різних країн щодо реалізації інтересів особистості, суспільства, держави та міжнародного співтовариства у певних сферах суспільної діяльності, регульована нормами міжнародного і внутрішньодержавного космічного права.

Ключові слова: космічне право; адміністративне судочинство; міжнародні зобов'язання; міжнародне співробітництво; міжнародне право.

Received: January 18, 2018; accepted: February 13, 2018

Advanced Space Law, Volume 1, 2018: 91-97.

<https://doi.org/10.29202/asl/2018/1/11>

Постановка проблеми

Термін «космічне право» в сучасній юриспруденції охоплює різні галузі права, такі як адміністративне право, фінансове право, екологічне право, кримінальне право, трудове право і комерційне право. Космічне право стимулює розвиток правових основ космічної діяльності на рівні окремих держав. Україна, яка має потужну інтелектуальну та технологічну базу для освоєння космосу, однією з перших прийняла Закон «Про космічну діяльність». Закон визначає загальні правові засади здійснення космічної діяльності в Україні та під юрисдикцією України поза її межами [Закон України, 1997].

Дослідницькі, довідкові та освітні програми в галузі космічного права підтримують авторитетні наукові журнали. Наприклад,

1. Журнал «Космічне право» (*Journal of Space Law*). Це перший у світі журнал, що цілком присвяченим космічному праву. Він видається з 1973 року Університетом Міссісіпі, США.
2. «Повітряне і космічне право» (*Air & Space Law*). Журнал видається з 1975 року компанією Wolters Kluwer Law & Business (Нідерланди). Це провідний світовий постачальник інформації для юристів.
3. «Аннали повітряного і космічного права» (*Annals of Air and Space Law*). Журнал видається з 1976 року Інститутом і Центром повітряного і космічного права, юридичного факультету університету Макгілла (*McGill University*), Монреаль, Канада.
4. «Космічна політика» (*Space Policy*). Журнал видається однією з найбільших видавничих компаній світу, Elsevier Ltd. Редакція журналу розташована у Великій Британії.

Всі вищеназвані журнали індексуються в базах Web of Science і Scopus.

Журнал «*Advanced Space Law*», що заснований в Україні у 2018 році, починає друкувати дослідження що впливають на космічне право. У своєму дослідженні ми розглянемо актуальні питання дотримання Україною міжнародних зобов'язань в адміністративному судочинстві. Україна як правова демократична держава, яка взяла курс на європейську інтеграцію, сьогодні будує суспільство, засноване на принципі верховенства права, що закріплений у ч. 1 ст. 8 Конституції України [Конституція України, 1996]. Дія принципу верховенства права має на меті встановлення певних меж діяльності держави в ім'я захисту прав людини, викорінення будь-якого свавілля. Власне, основоположні права та свободи людини визначають зміст і спрямованість розуміння верховенства права як доктрини, принципу та ідеалу [Принцип, 2016]. Статтею 3 Конституції України «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою

діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [Конституція України, 1996].

Своєю чергою, захист законності та правопорядку в державі, конституційних прав і свобод людини визнається основним завданням судової гілки влади, яка покликана підтримувати рівновагу у суспільстві й захищати зазначені в Конституції України цінності.

З огляду на те, що дотримання рішень міжнародних інституцій у рамках міжнародно-правового співробітництва та інтеграції України у європейське співтовариство засвідчує перед міжнародними партнерами правильність вибраного шляху розбудови правової та демократичної держави, метою наукової статті є дослідження зв'язку між адміністративним судочинством в Україні і космічним правом. Розглянуті в статті актуальні питання дотримання Україною міжнародних зобов'язань в адміністративному судочинстві мають пряме відношення до правового регулювання міжнародного співробітництва по освоєнню і використанню космічного простору.

Виклад основного матеріалу

Починаючи розгляд досліджуваного питання, варто навести роздуми видатних учених щодо правової реформи, що наразі триває в Україні. Так, на слушну думку Юрія Алєніна, формування і розвиток правової держави, забезпечення прав і свобод людини, відповідальності держави перед громадянами та громадян перед суспільством, нерозривно пов'язані із зміцненням правової основи держави, а у суспільному житті з неухильним дотриманням законності, підвищенням рівня боротьби зі злочинністю. Правова реформа, яка здійснюється в Україні, наголошує науковець, повинна привести судову систему, а також всі галузі права, у відповідність до норм Конституції з урахуванням тих соціально-політичних змін, які мають місце в суспільстві [Алєнин, 2002: 3].

Стратегією реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки серед першочергових реформ, які необхідно впровадити, особлива увага приділяється судовій реформі, метою якої є утвердження такого правопорядку, який ґрунтується на високому рівні правової культури в суспільстві, діяльності всіх суб'єктів суспільних відносин на засадах верховенства права та захисту прав і свобод людини, а в разі їх порушення — справедливого їх відновлення в розумні строки. Судова система України та суміжні правові інститути існують для захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави шляхом своєчасного, ефективного і справедливого вирішення правових спорів на засадах верховенства права [Про Стратегію, 2015].

Унаслідок реалізації цієї Стратегії судова система України та суміжні правові інститути працюватимуть, керуючись принципом верховенства права, ефективно, продуктивно та скоординовано, стануть підзвітними громадянам України, вільними від будь-якого політичного впливу та відповідатимуть стандартам і передовим практикам Європейського Союзу [Про Стратегію, 2015].

Варто зазначити, що положення цього документа повною мірою стосуються і міжнародного співробітництва. Венеціанська комісія у своїй доповіді «Про верховенство права» (Venice Commission: the Rule of Law) визначає шести основних елементів верховенства права [European Commission, 2016]:

1. Законність, в тому числі прозорий, підзвітний і демократичний порядок введення законів у дію;

2. Правова певність;
3. Заборона свавілля;
4. Доступ до правосуддя у незалежних і неупереджених судах, в тому числі судовий контроль за адміністративними актами;
5. Дотримання прав людини;
6. Недискримінація та рівність перед законом.

Перелічені елементи покладено в основу конституційних і законодавчих положень і судової практики як на національному, так і міжнародному рівнях.

Відповідно до підходів Венеціанської комісії виділяють такі складові верховенства права [European Commission, 2016]:

1. Доступ до закону (положення закону повинні бути зрозумілими, ясними та передбачуваними);
2. Вирішення питань про юридичні права повинно, як правило, здійснюватися на підставі закону, а не за розсудом;
3. Рівність перед законом;
4. Влада повинна реалізовуватися відповідно до закону, справедливо та розумно;
5. Права людини повинні бути захищені;
6. Повинні бути наявні засоби для врегулювання спорів без невинуватених витрат та відстрочок;
7. Наявність справедливого суду;
8. Держава повинна дотримуватися своїх зобов'язань у рамках як міжнародного, так і національного права.

Адміністративне судочинство – це діяльність адміністративних судів щодо розгляду і вирішення адміністративних справ у порядку, встановленому Кодексом адміністративного судочинства України (ст. 4) (далі – КАС України). Відповідно до ст. 2 КАС України завданням адміністративного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень [Кодекс, 2005]. Отже, очевидно, що адміністративне судочинство також має будуватися на принципі верховенства права. Також Кодексом адміністративного судочинства України визначено напрями міжнародного співробітництва у сфері адміністративного судочинства.

Це підтверджується також і Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 02 червня 2016 року № 1402-VIII, яким передбачено, що суд здійснює правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ст. 2). Крім того, вище зазначеним Законом встановлено, що судові рішення інших держав, рішення міжнародних арбітражів, рішення міжнародних судових установ та аналогічні рішення інших міжнародних організацій щодо вирішення спорів є обов'язковими до виконання на території України за умов, визначених законом, а також відповідно до міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ст. 13) [Про судоустрій, 2016].

Наявна сьогодні низка проблем, пов'язаних з міжнародним співробітництвом у сфері адміністративного судочинства як частиною міжнародного співробітництва держави в цілому, потребує нагального вирішення, а власне адміністративне судочинство – удосконалення. Також актуальним є питання дотримання міжнародних зобов'язань в адміністративному судочинстві України. З цього приводу точаться постійні дискусії як представників судової гілки влади, так і вчених-юристів.

Міжнародне співробітництво у галузі космосу – це спільна та узгоджена діяльність уповноважених органів різних країн щодо реалізації інтересів особистості, суспільства, держави та міжнародного співтовариства у певних сферах суспільної діяльності, регульована нормами міжнародного і внутрішньодержавного космічного права.

З огляду на те, що міжнародне співробітництво у сфері адміністративного судочинства є частиною міжнародного співробітництва України у галузі космосу, воно передбачає неухильне дотримання загальноновизнаних принципів міжнародного права і космічного права. Тому наразі актуальним вбачається дотримання нашою країною міжнародних зобов'язань в адміністративному судочинстві. Варто вказати, що міжнародне співробітництво в галузі космосу в цілому і міжнародне співробітництво у сфері адміністративного судочинства зокрема суттєво впливають на авторитет нашої держави у світі. Своєю чергою, ст. 15 Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 року № 1906-IV [Про міжнародні договори, 2004]. Передбачено, що чинні міжнародні договори України, що пов'язані з дослідженням і використанням космічного простору, підлягають сумлінному дотриманню Україною відповідно до норм міжнародного права і космічного права. Згідно з принципом сумлінного дотримання міжнародних договорів Україна виступає за те, щоб й інші сторони міжнародних договорів України неухильно виконували свої зобов'язання за цими договорами.

Отже, сумлінне дотримання чинних міжнародних договорів, що пов'язані з дослідженням і використанням космічного простору, передбачає виконання зобов'язань обома сторонами. Це і буде запорукою успіху дотримання міжнародних зобов'язань нашою країною, зокрема і в адміністративному судочинстві України, що, своєю чергою, сприятиме ефективному міжнародному співробітництву у сфері адміністративного судочинства.

Порядок укладення, виконання та припинення дії міжнародних договорів України передбачений розділом III. Дотримання і виконання міжнародних договорів Закону України «Про міжнародні договори України» [Про міжнародні договори, 2004]. Зокрема, ст. 17 встановлено, що загальний нагляд за виконанням міжнародних договорів України, в тому числі й іншими їх сторонами, здійснює Міністерство закордонних справ України. На запит органів, які застосовують міжнародні договори України, Міністерство закордонних справ України надає інформацію з питань, що виникають у зв'язку з виконанням міжнародних договорів України. Крім того, ст. 19. Закону передбачено, що якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору.

У Постанові Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя» від 19 грудня 2014 р. № 13 йдеться, зокрема, про те, що міжнародні договори України, які набрали чинності, не лише сприяють розвитку міждержавного співробітництва у різних сферах суспільного життя та належному забезпеченню національних інтересів, здійсненню цілей, завдань і принципів зовнішньої політики

України, закріплених у Конституції України, а й можуть завдяки своєму пріоритету над нормами відповідних законодавчих актів України змінювати регулювання правових відносин, установлених законодавством України [Про застосування, 2014].

Окремо слід вказати на виконання рішень Європейського суду з прав людини на території нашої держави, яке є обов'язковим і невідкладним. Тобто, Європейському суду з прав людини відведено важливу роль в організації міжнародного співробітництва у сфері адміністративного судочинства.

Також, для міжнародного співробітництва важлива компетенція Міжнародного суду ООН та визнання державами його юрисдикції.

Висновки

Підсумовуючи, зазначимо, що судова система України та суміжні правові інститути існують для захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави шляхом своєчасного, ефективного і справедливого вирішення правових спорів на засадах верховенства права.

Дотримання міжнародних зобов'язань в адміністративному судочинстві України передбачає, що міжнародне співробітництво у сфері адміністративного судочинства має здійснюватися задля підтримки розвитку дієвої, прозорої, передбачуваної та ефективно діючої системи адміністративних судів в Україні. Завдяки міжнародному співробітництву повинно відбуватись удосконалення функціональних якостей основних сфер адміністративного судочинства, у тому числі шляхом ознайомлення із провідним досвідом країн-членів ЄС, а також підвищення його інституційної спроможності, що, своєю чергою, сприятиме підсиленню верховенства права.

Література

- Аленин, Юрий. *Процессуальные особенности производства следственных действий*. Одесса: Центрально-Украинское издательство, 2002.
- Закон України «Про космічну діяльність». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1, 1997, Ст. 2.
- Кодекс адміністративного судочинства України. Від 06.07.2005 № 2747-IV. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>
- Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 30, 1996. Ст. 141.
- Принцип верховенства права. Справедливий Суд, 2016. <http://akrsud.kharkiv.ua/printsip-verhovenstva-prava/>
- Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя*. Постанова Пленуму Вищого Спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 19.12.2014 № 13. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-14>
- Про міжнародні договори України*. Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>
- Про Стратегію реформування судострою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки*. Указ Президента України від 20.05.2015 № 276/2015. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>

- Про судоустрій і статус суддів. Закон від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 31, 2016. ст. 545.
- European Commission For Democracy Through Law (Venice Commission)*. Rule of law checklist, adopted by the Venice Commission at its 106th Plenary Session (Venice, 11–12 March 2016). [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2016\)007-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2016)007-e)

References

- Alenyn, Yuryi. *Protsessualnye osobennosti proyzvodstva sledstvennykh deistviy*. Odessa: Tsentralno-Ukraynske yzdatelstvo, 2002.
- Zakon Ukrainy «Pro kosmichnu diialnist». *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, 1, 1997, St. 2.
- Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy*. Vid 06.07.2005 № 2747-IV. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>
- Konstytutsiia Ukrainy: Zakon vid 28.06.1996 № 254k/96-VR. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*. 30, 1996. St. 141.
- Pryntsyp verkhovenstva prava. *Spravedlyvyi Sud*, 2016. <http://akrsud.kharkiv.ua/printsip-verhovenstva-prava/>
- Pro zastosuvannia sudamy mizhnarodnykh dohovoriv Ukrainy pry zdiisnenni pravosuddia*. Postanova Plenumu Vyshchoho Spetsializovanoho Sudu Ukrainy z rozghliadu tsyvilnykh i kryminalnykh sprav vid 19.12.2014 № 13. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-14>
- Pro mizhnarodni dohovory Ukrainy*. Zakon Ukrainy vid 29.06.2004 № 1906-IV. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>
- Pro Stratehiu reformuvannia sudoustroiu, sudochynstva ta sumizhnykh pravovykh institutiv na 2015–2020 roky*. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 20.05.2015 № 276/2015. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>
- Pro sudoustrii i status suddiv*. Zakon vid 02.06.2016 № 1402-VIII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR)*. 31, 2016. st. 545.
- European Commission For Democracy Through Law (Venice Commission)*. Rule of law checklist, adopted by the Venice Commission at its 106th Plenary Session (Venice, 11–12 March 2016). [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2016\)007-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2016)007-e)

Administrative and Legal Status of Public Administration, which Carries out Administrative and Legal Regulation in Ukrainian Space Defense

Artem Zubko

Ph.D. student, Research Institute of Public Law (Kyiv, Ukraine)
E-mail: zubko18@gmail.com

The key term of space law “peaceful uses” of outer space loses its meaning in an increasingly militarized space. A few decades ago, national defense strategies envisaged in the term “space defense” mainly the information security provided by satellites. However, after recent tests against China’s satellite weapons, there was a need for a rethinking and other meaningful definition of the notion of “space defense,” and the administrative and legal status of a public administration that carries out administrative and legal regulation in the sphere of Ukrainian Space Defense. The purpose of the paper is to determine, based on the research and analysis of the positions of Ukrainian scholars, the foundations of legislation, the administrative and legal status of the public administration, which carries out administrative and legal regulation in Ukrainian Space Defense.

Keywords: Ukrainian Space Defense; space law; anti-satellite weapons; administrative-legal status; public administration.

Адміністративно-правовий статус публічної адміністрації, яка здійснює адміністративно-правове регулювання у сфері космічної оборони України

Зубко, Артем Олександрович

Здобувач наукового ступеня кандидата юридичних наук
Науково-дослідного інституту публічного права
(Київ, Україна)

Ключовий термін космічного права «використання космічного простору в мирних цілях» втрачає сенс в усе більш мілітаризованому космосі. Ще кілька десятиліть тому національні стратегії оборони передбачали в терміні «космічна оборона» головним чином інформаційний захист, що забезпечується супутниками. Але після нещодавніх випробувань протисупутникової зброї Китаєм, виникла необхідність переосмислення та іншого змістовного визначення поняття «космічна оборона», та адміністративно-правовий статус публічної адміністрації, яка здійснює адміністративно-правове регулювання у сфері космічної оборони України. Мета статті полягає в

© Zubko, Artem, 2018

тому, щоб на базі дослідження та аналізу позицій українських вчених-юристів, основ законодавства, визначити адміністративно-правовий статус публічної адміністрації, яка здійснює адміністративно-правове регулювання у сфері космічної оборони України.

Ключові слова: космічна оборона України; протисупутникова зброя; космічне право; публічна адміністрація; правовий статус; адміністративно-правовий статус.

Received: January 3, 2018; accepted: February 5, 2018

Advanced Space Law, Volume 1, 2018: 98-107.

<https://doi.org/10.29202/asl/2018/1/12>

Постановка проблеми

В статті Павле Кілібарда «Мілітаризація космічного простору та Конвенція про відповідальність», що надрукована в авторитетному науковому журналі «Air and Space Law» (Нідерланди) визначається головний тезис нашої статті [Kilibarda, 2015]. А саме, ключовий термін космічного права «використання космічного простору в мирних цілях» втрачає сенс в усе більш мілітаризованому космосі. Ще кілька десятиліть тому національні стратегії оборони передбачали в терміні «космічна оборона» головним чином інформаційний захист, що забезпечується супутниками. Але після нещодавніх випробувань протисупутникової зброї Китаєм, виникла необхідність переосмислення та іншого змістовного визначення поняття «космічна оборона», та адміністративно-правовий статус публічної адміністрації, яка здійснює адміністративно-правове регулювання у сфері космічної оборони України. Зазначмо, що протисупутниковою зброєю, що призначена для знищення космічних апаратів, що використовуються в навігаційних і розвідувальних цілях, вже мають Китай, Росія, США, Ізраїль та Індія. Над розробкою протисупутникової зброї працюють Німеччина, Франція та Велика Британія.

Сили безпеки та оборони, які існували в Україні в березні 2014 року, не змогли ефективно реагувати на зовнішні виклики. Відбулося захоплення Криму та розпочався перманентний конфлікт на Сході України. З того часу Україна здійснила значний прогрес в розбудові своїх оборонних спроможностей. Тим не менше, цих зусиль недостатньо для подолання нинішніх та майбутніх загроз для країни. Ми взяли рух на побудову оборонної організації відповідно до стандартів НАТО. Одним з ключових принципів, на яких ґрунтується ефективна організація системи оборони країн НАТО є чітко визначені ролі, обов'язки та повноваження. Усе вищевикладене підкреслює актуальність дослідження адміністративно-правового статусу публічної адміністрації, яка здійснює адміністративно-правове регулювання у сфері космічної оборони України. Мета статті полягає в тому, щоб на базі дослідження та аналізу позицій українських вчених-юристів, основ законодавства, визначити адміністративно-правовий статус публічної адміністрації, яка здійснює адміністративно-правове регулювання у сфері космічної оборони України.

Виклад основних положень

У перекладі з латини status означає «положення, стан у будь-якій ієрархії, структурі, системі» [Білодід, 1976]. Згідно з тлумачним словником української мови поняття «ста-

тус» — це певний стан чого-небудь [Яременко & Сліпушко, 2008: 420]. Теоретики права розкривають правовий статус людини як юридично закріплене становище людини в суспільстві, відповідно до якого фізична особа як суб'єкт права вступає у правовідносини, координує свою діяльність і поведінку в суспільстві [Скаун, 2011: 60].

Станіслав Гусарев переконаний, що феномен правового статусу особистості визначає «співвідношення особистості та права, за допомогою якого держава окреслює для суб'єкта межі можливої діяльності, його становище стосовно інших суб'єктів і залежно від індивідуальних або типових ознак, які властиві суб'єктові, у праві відбиваються повнота правового становища особистості, його певна уніфікація або обмеження» [Гусарев, 2000: 41].

Таким чином, правовий статус — це провідна категорія права, яка за допомогою конкретних правових елементів визначає становище суб'єкта у певних правовідносинах.

Щодо адміністративно-правового статусу, то Михайло Цуркан переконаний, що правовий статус суб'єктів публічної адміністрації — це закріплена в нормативних актах сукупність взаємозалежних і взаємозумовлених функціональних інструментів (компетенція) і статичних якостей (цільовий, організаційно-структурний компоненти), необхідних для повноцінної участі цих суб'єктів у адміністративно-правових відносинах, забезпечення досягнення соціального ефекту [Цуркан, 2010: 52].

Марта Горбач наголошує, що за змістом адміністративно-правовий статус суб'єктів адміністративного права — це взаємопов'язаний комплекс юридично закріплених адміністративних завдань (функцій), адміністративних прав та обов'язків, установлених на основі адміністративно-правових норм, а також адміністративно відповідального позитивного (реалізується владними суб'єктами адміністративного права) і негативного характеру (накладається на суб'єктів адміністративного права), що мають загальний, універсальний характер для всіх однорідних учасників адміністративно-правових відносин. Загалом, з позиції Горбач, адміністративно-правовий статус суб'єктів адміністративного права як правова категорія — це система однорідних адміністративно-правових норм, які засвідчують факт формально-юридичного існування суб'єкта адміністративного права, а також здійснюють визначення його правового становища у взаємодії з іншими суб'єктами права, державою та з суспільством у цілому [Горбач, 2017: 43].

Ярина Токар-Балаж розкриває адміністративно-правовий статус як спеціальний правовий статус, який характеризує особу через її права, обов'язки та відповідальність у якості суб'єкта адміністративного права і забезпечує участь в суспільних відносинах, які виникають у зв'язку із забезпеченням суб'єктами публічної влади прав і свобод фізичних осіб, при взаємодії органів публічної влади з інституціями громадянського суспільства, а також опосередковано у відносинах, які пов'язані зі сферою публічного адміністрування об'єктів державної та комунальної власності, а інколи — у відносинах, які мають місце у внутрішньо-організаційній діяльності органів публічної влади [Токар-Балаж, 2015: 85].

Олександр Музичук під правовим статусом суб'єкта адміністративно-правових відносин визначає систему закріплених у нормативно-правових актах ознак, які визначають його роль, місце та призначення в системі правовідносин, указують на його відмінність від інших суб'єктів і порядок взаємовідносин між ними [Музичук, 2008: 320].

На думку Тетяни Коломоєць, адміністративно-правовий статус — це сукупність суб'єктивних прав і обов'язків закріплених нормами адміністративного права за певним органом. Водночас обов'язковою ознакою набуття суб'єктом адміністративно-правово-

го статусу є наявність у нього конкретних суб'єктивних прав і обов'язків, що реалізуються у рамках як адміністративних правовідносин, так і поза ними [Адміністративне право, 2011: 64].

Таким чином, адміністративно-правовий статус — це провідна категорія адміністративного права, що за допомогою адміністративно-правових норм визначає становище суб'єкта права в адміністративно-правових відносинах та розкриває особливості його взаємовідносин з іншими суб'єктами права.

Неможливо розкрити зміст правового статусу без розкриття його юридичних складових. З позиції Антона Панчишина, до структури правового статусу як інтегрованого поняття належать: правові норми, що визначають статус; основні права, свободи, законні інтереси та обов'язки; правосуб'єктність; правові принципи; громадянство; гарантії прав і свобод; юридична відповідальність; правовідносини загального типу [Панчишин, 2010: 95-96]. В свою чергу, теоретик Анатолій Колодій визначає такі його елементи: статусні правові норми і правові відносини; суб'єктивні права, свободи і юридичні обов'язки; громадянство; правові принципи і юридичні гарантії; законні інтереси; правосуб'єктність; юридична відповідальність. Деякі автори як елементи правового статусу розглядають правове зобов'язання, законність, правопорядок, правосвідомість, гуманізм, справедливість [Загальна теорія, 1999: 54].

Щодо адміністративного права, то Олексій Гумін і Євген Пряхін, до елементів адміністративного статусу відносять правосуб'єктність, права, обов'язки та юридичну відповідальність. Не всі права, закріплені в законодавстві, характеризують адміністративно-правовий статус. До них відносяться лише ті, що передбачені нормами адміністративного права та реалізуються у взаємовідносинах з органами публічної влади, оскільки адміністративно-правові відносини існують тільки там, де один із суб'єктів є суб'єктом владних повноважень. Аналогічно слід говорити і про обов'язки. Адміністративно-правовий статус характеризують лише ті, що зумовлюються виникненням взаємовідносин з органами публічної влади. Для національного законодавства залишається проблемним, що в нормативно-правових актах переважно йдеться не окремо про права та обов'язки, а про «повноваження» [Гумін & Пряхін, 2014: 37].

В свою чергу, Марта Горбач переконана, що основними юридичними елементами адміністративно-правового статусу публічних осіб є завдання (функції), адміністративні обов'язки та відповідні права з метою публічного виконання законодавства. При цьому, стрижнем адміністративно-правового статусу є адміністративні обов'язки та права, а адміністративна відповідальність може бути вагомим додатковим елементом їхнього статусу. До додаткового елемента адміністративно-правового статусу публічної адміністрації належать порядок і підстави виникнення та припинення адміністративної правосуб'єктності, що включають у себе адміністративно-правові аспекти створення та публічної легалізації публічних осіб [Горбач, 2017: 170].

Таким чином, до елементів адміністративно-правового статусу публічної адміністрації, яка здійснює адміністративно-правове регулювання у сфері оборонно-промислового комплексу належать:

1. Обов'язки та права публічної адміністрації;
2. Завдання та функції публічної адміністрації, а також засади регулювання космічною оборою України;
3. Адміністративна відповідальність у сфері адміністративно-правового регулювання космічною обороною України.

Розкриваючи адміністративно-правовий статус публічної адміністрації, яка здійснює адміністративно-правове регулювання у сфері космічної оборони України, необхідно визначитись з терміном «публічна адміністрація». Вадим Авер'янов «публічну адміністрацію» визначив як сукупність органів виконавчої влади та органів виконавчого самоврядування, підпорядкованих політичній владі, які забезпечують виконання закону та здійснюють інші публічно-управлінські функції [Адміністративне право, 2004: 76]. Валерій Колпаков трактує термін «публічна адміністрація» як систему організаційно-структурних утворень, які на законних підставах набули владних повноважень для їх реалізації в публічних інтересах [Колпаков, 2008: 57].

З позиції Тетяни Кравцової та Анастасії Солонар, публічна адміністрація — це певним чином побудована система органів державної виконавчої влади та виконавчих органів місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації та інші суб'єкти, наділені адміністративно-управлінськими функціями, які діють з метою забезпечення як інтересів держави, так і інтересів суспільства в цілому. При цьому їй притаманні властивості, які відрізняють її від інших державних утворень і які можна побачити у визначенні цього поняття. Діяльність усіх державних органів базується на певних принципах, не є виключенням і публічна адміністрація, вона також діє відповідно до певних принципів — верховенства права, гуманізму, законності, демократизму, професійної компетентності, відповідальності тощо [Кравцова & Солонар, 2010: 523].

Отже, публічна адміністрація, яка здійснює адміністративно-правове регулювання у сфері космічної оборони України — це комплекс публічних структур, які мають виконавчо-розпорядчі та організаційні повноваження щодо правового регулювання космічною обороною України з метою виконання політики держави в площині забезпечення національної безпеки та оборони.

Розкривши загальні категорії, необхідно розкрити саму ж систему органів, які здійснюють адміністративно-правове регулювання у сфері космічної оборони України.

Очолює сектор державної безпеки України Президент України, як Верховний Головнокомандувач Збройних сил України згідно зі статтею 106 Конституції України [Конституція України, 1996]. Тобто, в певній мірі він здійснює адміністративно-правове регулювання у сфері космічної оборони України. Прикладом такого регулювання є затвердження Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України, яка визначає систему поглядів на розвиток безпекових та оборонних спроможностей України у середньостроковій перспективі, сформованих на основі оцінки безпекового середовища та фінансово-економічних можливостей держави, здійснених у рамках комплексного огляду сектору безпеки і оборони України [Про рішення Ради, 2016].

Необхідно вказати і про Раду національної безпеки і оборони України, яка відповідно до Конституції України є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України. Функціями Ради національної безпеки і оборони України є: внесення пропозицій Президентові України щодо реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики у сфері національної безпеки і оборони; координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони у мирний час; координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони в умовах воєнного або надзвичайного стану та при виникненні кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України [Про Раду, 1998].

На виконання Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України, затвердженої Указом Президента України від 14 березня 2016 р. № 92/2016 Кабінетом Міністрів України схвалена Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України на період до 2028 року, що є основою для розроблення нових та перегляду існуючих нормативно-правових актів (у тому числі державних цільових програм) у сфері розвитку та функціонування космічної оборони України [Про схвалення, 2018].

Неможливо говорити про адміністративно-правове регулювання у сфері космічної оборони без Міністерства оборони України (Міноборони), що є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Міноборони є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику з питань національної безпеки у війсьній сфері, сфері оборони і військового будівництва у мирний час та особливий період. Міноборони є органом військового управління, у підпорядкуванні якого перебувають Збройні Сили. Міноборони є уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі державної авіації [Про затвердження, 2014].

Безпосередньо Міністру Оборони України підпорядковується Управління інформаційних технологій, що належить до структури апарату Міністерства. Управління інформаційних технологій є відокремленим підрозділом Міністерства оборони України, який призначений для забезпечення формування та реалізації державної політики інформаційної безпеки і інформатизації, організації та координації заходів щодо впровадження новітніх інформаційних технологій, формування єдиного інформаційного простору Міністерства оборони, розробки концептуальних основ державної космічної політики в частині, пов'язаній зі створенням та використанням космічної техніки військового призначення, а також разом із Державним космічним агентством України — космічної техніки подвійного призначення (використання) [Управління, 2017].

Космічна оборона України ґрунтується на:

1. Законі України «Про космічну діяльність» [Закон України, 1996]. В Законі відсутнє поняття «космічна оборона». Але закон дає визначення близьких за змістом понять «інцидент», «надзвичайна подія», та «правила космічної діяльності». В Статті 3 Закону визначена мета космічної діяльності «створення та підтримка космічними засобами сучасного інформаційного простору держави» [Закон України, 1996]. Головною вимогою переходу України до стандартів НАТО, а також Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України, є саме створення та підтримка сучасного інформаційного простору держави, що забезпечується в умовах сьогодення виключно космічними засобами.
2. Законі України «Про основи національної безпеки України». Закон визначає основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності. [Про основи, 2003]
3. Законі України «Про державну підтримку космічної діяльності». У Статті 3 Закону метою державної підтримки космічної діяльності в Україні є збереження і подальший розвиток науково-технічного, технологічного та виробничого потенціалу космічної галузі як одного з факторів національної безпеки [Закон України, 2000].
4. Законі України «Про державну таємницю». Закон регулює суспільні відносини, пов'язані з віднесенням інформації до державної таємниці, засекречуванням, роз-

секречуванням її матеріальних носіїв та охороною державної таємниці з метою захисту національної безпеки України [Закон України, 1994].

5. Законі України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання». Закон регулює діяльність, пов'язану з державним контролем за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання, з метою забезпечення захисту національних інтересів України, дотримання нею міжнародних зобов'язань щодо нерозповсюдження зброї масового знищення та засобів її доставки [Закон України, 2003].

Таким чином, систему органів, які здійснюють адміністративно-правове регулювання у сфері космічної оборони України становлять:

1. Президент України, як Верховний Головнокомандувач Збройних сил України;
2. Рада національної безпеки і оборони України, координаційний орган у сфері національної безпеки і оборони при Президентові України;
3. Кабінет Міністрів України, визначає державну політику у сфері оборони та є суб'єктом управління об'єктами державної власності в що працюють на космічну оборону України;
4. Міністерство оборони України та Міністерство економічного розвитку і торгівлі, що реалізують державну політику у сфері космічної оборони України;
5. Державне космічне агентство України, що забезпечує організацію космічної діяльності у сфері оборони та національної безпеки.

Висновки

Усе вищевикладене дає підстави вважати, що:

1. Адміністративно-правовий статус — це провідна категорія адміністративного права, що за допомогою адміністративно-правових норм визначає становище суб'єкта права в адміністративно-правових відносинах та розкриває особливості його взаємовідносин з іншими суб'єктами права;
2. До елементів адміністративно-правового статусу публічної адміністрації, яка здійснює адміністративно-правове регулювання у сфері оборонно-промислового комплексу належать: 1) обов'язки та права публічної адміністрації; 2) завдання та функції публічної адміністрації, а також засади регулювання оборонно-промислового комплексу; 3) адміністративна відповідальність у сфері адміністративно-правового регулювання космічною обороною України;
3. Публічна адміністрація, яка здійснює адміністративно-правове регулювання у сфері космічної оборони України — це комплекс публічних структур, які мають виконавчо-розпорядчі та організаційні повноваження щодо правового регулювання оборонно-промислового комплексу з метою виконання політики держави в площині забезпечення національної безпеки та оборони;
4. Систему органів, які здійснюють адміністративно-правове регулювання у сфері космічної оборони України становлять: Президент України (як Верховний Головнокомандувач Збройних сил України); Рада національної безпеки і оборони України (координаційний орган у сфері національної безпеки і оборони при Президентові України); Кабінет Міністрів України (визначає державну політику у сфері оборони та є суб'єктом управління об'єктами державної власності в обо-

ронно-промислового комплексу); Міністерства оборони України та Міністерство економічного розвитку і торгівлі (реалізують державну політику у сфері оборонно-промислового комплексу); Державне космічне агентство України (забезпечує організацію космічної діяльності у сфері оборони та національної безпеки).

Література

- Адміністративне право України. Академічний курс.* За редакцією Тетяни Коломоєць. Київ: Юрінком Інтер, 2011.
- Адміністративне право України. Академічний курс у 2 т.* За редакцією Вадима Авер'янова. Т. 1. Загальна частина. Київ: Юридична думка, 2004.
- Білодід, І. *Словник української мови: в 11 томах.* Том 7. 1976. <http://sum.in.ua/s/pryznachennja>
- Горбач, Марта. *Адміністративно-правовий статус суб'єктів адміністративного права: теорія і практика.* Дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. НДІ публічного права. Київ. 2017. 202 с.
- Гумін, Олексій, Пряхін, Євген. *Адміністративно-правовий статус особи: поняття та структура.* *Наше право.* 5, 2014: 35-37.
- Гусарєв, Станіслав. *Теоретичні аспекти забезпечення правового статусу особистості в Україні.* *Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України.* 1, 2000: 39-44.
- Загальна теорія держави і права.* За редакцією Володимира Копейчикова. Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ: Юрінком Інтер, 1999.
- Закон України «Про державну підтримку космічної діяльності», від 16.03.2000 р. № 1559-III.* <http://www.nkau.gov.ua/ua/legislation>
- Закон України «Про державну таємницю» від 21.01.1994 р. № 3855-XII.* <http://www.nkau.gov.ua/ua/legislation>
- Закон України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» від 20.02.2003 р. № 549-IV.* <http://www.nkau.gov.ua/ua/legislation>
- Закон України «Про космічну діяльність» від 15.11.1996 р. № 502/96-ВР.* <http://www.nkau.gov.ua/ua/legislation>
- Колпаков, Валерій. *Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право).* Київ: Юрінком Інтер, 2008.
- Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради.* 30, 1996. Ст. 141.
- Кравцова, Тетяна, Солонар, Анастасія. *Поняття та принципи діяльності публічної адміністрації.* *Форум права.* 4, 2010: 522-525.
- Музичук, Олександр. *Уточнення сутності категорії «правовий статус» суб'єкта адміністративно-правових відносин та його елементного складу.* *Форум права.* 1, 2008: 316-321.
- Панчишин, Антон. *Поняття, ознаки та структура категорії «правовий статус».* *Часопис Київського університету права.* 2, 2010: 95-98.
- Про затвердження Положення про Міністерство оборони України :* Постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 № 671. *Офіційний вісник України.* 97, 2014.

- Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 05.03.1998 № 183/98-ВР. *Офіційний вісник України*. 13, 1998.
- Про основи національної безпеки України*, від 19.06.2003 р. № 964-IV. <http://www.nkau.gov.ua/ua/legislation>
- Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України». Затверджено Указом Президента України від 14 березня 2016 року № 92/2016. *Офіційний вісник України*. 23, 2016. Ст. 898.
- Про схвалення Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України на період до 2028 року: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 червня 2018 р. № 442-р. *Урядовий кур'єр*. 121, 2018.
- Скаун, О. *Теорія прав і держава: підручник*. Київ: Алерта. 2011.
- Токар-Балаж, Ярина. Деякі питання визначення правового статусу особи у адміністративному праві. *Наше право*. 2, 2015: 81-85.
- Управління інформаційних технологій*. 2017. <http://www.mil.gov.ua/ministry/struktura-aparatu-ministerstva/uit.html>
- Цуркан, Михайло. *Правове регулювання публічної служби в Україні. Особливості судового розгляду спорів*. Харків. 2010. С. 51-55.
- Яременко, В., Сліпушко, О. *Новий словник української мови: у 3 т.* Київ: Аконіт. 2008.
- Kilibarda, Pavle. The Militarization of Outer Space and the Liability Convention. *Air and Space Law*, Volume 40 Issue 3, 2015: 271–290.

References

- Administrativne pravo Ukrainy. Akademichnyi kurs*. Za redaktsiieiu Tetiany Kolomoiets. Kyiv: Yurinkom Inter, 2011.
- Administrativne pravo Ukrainy. Akademichnyi kurs u 2 t.* Za redaktsiieiu Vadyma Averianova. T. 1. Zahalna chastyna. Kyiv: Yurydychna dumka, 2004.
- Bilodid, I. *Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 tomakh*. Tom 7. 1976. <http://sum.in.ua/s/pryznachennja>
- Horbach, Marta. *Administrativno-pravovyi status sub'ektiv administrativnoho prava: teoriia i praktyka*. Dys... kand. yuryd. nauk: 12.00.07. NDI publicnoho prava. Kyiv. 2017. 202 s.
- Humin, Oleksii, Priakhin, Yevhen. Administrativno-pravovyi status osoby: poniattia ta struktura. *Nashe pravo*. 5, 2014: 35-37.
- Husariev, Stanislav. Teoretychni aspekty zabezpechennia pravovoho statusu osobystosti v Ukraini. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho yurydychnoho instytutu MVS Ukrainy*. 1, 2000: 39-44.
- Zahalna teoriia derzhavy i prava*. Za redaktsiieiu Volodymyra Kopieichykova. Natsionalnyi pedahohichnyi un-t im. M. P. Drahomanova. Kyiv: Yurinkom Inter, 1999.
- Zakon Ukrainy «Pro derzhavnu pidtrymku kosmichnoi diialnosti»*, від 16.03.2000 р. № 1559-III. <http://www.nkau.gov.ua/ua/legislation>
- Zakon Ukrainy «Pro derzhavnu taiemnytsiu»* від 21.01.1994 р. № 3855-XII. <http://www.nkau.gov.ua/ua/legislation>
- Zakon Ukrainy «Pro derzhavnyi kontrol za mizhnarodnymi peredachamy tovariv viiskovoho pryznachennia ta podviinoho vykorystannia»* від 20.02.2003 р. № 549-IV. <http://www.nkau.gov.ua/ua/legislation>

- Zakon Ukrainy «Pro kosmichnu diialnist»* vid 15.11.1996 r. № 502/96-VR. <http://www.nkau.gov.ua/ua/legislation>
- Kolpakov, Valerii. *Administrativna vidpovidalnist (administrativno-deliktne pravo)*. Kyiv: Yurinkom Inter, 2008.
- Konstytutsiia Ukrainy vid 28 chervnia 1996 roku. *Vidomosti Verkhovnoi Rady*. 30, 1996. St. 141.
- Kravtsova, Tetiana, Solonar, Anastasiia. Poniattia ta pryntsypy diialnosti publichnoi administratsii. *Forum prava*. 4, 2010: 522-525.
- Muzychuk, Oleksandr. Utochnennia sutnosti katehorii «pravovyi status» sub'iekta administrativno-pravovykh vidnosyn ta yoho elementnoho skladu. *Forum prava*. 1, 2008: 316-321.
- Panchyshyn, Anton. Poniattia, oznaky ta struktura katehorii «pravovyi status». *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. 2, 2010: 95–98.
- Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Ministerstvo oborony Ukrainy : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 26.11.2014 № 671. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. 97, 2014.
- Pro Radu natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 05.03.1998 № 183/98-VR. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. 13, 1998.
- Pro osnovy natsionalnoi bezpeky Ukrainy*, vid 19.06.2003 r. № 964-IV. <http://www.nkau.gov.ua/ua/legislation>
- Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 4 bereznia 2016 roku “Pro Kontseptsiiu rozvytku sektoru bezpeky i oborony Ukrainy”. Zatverdzheno Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 14 bereznia 2016 roku № 92/2016. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. 23, 2016. St. 898.
- Pro skhvalennia Stratehii rozvytku oboronno-promyslovoho kompleksu Ukrainy na period do 2028 roku: skhvaleno rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20 chervnia 2018 r. № 442-r. *Uriadovyi kurier*. 121, 2018.
- Skakun, O. *Teoriia prav i derzhava: pidruchnyk*. Kyiv: Alerta. 2011.
- Tokar-Balazh, Yaryna. Deiaki pytannia vyznachennia pravovoho statusu osoby u administrativnomu pravi. *Nashe pravo*. 2, 2015: 81-85.
- Upravlinnia informatsiynykh tekhnolohii*. 2017. <http://www.mil.gov.ua/ministry/struktura-aparatu-ministerstva/uit.html>
- Tsurkan, Mykhailo. *Pravove rehuliuвання publichnoi sluzhby v Ukraini. Osoblyvosti sudovoho rozghliadu sporiv*. Kharkiv. 2010. S. 51-55.
- Yaremenko, V., Slipushko, O. *Novyi slovnyk ukrainskoi movy: u 3 t*. Kyiv: Akonit. 2008.
- Kilibarda, Pavle. The Militarization of Outer Space and the Liability Convention. *Air and Space Law*, Volume 40 Issue 3, 2015: 271–290.

AUTHORS

Igor Andrushko is a Ph.D., Lawyer. Sphere of scientific interests: problems of the theory and practice of development of space law. He is the author of almost 10 scientific publications, compiler of international and national space legislation collections. Currently, Igor Andrushko is a lawyer. Kyiv (Ukraine).

E-mail: advokatandrushko@gmail.com

Andriana Bryhinets is a Ph.D. Sphere of scientific interests: problems of confidentiality in financial and legal relations; theoretical and practical aspects of prevention of corruption in Ukraine; intellectualization of anti-corruption measures. Author of more than 30 scientific publications. Kyiv (Ukraine).

E-mail: andriana_bryhinets@ukr.net

Leonid Daderko is a Ph.D. in Law, Associate Professor. Sphere of scientific interests: problems of application of criminal-law provisions. Author of more than 50 scientific publications. Currently, the author is a professor of the Department of Civil, Economic, Administrative Law and Law Enforcement, Open International University of Human Development “Ukraine”. Kyiv (Ukraine).

E-mail: sipl@email.ua

Serhiy Didenko is a Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine. To date, he has written over 100 scientific works. Main scientific interests: legal regulation of the possession and use of weapons. Main stages of scientific activity, results, ideas and projects: Analysis of the philosophical, social, psychological, engineering, economic and legal aspects of the possession and use of weapons and armament (since 2004 till present). Director of the Kherson Institute of “Interregional Academy of Personnel Management.” Kherson (Ukraine).

E-mail: sergii_didenko@ukr.net

Oleksii Drozd is a Doctor of Law, Associate Professor. Sphere of scientific interests: concept and elements of administrative liability; concept, composition and elements of administrative offenses; prevention of administrative offenses; misdemeanour proceedings; administrative imposition; administrative penalties; administrative liability of legal entities; institution of court appeals in administrative, criminal, civil, and economic court proceedings; land legal relations as an object of administrative regulations; preventive measures, administrative and criminal liability for violation of land legislation; administrative (police) activities of the internal affairs agencies; administrative and jurisdictional activity of the internal affairs agencies; public administration of the internal affairs agencies; tactical and special training of the employees of the internal affairs agencies; solution of military tasks by law enforcement

forces; information support of the internal affairs agencies; organization of the activity of foreign police; non-contact administrative services; municipal services; Municipal Police; training of police officers in higher education institutions with specific training conditions; internships for police officers; individually-educational work with the employees of the internal affairs agencies; lustration of the employees of the internal affairs agencies; working hours and rest time of the police officers; police vacation; protection of workers' labor rights; distance employment of employees; prevention, liability and elimination of the consequences of administrative offenses related to corruption, administrative offenses in the juvenile environment, administrative offenses in the field of taxation, in the field of credit unions activity; counteraction to transnational organized crime; anti-corruption, land, customs, family, housing, labor, administrative-tort and administrative-procedural legislation. Oleksii Drozd is the author of more than 300 scientific publications. Currently, he is the head of the doctoral department at the National Academy of Internal Affairs. Kyiv (Ukraine).

E-mail: info@asljournal.org

Olena Fatkhutdinova is a Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Dean of the Faculty of Law, Kyiv University of Tourism, Economics and Law (Kyiv, Ukraine). In 1982, Olena Fatkhutdinova graduated summa cum laude from the Law School of the Taras Shevchenko State University of Kyiv. In 2000, she defended the thesis on Theoretic and Juristic Issues of Legal Process and gained an academic degree of Cand. Sc. Law. In 2012, she defended the doctoral study on the topic *Legal Education as a Factor of Formation of Organizational Consciousness of a Personality* and gained an academic degree of Doctor of Philosophical Sciences.

Olena Fatkhutdinova is a member of the University's Academic Board and a member of the Specialized Academic Board for Defense of Ph.D. and Doctoral Thesis functioning at the Institute of Higher Education. She published more than 90 academic papers recognized both in Ukraine and in the CIS countries. In 2006, Olena Fatkhutdinova was awarded with the title "Honored Lawyer of Ukraine" by the Presidential Decree. Kyiv (Ukraine).

E-mail: mfkoorg@gmail.com

Tetiana Harbuz is a Ph.D. in Law. Sphere of scientific interests: legal bases of production, processing, updating, storage, delivery and use of geospatial data; legal regulation of Earth remote sensing in Ukraine; geospatial data as a copyright object. She is the author of five scientific publications. Kyiv (Ukraine).

E-mail: talexgarbuz@gmail.com

Oksana Ivanik is a Ph.D. student of the Research Institute of Public Law. Scope of scientific interests: problems of regulatory framework of management and regulation of objects of the military-industrial complex. She is the author of five scientific papers. Currently, she works as an Assistant Director General of State Concern "Viiskessetmenedzhment" of the Ministry of Defense of Ukraine. Kyiv (Ukraine).

E-mail: oksanazubko2018@gmail.com

Ivanna Nepyvoda is a Ph.D. Student of the Yukhymenko Family Doctoral School of the National University of Kyiv-Mohyla Academy (Kyiv, Ukraine). Sphere of scientific interests: space law, legal regulation on anti-corruption. Kyiv (Ukraine).

E-mail: ivannanep@gmail.com

Evgen Novikov is a junior researcher of the Research Institute of Legal Provision of Innovation Development of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine (Kharkiv, Ukraine). Scope of scientific interests: innovation policy, national innovation system, technology transfer and its networks, national innovation infrastructure. He is the author of more than 20 scientific publications. Kharkiv (Ukraine).

E-mail: evgeniy.novikov90@gmail.com

Vasyl Semenyaka is a Ph.D., Senior Researcher, V. M. Koretsky Institute of state and law of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine). He has written over 50 scientific works. Main scientific interests: international and national space law, civil and insurance law. Kyiv (Ukraine).

E-mail: v.semenyaka@ukr.net

Igor Smolij is a Judge of the Kyiv District Administrative Court. Sphere of scientific interests: international cooperation in the field of administrative procedure; reform of the judicial system. He is the author of 10 scientific publications. Kyiv (Ukraine).

E-mail: inbox@adm.ki.court.gov.ua

Artem Zubko is a Ph.D. student of the Research Institute of Public Law. Scope of scientific interests: protection and promotion of the interests of the State in external disputes; problems of the legal and administrative status of the Department of International Dispute of the Ministry of Justice of Ukraine. He is the author of five scientific papers. Currently, he is the chief specialist of the International Arbitration Division of the Department of International Dispute of the Ministry of Justice of Ukraine. Kyiv (Ukraine).

E-mail: zubko18@gmail.com

Про авторів

Андрушко, Ігор Петрович — кандидат юридичних наук, адвокат. Сфера наукових інтересів: проблеми теорії та практики розвитку космічного права. Автор майже 10 наукових публікацій, упорядник збірників міжнародного та національного космічного законодавства. В даний час автор — адвокат. Київ (Україна).

E-mail: advokatandrushko@gmail.com

Бригінець, Андріана Василівна — кандидат юридичних наук. Сфера наукових інтересів: проблеми конфіденційності у фінансово-правових відносинах, теоретичні та практичні аспекти запобігання корупції в Україні, інтелектуалізація антикорупційних заходів. Автор більше 30 наукових публікацій. В даний час автор — головний спеціаліст відділу запобігання та виявлення корупції Управління запобігання корупції, внутрішніх розслідувань та державного фінансового моніторингу Міністерства інфраструктури України. Київ (Україна).

E-mail: andriana_bryhinets@ukr.net

Гарбуз, Тетяна Олександрівна — кандидат юридичних наук. Сфера наукових інтересів: правові основи виробництва, оброблення, оновлення, зберігання, постачання та використання геопросторових даних; правове регулювання діяльності з ДЗЗ в Україні; геопросторові дані як об'єкт авторських прав. Автор 5 наукових публікацій. Київ (Україна).

E-mail: talexgarbuz@gmail.com

Дадерко, Леонід Федорович — кандидат юридичних наук, доцент. Сфера наукових інтересів: проблеми застосування кримінально-правових норм. Автор понад 50 наукових публікацій. В даний час автор — професор кафедри цивільного, економічного, адміністративного права та правоохоронної діяльності, Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна». Київ (Україна).

E-mail: sipl@email.ua

Діденко, Сергій Володимирович — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України. На сьогоднішній день він написав понад 100 наукових праць. Основні наукові інтереси: правове регулювання володіння та використання зброї. Основні етапи наукової діяльності, результати, ідеї та проекти: Аналіз філософських, соціальних, психологічних, інженерно-економічних та правових аспектів володіння та використання зброї та озброєнь (з 2004 р. по теперішній час). Директор Херсонського інституту «Міжрегіональної академії управління персоналом». Херсон (Україна).

E-mail: sergii_didenko@ukr.net

Дрозд, Олексій Юрійович — доктор юридичних наук, доцент. Сфера наукових інтересів: поняття та ознаки адміністративної відповідальності; поняття, склад та ознаки адміністративних правопорушень; попередження адміністративних правопорушень; провадження у справах про адміністративні правопорушення; адміністративний примус; адміністративні стягнення; адміністративна відповідальність юридичних осіб; інститут оскарження в адміністративному, кримінальному, цивільному, та господарському судочинстві; земельні правовідносини як об'єкт адміністративно-правового регулювання; заходи профілактики, адміністративна та кримінальна відповідальність за порушення земельного законодавства; адміністративна (поліцейська) діяльність ОВС; адміністративно-юрисдикційна діяльність ОВС; публічне адміністрування в ОВС; тактико-спеціальна підготовка працівників ОВС; вирішення службово-бойових завдань силами охорони правопорядку; інформаційне забезпечення діяльності ОВС; організація діяльності поліції зарубіжних країн; безконтактні адміністративні послуги; муніципальні послуги; муніципальна поліція; підготовка поліцейських у ВНЗ зі специфічними умовами навчання; стажування поліцейських; індивідуально-виховна робота з працівниками ОВС; люстрація працівників ОВС; службовий час та час відпочинку поліцейських; відпустки поліцейських; захист трудових прав працівників; дистанційна зайнятість працівників; попередження, відповідальність та усунення наслідків адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією, адміністративних правопорушень у підлітковому середовищі, адміністративних правопорушень у сфері дозвільної системи, у сфері оподаткування, у сфері діяльності кредитних спілок; протидія транснаціональній організованій злочинності; антикорупційне, земельне, митне, сімейне, житлове, трудове, адміністративно-деліктне та адміністративно-процесуальне законодавство. Автор більше 300 наукових публікацій. В даний час автор — начальник відділу докторантури та ад'юнктури Національної академії внутрішніх справ. Київ (Україна).

E-mail: info@asljournal.org

Зубко, Артем Олександрович — здобувач Науково-дослідного інституту публічного права. Сфера наукових інтересів: захист та відстоювання інтересів держави у спорах зарубіжного характеру; проблеми адміністративно-правового статусу Департаменту міжнародних спорів Міністерства юстиції України. Є автором 5 наукових робіт. На даний час працює головним спеціалістом відділу міжнародного арбітражу Департаменту міжнародних спорів Міністерства юстиції України. Київ (Україна).

E-mail: zubko18@gmail.com

Іваник, Оксана Михайлівна — здобувач Науково-дослідного інституту публічного права. Сфера наукових інтересів: проблеми нормативного забезпечення управління та регулювання об'єктами оборонно-промислового комплексу. Є автором 5 наукових робіт. На даний час працює помічником генерального директора в Концерні Міністерства оборони України «Військесетменеджмент». Київ (Україна).

E-mail: oksanazubko2018@gmail.com

Непийвода, Іванна Василівна — аспірантка Докторської школи імені родини Юхименків, Національний університет «Києво-Могилянська академія». Коло наукових інтересів: космічне право, правове регулювання протидії корупції. Київ (Україна).
E-mail: ivannanep@gmail.com

Новіков, Євген Андрійович — молодший науковий співробітник Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України. Сфера наукових інтересів: інноваційна політика, національна інноваційна система, трансфер технологій, мережі трансферу технологій, національна інноваційна інфраструктура. Автор більше 20 наукових публікацій. Харків (Україна).
E-mail: evgeniy.novikov90@gmail.com

Семеняка, Василь Васильович — кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Інституту держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України (Київ, Україна). Автор понад 50 наукових праць. Основні наукові інтереси: міжнародне та національне космічне право, цивільне та страхове право. Київ (Україна).
E-mail: v.semenyaka@ukr.net

Смолій, Ігор Володимирович. Сфера наукових інтересів: міжнародне співробітництво у сфері адміністративного судочинства; реформування судоустрою. Автор 10 наукових публікацій. В даний час автор — суддя Окружного адміністративного суду міста Києва. Київ (Україна).
E-mail: inbox@adm.ki.court.gov.ua

Фатхутдінова, Олена Василівна — доктор філософських наук, професор, декан юридичного факультету Київського університету туризму, економіки та права (Київ, Україна). У 1982 році з відзнакою закінчила юридичний факультет Київського державного університету імені Тараса Шевченка. У 2000 році захистила кандидатську дисертацію з теоретичних та юридичних питань правового процесу та здобула науковий ступінь кандидата юридичних наук. У 2012 році захистила докторську дисертацію за темою «Правова освіта як фактор формування організаційної свідомості особистості» та отримала науковий ступінь доктора філософських наук.
Олена Фатхутдінова є членом академічної ради університету та членом спеціалізованої вченої ради з захисту кандидатських і докторських дисертацій, що функціонує в Інституті вищої освіти. Опублікувала понад 90 наукових праць, визнаних як в Україні, так і в країнах СНД. У 2006 році Указом Президента України Фатхутдінова Олена Василівна отримала звання «Заслужений юрист України». Київ (Україна).
E-mail: mfkoorg@gmail.com

Information for Authors

- ✓ The articles that are submitted to the *Advanced Space Law* follow a double blind peer-review procedure.
- ✓ Submitted papers must be clearly written in English. The mixture of American and British usage of English is not allowed whereas the both usages of English are accepted.
- ✓ The preferred mode of submission is as MS Word (.doc, docx) by email attachment to: mfkoorg@gmail.com
- ✓ The target length for an article is 5,000-7,000 words. If your article is longer than this, please contact the editorial office.
- ✓ The style (e.g. fonts, font size, spaces, margins, etc.) is adjusted by editors.
- ✓ It is suggested that figures, tables and formulae should be displayed with features of your software package (e.g. MS Word tools).
- ✓ The list of References (Bibliography) should appear at the end of the main text, and be listed in alphabetical order by author's name.
- ✓ References to publications within the text should be as follows: [Zsizsek, 2002: 26], [Encyclopaedia of Philosophy, 1983: 220], [Zsizsek, 2008a: 26], [Zsizsek, 2008b: 75]. There must be a strict one-to-one correspondence between the names and years in the text and those in the list of references.
- ✓ Footnotes should be kept to a minimum and indicated by consecutive superscript numbers.
- ✓ Information about the author should include: author name, honorary or other degree(s) (if any); affiliation. Provide also the full postal address, including the country name, e-mail address and, if available, phone numbers (with country and area code). Contact details must be kept up to date by the corresponding author.
- ✓ The abstract should state briefly the purpose of the research, the principal results and major conclusions. The abstract should not be less than 250 words.
- ✓ The abstract should also contain a short list of carefully chosen Keywords or content indicators (5-10 words).
- ✓ Acceptance of manuscripts is based on originality and importance to the field as assessed by the Editors. Manuscripts are reviewed by the Editorial Board with ad hoc assistance of external reviewers (blind peer review). Publication decisions are made by the Editorial Board. Based on editorial judgment, some submissions are rejected initially without external review.

Review procedure

Advanced Space Law considers for publication the articles on conditions that the articles are your own original works and are not copies of any other previously published works, including your own previously published work. The article has been given only for *Advanced Space Law*. The article should not be under consideration or peer-review or accepted for publication elsewhere.

All articles should be presented in accordance with the journal's publication guidelines.

Articles not adhering strictly to journal guidelines will be returned to authors without scientific evaluation within a month. Submitted articles adhering to the journal's guidelines are reviewed by the Chief Editor or the Editor, who will assign them to reviewers. The articles that are published in *Advanced Space Law* follow a double blind reviewing procedure.

The article does not contain anything that is disrespectful, demeaning, libellous, obscene, fraudulent, or illegal. The use of general descriptive names, trade names, trademarks, and so forth in the publication, even if not specifically identified, does not imply that these names are not protected by the relevant laws and regulations.

Please note that *Advanced Space Law* uses text-matching software UNPLAG and some web-services to check your articles for plagiarism. By submitting your articles to the journal, you agree that your articles are checked for originality and have to undergo the peer-review and publication procedures. If the reviewers suspect plagiarism, fabricated data, conflict of interest, redundant (duplicate) publication etc., they follow the COPE Flowcharts for resolving such cases.

We aim to complete the review process, from submission date to decision date, within ten weeks. If this process takes longer than the given period, the authors will be informed additionally about the reasons of the timeline changes. The Chief Editor prepares a decision letter according to the reviewers' comments, which is sent to the author of article. If necessary, the author should edit your article according to the reviewers' recommendations within two weeks.

Advanced Space Law, Volume 1, 2018

The Academic Journal

Advanced Space Law, Том 1, 2018

Науковий журнал

Коректура — Олег Базалук
Комп'ютерне верстання — Неля Панченко
Макет обкладинки — Неля Панченко